

**T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ
GELENEKSEL TÜRK SANATLARI ANASANAT DALI**

ANADOLU KÜLTÜRÜNDE NAZAR VE NAZAR OBJELERİ

AYŞE ÇALLI

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Serap ÜNAL

ISPARTA, 2017

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ
GELENEKSEL TÜRK SANATLARI ANASANATDALI

Bu tez 15/06/2017 Tarihinde Aşağıdaki Jüri Üyeleri Tarafından Oy Birliği/Oy Çokluğu ile Kabul Edilmiştir.

DANIŞMAN

Yrd. Doç. Dr. Serap ÜNAL

İmza:

ÜYE

Doç. Dr. Mehmet ÖZKARTAL

İmza:

ÜYE

Doç. Dr. Ömer ZAIMOĞLU

İmza:

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

Doç. Dr. Abdullah Şevki DUYMAZ
SDÜ Güzel Sanatlar Enstitü Müdürü

Bu çalışma.....^{BAP}.....tarafından desteklenmiştir.
Proje No: 4597-421-16

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları aldığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim (15/06/2017).

Ayşe ÇALLI

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	iii
FOTOĞRAFLAR DİZİNİ	vii
ÖNSÖZ.....	xi
ÖZET.....	xii
ABSTRACT	xiii
GİRİŞ	1

I. BÖLÜM

1. NAZAR KAVRAMI VE FARKLI KÜLTÜRLERDE NAZAR

1.1. Nazarın Tanımı	3
1.2. Nazarın Sözlük Anlamı	4
1.3. Nazarın Bilimsel Açıklaması	5
1.3.1. Nazarın Fizyolojik Etkileri	8
1.3.2. Nazarın Psikolojik Etkileri	8
1.4. Dini-Mitolojik Kavramlar	9
1.4.1. Gök-Tanrı İnancı	10
1.4.2. Kültler	11
1.4.2.1. Su Kültü	11
1.4.2.2. Toprak Kültü	12
1.4.2.3. Ateş Kültü	13
1.4.2.4. Hava Kültü	15
1.4.2.5. Ağaç-Orman Kültü	15
1.4.2.6. Ocak Kültü	16
1.4.2.7. Ev-Ağıl Kültü	18
1.4.2.8. Dağ Kültü	19
1.4.2.9. Demir Kültü	20
1.4.2.10. Atalar Kültü	21
1.4.3. Şamanlık	22
1.4.4. Put-Fetişler	24
1.4.5. Budizm	25
1.4.6. İslamiyet'te Nazar	26
1.5. Farklı Kültürlerde Nazar	29

II. BÖLÜM

2. ANADOLU NAZAR İNANCI

2.1. Nazar	44
2.2. Nazarın Oluşum Süreci	44
2.2.1. Çocuklara Nazar Değme	45
2.2.2. Gençlere Nazar Değme	47
2.2.3. Gelinlere Nazar Değme	47
2.2.4. Diğer Nazar Değmeler	47
2.3. Nazardan Korunma Yöntemleri	47
2.3.1. Dini Yöntemler	47
2.3.1.1. Nazardan Korunmak İçin Okunan Dualar.....	47
2.3.1.2. Nazar Duası Yazma, Okuma, Taşıma	49
2.3.2. Cevşen Takmak	50
2.3.3. Maşallah Takmak.....	51
2.3.4. Efsunlama/ Afsunlama.....	52
2.3.5. Su Dökmek/Yıkanmak.....	53
2.3.6. El ve Göz Resimleri Çizmek	54
2.3.7. Bitkilerle İlgili Yöntemler	56
2.3.7.1. İğde Ağacı	57
2.3.7.1.1. İğde Dalından Nazarlık.....	57
2.3.7.1.2. İğde Çekirdekli Kolye	58
2.3.7.2. Çitlembik.....	59
2.3.7.3. Üzerlik (Özerlik) Tohumu.....	60
2.3.7.4. Zeytin	62
2.3.7.5. Sarımsak.....	62
2.3.7.6. Çörek Otu	63
2.3.7.7. Çıtlık Dalı.....	65
2.3.7.8. Buğday Başakları	66
2.3.7.9. Yumurta Kabuğu	68
2.3.7.10. Gelin Gerdanlığı.....	68
2.3.7.11. Tespih Otu.....	69
2.3.8. Hayvanlarla İlgili Yöntemler	70
2.3.8.1. Hayvan Kafatası	70
2.3.8.2. Kaz Tüyü.....	71

2.3.8.3. Salyangoz	71
2.3.8.4. Koç-Öküz -Geyik Boynuzu.....	72
2.3.8.5. Diş-Pençe-Tırnak	73
2.3.8.6. Kaplumbağa (Tosbağa) Kabuğu	73
2.3.8.7. At Boncuğu	75
2.3.9. Çeşitli Objelerle İlgili Yöntemler	75
2.3.9.1. Nazarlık Kullanmak	76
2.3.9.2. Bez Muska.....	77
2.3.9.3. Nal Asmak/Takmak	78
2.3.9.4. Fatma- Meryem Ana Eli.....	79
2.3.9.5. Mavi Boncuk (Nazar-Göz Boncuğu)	80
2.3.9.6. Doğal Taşlardan Oluşturulan Nazarlıklar	81
2.3.9.6.1. Akik	82
2.3.9.6.2. Gökzümürüt (Aquamarine)	83
2.3.9.6.3. Lapis Lazuli (Lacivert Taşı)	83
2.3.9.6.4. Turkuaz (Firuze).....	84
2.3.9.6.5. Kan Taşı.....	84
2.3.9.7. Hamaylı (Hamail).....	85
2.3.9.8. Şap.....	86
2.3.9.9. Cıva	86
2.3.9.10. Kurşun Nazarlık	87
2.3.9.11. Deniz Boncuğu (Tazı Boncuğu-Deve Boncuğu)	87
2.3.9.12. Yedi Delikli Boncuk	88
2.3.9.13. Süpürge	89
2.3.9.14. Araçlara Nazardan Korunmak İçin Asılanlar.....	89
2.4. Nazarın Etkisinden Kurtulmak İçin Uygulanan Yöntemler.....	90
2.4.1. Dini Yöntemler	90
2.4.1.1. Muska.....	90
2.4.1.2. Nazarın Tesirinden Kurtulmak İçin Abdest Almak	92
2.4.2. Kurşun Dökme/Döktürme	93
2.4.3. Tütsü Yakmak/Yaktırmak	96
2.4.4. Tuz Patlatmak/ Okutmak/ Çevirmek	100
2.4.5. Ziyaret Yeri.....	101
2.4.6. Ateşle Söndürme.....	102

III. BÖLÜM

3. ANADOLU İNANCINA GÖRE NAZARLA İLGİLİ ANLATILAR

3.1. Deyimler, Atasözleri, Özlü sözler, Tekerlemeler	103
3.2. Maniler, Türküler, Ninniler, Şiirler.....	104
3.3. Nazar Hakkında İnanışlar.....	107

IV. BÖLÜM

4. KİŞİSEL YORUMLAR VE UYGULAMALAR

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ.....	131
KAYNAKÇA	133
EKLER.....	139
ÖZGEÇMİŞ.....	151

FOTOĞRAFLAR DİZİNİ

Fotoğraf 1. : Horus'un Gözü	30
Fotoğraf 2. : Bok Böceği	31
Fotoğraf 3. : Hz. Süleyman'ın Mührü	31
Fotoğraf 4. : Tavus Kuşu	34
Fotoğraf 5. : Fesleğen	35
Fotoğraf 6. : Şans Fasulyesi	35
Fotoğraf 7. : Kurbağa Tılsımı	36
Fotoğraf 8. : Sarı Yakut (Topaz) Taşı	37
Fotoğraf 9. : Akdiken	37
Fotoğraf 10. : Hristiyan İstavrozu	38
Fotoğraf 11. : Tavşan Ayağı	38
Fotoğraf 12. : Kırmızı Kurdele	39
Fotoğraf 13. : Seramik Yüzey Uygulaması Tekne Gözü	40
Fotoğraf 14. : Çağırın Kedi	41
Fotoğraf 15. : Kırmızı Mercan Taşı	42
Fotoğraf 16. : Deri Cevşen.....	51
Fotoğraf 17. : Metal Cevşen.....	51
Fotoğraf 18. : Maşallah	55
Fotoğraf 19. : Maşallah	52
Fotoğraf 20. : Fatıma Ana El Çizimleri	55
Fotoğraf 21. : Hamse (Fatıma Ana) El Çizimi	56
Fotoğraf 22. : İğde Dalından Nazarlık	57
Fotoğraf 23. : İğde Dalından Yapılan Kolye.....	58
Fotoğraf 24. : İğde Çekirdeğinden Yapılan Kolye.....	59
Fotoğraf 25. : Çitlembik Ağacından Yapılan Kolye	59
Fotoğraf 26. : Üzerlik	62
Fotoğraf 27. : Sarımsak.....	63
Fotoğraf 28. : Çörek Otu Kullanılarak Yapılan Nazarlık.....	64
Fotoğraf 29. : Çitlik Dalından Yapılan Nazarlıklar	66
Fotoğraf 30. : Çitlik Dalından Yapılan Nazarlıklar	66
Fotoğraf 31. : Çitlik Dalından Yapılan Nazarlıklar	66
Fotoğraf 32. : Çitlik Dalından Yapılan Nazarlıklar	66

Fotoğraf 33. : Çitlik Dalından Yapılan Nazarlıklar	66
Fotoğraf 34. : Çitlik Dalından Yapılan Nazarlıklar	66
Fotoğraf 35. : Çitlik Dalından Yapılan Nazarlıklar	66
Fotoğraf 36. : Buğday Başakları	67
Fotoğraf 37. : Buğday Başaklarından Yapılan Örgü Nazarlık.....	67
Fotoğraf 38. : Yumurta Kabuğu	68
Fotoğraf 39. : Gelin Gerdanlığı.....	69
Fotoğraf 40. : Tesbih Otu Tohumu	70
Fotoğraf 41. : Tesbih Otundan Yapılan Kolye.....	70
Fotoğraf 42. : Hayvan Kafatası	70
Fotoğraf 43. : Kaz Tüyünden Yapılan Nazarlık.....	71
Fotoğraf 44. : Salyangoz Kabuğu	72
Fotoğraf 45. : Keçi Boynuzu.....	72
Fotoğraf 46. : Koç Boynuzu.....	72
Fotoğraf 47. : Kurt Dişi	73
Fotoğraf 48. : Kaplumbağa Kabuğundan Yapılan Nazarlık	74
Fotoğraf 49. : Kaplumbağa İyesi.....	74
Fotoğraf 50. : At Boncuğu	75
Fotoğraf 51. : Bez Muska.....	78
Fotoğraf 52. : Nal	78
Fotoğraf 53. : Seramikten Yapılan Fatıma Ana Eli	79
Fotoğraf 54. : Fatıma Ana Eli Otu	80
Fotoğraf 55. : Mavi Boncuk (Nazar-Göz Boncuğu)	80
Fotoğraf 56. : Süryani Nazar Boncuğu	81
Fotoğraf 57. : Akik Taşı	82
Fotoğraf 58. : Gökzürüt Taşı	83
Fotoğraf 59. : Lapis Lazuli Taşı	83
Fotoğraf 60. : Turkuaz (firuze) Taşı	84
Fotoğraf 61. : Kan Taşı	85
Fotoğraf 62. : Hamaylı	85
Fotoğraf 63. : Şap.....	86
Fotoğraf 64. : Şap.....	86

Fotoğraf 65. : Cıva	87
Fotoğraf 66. : Kurşundan Yapılan Nazarlık.....	87
Fotoğraf 67. : Deniz Boncuğu.....	88
Fotoğraf 68. : Yedi Delikli Mavi Boncuk	88
Fotoğraf 69. : Süpürge	89
Fotoğraf 70. : Araçlarda Kullanılan Nazarlıklar	89
Fotoğraf 71. : Araçlarda Kullanılan Nazarlıklar	89
Fotoğraf 72. : Araçlarda Kullanılan Nazarlık	90
Fotoğraf 73. : Çocuklara Takılan Muska	91
Fotoğraf 74. : Büyüklerin Kullandığı Muska.....	100
Fotoğraf 75. : Kurşun Dökme	95
Fotoğraf 76. : Üzerlik Otu.....	98
Fotoğraf 77. : Şamanlarda Üzerlik Tüttürme	98
Fotoğraf 78. : Seramik Yüzey Üzerine Uygulanan Muska Takı.....	112
Fotoğraf 79. : Seramik Yüzey Üzerine Uygulanan Muska Takı.....	112
Fotoğraf 80. : Seramik Yüzey Üzerine Uygulanan Muska Takı.....	112
Fotoğraf 81. : Seramik Yüzey Üzerine Uygulanan Muska Takı.....	112
Fotoğraf 82. : Seramik Yüzey Üzerine Uygulanan Muska Takı.....	113
Fotoğraf 83. : Seramik Yüzey Üzerine Uygulanan Hamail Takı.....	114
Fotoğraf 84. : Seramik Yüzey Üzerine Uygulanan Hamail Takı.....	114
Fotoğraf 85. : Seramik Yüzey Üzerine Uygulanan Hamail Takı.....	115
Fotoğraf 86. : Seramik Yüzey Üzerine Uygulanan Esmâül Hüsna.....	116
Fotoğraf 87. : Seramik Yüzey Üzerine Uygulanan Süleyman'ın Mührü	116
Fotoğraf 88. : Seramik Yüzey Üzerine Uygulanan Muska Örneği.....	116
Fotoğraf 89. : Seramik Yüzey Üzerine Uygulanan Vefk Mührü.....	117
Fotoğraf 90. : Seramik Yüzey Üzerine Uygulanan Vefk Mührü	117
Fotoğraf 91. : Seramik Yüzey Üzerine Uygulanan Felak Suresi Takı.....	118
Fotoğraf 92. : Seramik Yüzey Üzerine Uygulanan Nas Suresi Takı	118
Fotoğraf 93. : Seramik Yüzey Üzerine Uygulanan Nazar Ayeti Takı	118
Fotoğraf 94. : Seramik Yüzey Üzerine Uygulanan Nazar Ayeti, Felak ve Nas Suresi.....	119
Fotoğraf 95. : Seramik Yüzey Üzerine Uygulanan Muska Örneği.....	120
Fotoğraf 96. : Seramik Yüzey Üzerine Uygulanan Muska Örneği.....	120
Fotoğraf 97. : Seramik Yüzey Üzerine Uygulanan Süleyman'ın Mührü	120

Fotoğraf 98. : Nazar Ayeti	121
Fotoğraf 99. : Esmâül Hüsnâ.....	122
Fotoğraf 100. : Nas Suresi.....	123
Fotoğraf 101. : Felak Suresi	124
Fotoğraf 102. : Seramik Yüzey Üzerine Uygulanan Afgan İdolları	125
Fotoğraf 103. : Seramik Yüzey Üzerine Uygulanan Horusun Gözü	125
Fotoğraf 104. : Seramik Yüzey Üzerine Uygulanan Lades Kemiği	126
Fotoğraf 105. : Seramik Yüzey Üzerine Uygulanan Kurt Dişi	126
Fotoğraf 106. : Seramik Yüzey Üzerine Uygulanan Nazar Taşları	127
Fotoğraf 107. : Seramik Yüzey Üzerine Uygulanan Tekne Gözü	128
Fotoğraf 108. : Seramik Yüzey Üzerine Uygulanan Şans Fasulyesi	129
Fotoğraf 109. : Seramik Yüzey Üzerine Uygulanan Hitit Güneşi	130
Fotoğraf 110. : Meşe Palamudu Nazarlık	139
Fotoğraf 111. : İğde Dalı Kullanılarak Yapılan Nazarlık	139
Fotoğraf 112. : Üzerlik	140
Fotoğraf 113. : Muska Nazarlık	141
Fotoğraf 114. : Püsküllü Muska Nazarlık	141
Fotoğraf 115. : Mavi Göz Nazarlık.....	142
Fotoğraf 116. : Göz Motifli Nazarlık	143
Fotoğraf 117. : Mavi Göz Motifli Nazarlık.....	144
Fotoğraf 118. : Muska Nazarlık	145
Fotoğraf 119. : El Nazarlık	146
Fotoğraf 120. : Çorap Nazarlık	146
Fotoğraf 121. : Çitlik Dalı Kullanılarak Yapılan Bebek Nazarlığı	147
Fotoğraf 122. : Nazar Ayeti Yazılı Fatıma Ana Eli	147
Fotoğraf 123. : Nal Kolye	148
Fotoğraf 124. : Fatıma Ana Eli Kolye.....	148
Fotoğraf 125. : Kemgöz Kolye	149
Fotoğraf 126. : Hamail Kolye	149
Fotoğraf 127. : Kemgöz Buğday Başakları.....	150

ÖNSÖZ

Tarihsel ve toplumsal gelişim sürecinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere aktarmada kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü kültürü oluşturmaktadır. Kültürün oluşmasında o kültürü oluşturan toplumun yaşadığı bölgenin konumu ve coğrafi özellikleri, toplumun sosyal yapısı ve geçmişte yaşadığı dinin etkisinden ortaya çıkan inanç unsurları aktif rol almaktadır. Kültürün en önemli özelliklerinden biri değişkenlik göstermesidir. Toplumumuz değişimlere ve yeniliklere açık olmakla beraber, yüzyıllardır geçmişimize, kültürümüze, örf ve ananelerimize bağlı olarak ve kültür kalıntılarını nesilden nesile ilettiğimiz sürece inanışlarımız da varlığını sürdürecektir.

Tarihin ilk devirlerinden bu yana yerleşim yeri olan Anadolu, değişik kültür ve medeniyetlere ev sahipliği yapmıştır. Bu nedenle Anadolu coğrafyasında birbirinden farklı halk inanışları ortaya çıkmıştır. Bu inanışlardan biri de nazar inancıdır. Nazar olgusunun temelini aşırı kıskançlık, çekememezlik, kin ve nefret, aşırı sevgi ve beğenme duygusu oluşturur. İnsanoğlu kendisini, evini, arabasını, eşyasını, bağ-bahçesini, hayvanını kısacası yaşamında önemli yeri olan her şeyi nazarın etkisinden korumak ve kurtulmak için bazen dini bazen de büyüsel işlemlere başvurmuştur. Bu işlemlerin yanı sıra nazarlık denilen koruma açısından büyük güce sahip olduğunu düşündükleri nesnelere kullanmıştır.

İslamiyet'te nazarın etkisinden korunmak ve kurtulmak için bu tarz büyüsel işlemlerin yapılmasına karşı çıkmaktadır. Hz. Peygamber (s.a.v.) pek çok hadisinde "Nazar (göz değmesi)" olayının hak ve etkisinin tehlikeli olduğunu, nazardan korunma ve kurtulma yöntemlerini izah etmiştir.

Yapmış olduğumuz bu çalışmada Anadolu kültüründe nazar ve nazar inancına karşı alınan önlemler geniş kapsamda incelenip nazarlık olarak kullanılan formların seramik yüzeye uygulanma çalışmaları yapılmıştır.

Çalışmanın gerçekleşmesinde her türlü bilgi, beceri ve desteğini benden esirgemeyen, yol gösteren danışmanım Yrd. Doç. Dr. Serap ÜNAL'a, Dinler Tarihi Anabilim Dalı Başkanı Prof. Dr. Nasuh Günay'a yardımlarını esirgemedikleri için teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca hayatım boyunca maddi ve manevi destekleriyle hep yanımda olan aileme çok teşekkür ederim.

Ayşe ÇALLI
Isparta, 2017

ÖZET

ANADOLU KÜLTÜRÜNDE NAZAR VE NAZAR OBJELERİ

AYŞE ÇALLI

Süleyman Demirel Üniversitesi,

Güzel Sanatlar Enstitüsü Geleneksel Türk Sanatları Anasanat Dalı,

Yüksek Lisans Tezi

Yıl: Haziran 2017, Sayfa: 161

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Serap ÜNAL

Bir Toplumun yaşayış, düşünce şeklinin yansıması ve toplumsal kimliğinin göstergesi olan kültür her türlü toplumsal olgunun bir pota içerisinde eriyerek içerik ve bütünlük kazanması ve nesilde nesile aktarılmasıyla oluşur.

Bir kültürün oluşmasında toplumun yaşadığı bölgenin coğrafi özellikleri, yaşadığı toplumun sosyal yapısı, geçmişte yaşadığı inanç sistemlerinin etkisi oldukça fazladır. Halk tüm yeni dini inançlara rağmen eskiye bağlıdır. Toplumu oluşturan en önemli kaynak inançlar ve dindir. Anadolu kültürünü oluşturan en önemli etmenlerden biri eski inanç ve inanışların incelenmesi sonucunda günümüz Anadolu kültürünü anlamamıza yardımcı olacaktır.

Her ulusun kendi inanç, gelerek, estetik, sosyo-ekonomik anlayışı ve değerlendirmelerine göre değişen kendi halk kültürü hangi coğrafyada olursa olsun insanoğlunun geçmişi ile geleceğini birbirine bağlar.

Halk kültürü Türk toplum yaşamının ifadesi, duygu ve düşünce beraberliğinin göstergesi olarak bir takım ürünler ortaya koymuştur. İnsanoğlunun geçmişten günümüze yaşamla ve onu oluşturan öğelerle hatta doğada karşılaştığı durumları açıklamaya çalışması onun inançlarının temelini ve şekillenmesini sağlar. Bu şekillenme ve inanışlardan biri de nazar inanışıdır.

Nazar inanışı ile ilgili olarak; nazarın toplum arasındaki inançların içerisinde en yaygın inanış olduğu, kişilerin duygu ve düşüncelerinin yansıması olduğu ve özellikle çocuklara ve beğenilen her şeye nazarın değdiği ortaya çıkmaktadır.

Nazardan korunmak amacıyla kullanılan nesnelere nazarlık denilmektedir. Nazarlık olarak kullanılan objelerin içerisinde en çok kullanılan ve yaygın olanı göz boncuğudur. Türkler eskiden beri söz konusu objeyi kullanmışlardır. Eskiden kullanılan nazarlıklar ile günümüzde kullanılan nazarlıklar arasında kullanım yönünde bir farklılık yoktur. Tek farklı yönü materyallerdeki değişim ve gelişimdir.

Gelenek ve göreneklerimizde temelinde yer alan nazarlıklar günümüzde önemini sürdürmektedir. Pek çok insan üzerinde belki takı, belki muska olarak tılsımına ve koruyuculuğuna inandığı bir obje taşımaktadır. Evlerimizde bulunan göz boncuklu nazarlık, muska gibi bir obje evlerimizin bereketini, güvenliğini, huzurunu sağlamak üzere yüzyıllardır varlığını sürdürmektedir.

Anahtar Kelimeler: Nazar, Nazarlık, Gelenek, İnanç, Somut Olmayan Kültürel Miras.

ABSTRACT

EVİL EYE AND EVİL EYE OBJECTS IN ANATOLIA CULTURE

AYŞE ÇALLI

Süleyman Demirel University

Institute of Fine Arts, Triditional Turkish Handcrafts, MA Thesis,

Year: 2017, Pages: 161

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Serap ÜNAL

Culture, an indication of thought, communal identity of a society and a way of living, is composed of gaining context and integrity, melting of all kind of communal facts in the same pot and being transmitted fom one generation to the other.

In the process of the formation of a culture; the geographical features, social structure and the effects of the belief systems in the past are quite dominant. The most significant sources, which compose the culture are beliefs and religion. A research upon the ancient belief or beliefs that one of the most important factors, creating the Anatolian Culture will help us to understand today's Anatolian Culture.

Each nation has a communal culture, changing according to their own belief, tradition, aesthetics, and the understanding and evaluation of socio-economic perspective. In no matter which geography it is, the folk culture links the past and future of mankind.

The folk culture has put forth a set of outputs, as an indication of the expression of Turkish social life and synergy of the emotion and thought. Humanbeing's try explaining the situations, which is related to life and objects, which are composing life itself, and even when they come across in the nature, provide the basis and also the embodiment of their beliefs. One of these embodiments or beliefs is the belief of evil eye.

As regard to evil eye; it is showed up the fact that the evil eye belief is the most common belief among the other beliefs in the community, and it is also a kind of reflection of emotions and thoughts of people, and it is believed that especially children and the things, liked too much are touched the evil eye.

It is called as amulet the objects, which are used for the purpose of being protected from the evil eye. Eye bead is the most common and used object among the other ones, used as amulet. Turkish people have always used the eye bead on their children and animals since the past. There is no difference, with regards to usage between the old time amulets and the ones in today's World. Only difference is the change and development on the materials.

The amulets, which take their places in our customs and traditions keep protecting their importance. Many people have been carrying such objects either as a accessory or good luck charm, which they believe its charm and defensiveness. The eye bead or amulet has been keeping on its existence throughout the years so as to ensure the abundance, security and peace at our homes.

Keywords: Evil eye, Amulet, Custom, Belief, İntangible Cultural Heritage.

GİRİŞ

Bir milletin siyasal, ekonomik, sosyo-kültürel alanlar içinde istenilen düzeye yükselebilmesi ve geleceğine yönelik yatırımlar yapabilmesi için davranışlarının esasında bulunan özü bilmesi gerekmektedir. Dil, din, tarih, edebiyat, sanat, gelenek-görenekler, folklor ve inançlar kültürü yansıtmaktadır ve bu unsurlar halk kültürünü nesilden nesile aktarmaktadır. “Folklor, geçmişin yaşayan kalıntılarıdır ve folklor kullanılarak insanlığın tarih öncesi yeniden kurulabilir. Bu sebeple işlevsizmiş gibi görünen, kaba-saba ve hurafe nitelikleri ağır basan kültürel materyaller üzerinde durulmuştur. Bu bakış açısı ise insan zihninin arkeolojisi olarak düşünülmüştür” (Çobanoğlu, 1999:134). Toplumlar kültür ve geleneklerini, inanç sistemlerini bir miras olarak geçmiş değerlerinden tarihi oluşumlarından alırlar. Gelenek toplumları ortak yarattığı ve kolektif davranışların ürünüdür. İnsanoğlunun doğumundan ölümüne kadar geçen sürede yaşamını etkileyen gelenekler toplumda coğrafi, ekonomik, yöresel farklılıklar sebebiyle çeşitlilik gösterirler.

Halk arasında dini mana da varlığı kabul edilen veya batıl inanış olarak değerlendirilen nazar, günümüzde birçok uygulamayla karşımıza çıkmaktadır. “Türkiye son 45 yıl içinde maddi manevi yönden büyük kültür değişimlerine uğramıştır. Bu değişimin bir sonucu olarak, birçok batıl itikat memleket hayatından silinip çıkmıştır. Fakat nazar halkın ekonomik ve sosyal yaşamında yaşamına devam edebilmektedir” (Acıpayamlı, 1978:12).

Anadolu'nun çeşitli yörelerinde karşılaşılan inanışlardan evrensel niteliği olanlardan birisi de nazardır (Ayhan, 1984:59). Halkın sosyal ve ekonomik düzeyi ne olursa olsun nazara inanmakta ve nazardan korunmada önleyici olarak da nazarlıkları bir yöntem olarak kullanmışlardır. Anadolu'da çok eski bir gelenek olan nazar ve nazarlık geleneği Anadolu'nun inanç sisteminin çeşitli dönemleri içerisinde çok eski zamanlardan beri var olan, sözlü kültür ile birlikte özellikle geleneksel kültürümüzün üretim sürecinde çeşitli el sanatları içerisinde yer alan önemli bir kültürel öğedir.

Yirmi birinci yüzyılın içerisinde hâlen evlerimizde, hayvanlarımızda, arabalarımızda, takılarımızda sık sık karşımıza çıkan nazar objeleri, asırlardır süren geçmişin ve yaygın bir kültürel mirasın ürünleridir. Nazar objelerine duyulan itikat, bağlılık ve saygı; yaşamda karşılaşılan olumsuz durumlarda bu objelere sığınma, bizi,

bu objelerin neler olduğunu, ne gibi özelliklere sahip olduğu, nasıl bir tarihi süreçten geçerek günümüze geldiğini ve bu süreçte nasıl değişimler geçirdiği konularında araştırma yapmaya yönelten sebepler olmuştur.

Bu araştırmada, Anadolu’da nazar inancına karşı alınan önlemlerden nazarlıklar incelenerek inançların sergilenmesi, korunması, eskiden kullanılan nazarlıklar ile günümüzde kullanılanlar arasında bir bağlantı kurulması, Anadolu’da yaygın olan nazar inancının geçmişi, bugünkü durumu ve nazardan korunma yöntemlerinden biri olarak kullanılan nazarlıkların el sanatlarındaki yeri, geçmişte ve günümüzde yapılan nazarlıklar incelenerek nitelikleri; malzeme, kullanılan yer, kullanılan teknik, ne amaçla kullanıldığı vb. üzerinde durulacaktır.

Araştırma da Anadolu’da geçmişten bugüne değin var olan nazarlık formları, kullanım alanları ve işlevleri bu araştırma kapsamında değerlendirilecek ve geleneğin yaşadığı değişim ve dönüşümler ortaya konulacaktır.

Nazar ve nazarlıkla ilgili verilerin toplanması (kaynak kişiler), alan araştırmamızı gerçekleştirirken olanakların elverdiği ölçüde söz konusu nazardan korunma ile ilgili uygulanan pratiklerden bir kısmına (örneğin kurşun dökme) katılarak gözlemlerde bulunulacaktır. Nazarlıkla ilgili alan çalışmasının yapılması sırasında fotoğraf çekimi (katalog oluşturma) vb. yapılacaktır.

Araştırma da alana gidilerek konuyla ilgili kaynak kişilerle görüşmeler yapılırken çekim yapılacaktır ve müzelerde sergilenen ürünlerden katalog oluşturulacaktır. Eski nazarlıkların görsellerinin bulunması, farklı malzemelerle uygulama çalışmalarının yapılması (Kil, Polimer kil, keçe) vb. şeklinde gerçekleştirilecektir.

I. BÖLÜM

1. NAZAR KAVRAMI VE FARKLI KÜLTÜRLERDE NAZAR

1.1. Nazarın Tanımı

Nazar, genel-geçer tanımları arasında göz değmesi, gözden gelen etki, göz çarpması, göze gelmek, göz kalması gibi değişik anlamlar yüklenerek halk dilinde yerini almıştır.

Nazar; belli bir insanın özelliği olarak bilinen, insanlara özellikle çocuklara, eve, mala, mülke hatta cansız nesnelere zarar veren bakışlardan fırlayan, çarpıcı ve öldürücü güçtür. Psikolojik olarak kıskançlık, haset duyguların yarattığı ve vurucu kuvvetin dışı çıkan iki noktasıdır (Gökbuket, 1984:198).

Nazar, Arapça da bakış demektir. Türkçede de aynı manada kullanılır. Bu anlam dışında, yaygın bir inancı dile getiren bir terim olarak “Nazar değmesi”, az çok herkeste bulunan, mavi gözlü kimselerde daha fazla bulunduğu inanılan ve böyle kimselerin bakışlarından fırlayan zarar verici, çarpıcı ve öldürücü güç anlamındadır (Bayrı, 1955:1107).

Dundes (1992:258) nazarı; “kişinin; kadının ya da erkeğin kasıtlı ya da kasıtsız olarak, bir kişiye ya da nesneye sadece bakarak veya onu överek zarar verdiği fikrine dayanan ve herkesçe kabul edilmiş bir halk inancı” şeklinde tanımlamaktadır.

İlyas Çelebi (1997:451) nazarı terim olarak şu şekilde tanımlamıştır: “Bakma neticesi bakılan şeyi etki altına alınması, bazı insanların bakışlarında bulunduğu inanılan zararlı gücü ifade eder.”

Karaçizmeli (1995:37) nazarı; “doğuştan kendilerinde bulunan bir özellik, bazı kimseler, bakışlarını yahut düşüncelerini, insan, hayvan veya herhangi eşya üzerinde yoğunlaştırarak, onları adeta manyetize edip olumsuz bir etki meydana getirirler ki işte buna ‘nazar’ ve diğer bir deyişle ‘göz değmesi’ diyoruz.” şeklinde tanımlamıştır.

Ömer Büyükçelebi (2004:13) nazarı; “canlı varlıklar ya da eşyada bulunan birçok güzel vasıf ve haller karşısında kalbimizde, gözümüzde ve dilimizde oluşan gıpta, haset ve kıskançlık duyguları, karşımızdaki nesnede birtakım olumsuz ve

rahatsızlık verici hallerin oluşmasına sebebiyet veren negatif bir akımdır” şeklinde tarif etmiştir.

Türk Dil Kurumunun Yayınlamış olduğu Türkçe sözlükte ise nazar; “Belli kimselerde bulunduğu inanılan, kıskançlık veya hayranlıkla bakıldığında insanlara, eve, mala mülke hatta cansız nesnelere kötülük verdiğiğine inanılan uğursuzluk, göz” olarak tarif edilmektedir (TDK).

Sonuç olarak nazar genelde “bakışın etkisi” olarak ifade edilmekte ise de, asıl olan bu fikrin altında yatan, bakan kişinin içinde taşıdığı enerji ve bu enerjinin dışa vurumudur. Bakışları ile baktıkları insan, hayvan, bitki ve eşya üzerinde meydana getirdikleri maddi ve manevi etkiye denir.

İnsanoğlu çok eski dönemlerden başlayarak, günümüzde dahi teknolojik başarısızlıklarını, sosyal ilişkilerindeki mutsuzluklarını ve özellikle bazı biyolojik rahatsızlıklarını açıklayacak neden bulamadığı zamanlarda bu durumu bir takım gizli güçlere bağlamıştır.

1.2. Nazarın Sözlük Anlamı

Arapça bir kelime olan nazar, n, z, r, fiil kökünden, “bakmak, bakış” anlamlarına gelen bir terimdir (Hançerlioğlu, 1984:419). “Göz”, bakma, bakış, fikir, düşünme, mülhaza, niyet, dikkat, övgü gibi anlamlar taşır. Arapça asıllı olan bu kelime, Türkçeye geçerken anlam değişikliğine uğramış ve “ayn göz” kelimesi anlamıyla kullanılmaya başlanmıştır (Kömürcü, 2005:63).

İsabeti-i nazar (göz değme) yerine kullanılan nazar kelimesi insan, hayvan ya da eşyaya zarar veren “kötü bakış” manasında kullanılmaktadır. Araplar el-ayn, İngilizler evil eye, Almanlar bösrblick, Hintliler sihi olarak adlandırır (Doğan, 1999:534). Yunanlılar da matısmā, İranlılar da bed nazar, Amerikalılar da evil eye şeklinde anılır.

Nazar kelimesi Türkçede “kem göz” manasında ve daha ziyade “gelme”, “uğrama”, “değme” ve “etme” fiilleriyle birlikte “nazara gelme”, “nazara uğrama”, “nazar değme” ve “nazar etme” şekillerinde kullanılabilir (Kazan, 2005:166).

1.3. Nazarın Bilimsel Açıklaması

Batıl inanç, hurafe ve istisnai bir durum olmaktan çıkan nazar olgusu bilimin bile açıklayamadığı gerçek üstü, doğaüstü bir bilim dalıdır. İnsanoğluna göre göreceli bir kavram olarak değerlendirilse de nazar etkisini göstermeye devam etmektedir. İnsan aurasıyla nazar arasında kurulabilecek bir ilgi ile kısmen de olsa nazarın bilimsel açıklamasına yardımcı olabilir. Bu konu üzerinde yüksek alan tekniği ile yapılan çalışmalar doğrultusunda, yılanın dokuzuncu renk olan mor ötesini de gördüğünü ve yılanın göz manyetizması filmleri dokuzuncu rengin nazar (kem göz) ile ilişkisini ortaya koyuyor.

Nazar bilimsel olarak; gözdeki foto reseptörlerinin kasılması sonucunda açığa çıkan negatif (-) ve pozitif (+) göz akım dalga ışınımı şeklinde tanımlanır. Nazar'ın üç farklı türde ışınım etkisi vardır. Bu konu üzerinde radyoloji laboratuvarlarında çalışmalar yapılmış ve ispatlanmıştır. Alfa(sarsıcı) Beta(kırıcı, yıkıcı) ve Gama (yakıcı) ışınları olmak üzere üç tanedir. Gama ışınları, Alfa ve Beta ışınlarından daha güçlü olduğu için nazarın oluşumu sırasında en çabuk etkisini gösteren ve zararın ağır olduğu ışın Gamadır. Nazarı bilinçli olarak değdiren insanların gözlerinden Gama (yakıcı) ışınlar akımı oluşur (Hani, 2004:108-111). Nazara gelen insanda bilimsel olarak beynin orta bölümü olan (Mezensefelon) kısmında nöronlar (sinirler) harekete geçer; göz küresini büyüttükten sonra esneme başlar. İnsana nazar değdiği bilimsel anlamda fizyolojik değişimler olan esneme ve göz küresinin büyümesinden anlaşılmaktadır.

Nazar olayının meydana gelebilmesi için kural olarak yakınında, yanında ve çevresinde insanın ya da insanların olması gerekir eğer insan ya da insanlar yoksa konsantre, yoğunlaşma ve ters tepki oluşamayacağından nazar gerçekleşemez. Nazarın gerçekleşmesi için nazarı değdiren kişinin, nazara gelecek kişiye negatif (-) ışın göndermesini bilinçsiz olarak gerçekleşmesi gerekir. Nazar kesinlikle bilinçli olarak gerçekleşemez. Nazarı bilinçli olarak gerçekleştirebilen insanların sayısı çok azdır. Bu olay parapsikoloji konusuna girer.

Parapsikolojik olayları bilimsel açıdan incelemek üzere 1882'de Londra'da bir grup bilim adamı tarafından çalışmalar yapılmıştır. Parapsikoloji de düşünce gücüyle olayları kontrol etmek, nesnelere hareket ettirmek veya şekillerini değiştirmek (metal

kaşığı eğme, masadaki yemek tabağının yerini değiştirme gibi) psikokinezi olarak adlandırılmaktadır ve psikokinezi nazar kavramının Batı'da kullanılan ifade biçimidir (Kuzey, 2007:7). Psikokinetik (telekinezi) olayların meydana geliş şekli ise bedenin elektromanyetik güce sahip olması, elektromanyetik ışıkları yayan gözlerin bu güç alanından etkilenecek haset, kıskançlık, özenme ve imrenme gibi duyguları beslemesiyle bakışlardaki artan duygu yoğunluğuna paralel olarak nazarın etkisi de artmaktadır (Kırca, 1986:42-44). İnsan vücudunda bazı enerjilerin yayıldığına ve bazı etkilerin bulunduğu dair Parapskolojik ispatlar bulunmaktadır.

Nazar konusunun pozitif metotlarla açıklama imkânı zor olmakla beraber, son yıllarda parapsikoloji ile uğraşan bilim adamları nazarın bilimsel yönünü araştırmaya başlamışlardır.

Altanoğlu (1999:21), Düşüncenin Enerjiye Dönüşümü adlı kitabında nazarın; bir kişi üzerinde dikkatli bakışların yoğunlaştığında, bakışa maruz kalan kişiyi rahatsız edeceğini, yoğun ilgi ve dikkatin kişi de cesareti kırabilecek etki oluşturacağını, kişiye eleştirel bir gözle bakılmasının onun dengesini yitirmesine ve sınırlamalarının farkına varmasına neden olabileceğini, kişide yoğun bakıştan dolayı korku ve ürperme hissi meydana getireceği şeklinde ifade etmektedir.

Nefret, kin, haset, kıskançlık ve çekememezlik hisleriyle yoğun bakışların hedefi haline gelen kişilerde korku ve ürpermenin etkisiyle yüzlerde sararma, kalp atış hızında artış görülebilir. Korku ve ürperti kişiye yapılmaması ve söylenmemesi gereken şeyleri yaptırabilir ve söyletebilir. Dikkatli bakışlarla muhatap olan kişi huzursuz olur.

İnsandaki düşünce sistemi, iyi bir şekilde konsantre olma sonucunda elektrik akımına dönüşebilmektedir. Aşırı beğenme ve heyecanlanma, haset, çekememezlik, kin, nefret ve düşmanlık gibi durumlarda elementallerin de yoğun etkisiyle düşünülen şey daha fazla etkili bir şekilde hedefe bir elektrik akımı gibi ulaşır ve bu hedefe ulaşan akım sonuç olarak nazarı ortaya çıkarmış olur. Bu olayı yoğun düşünme, konsantre olma ve hedefteki kişiyi göz hapsine alma gibi faktörler etkilemektedir.

Bazı bilim adamları da nazar olgusunu biyoenerji ile açıklamaya çalışmışlardır. Bu çalışmanın sonucuna göre insanların gözlerinde morötesi ve kızılötesi ışınların var olduğu ve bu ışınların kızgınlık, hırs ve haset duygusuyla karşısındaki kişiye

aktarılmasıyla, o kişide veya varlık da tahribata sebep olmaktadır. Çünkü bu enerji sebebiyle karşısındaki varlığın biyolojik dengesi bozulmaktadır. Bu sebeple bol bol ürün veren tarla aniden yanmakta veya ürün bozulmakta, güzel bir eşya sebepsizce kırılmakta, güzel insanlar çeşitli hastalıklara yakalanmakta ve bünyesi zayıf olanlar iyileşemeyip ölmektedir. Bu olumsuz gücün gözleri renkli olan insanlarda daha fazla ve daha etkili olduğuna inanılmaktadır (Ertem, 2009:21).

Bakışın elektromanyetik etkisini destekleyen bir örneği Elmalılı Hamdi Yazır vermektedir:

“Kıskançlıklarından az daha Hz. Peygamber’i nazara uğratacaklar, aç ve kötü gözlerinin şerriyle ellerinden gelse onu helak edeceklerdi. Demek ki, öfkenin bedende bir hükmü bulunduğu gibi, gözlerin de karşılarındakine bakışlarına göre iyi veya kötü bir hükmü vardır. Kimi elektrik gibi dokunur çarpar, mıknatıslar ve manyetize eder. Kimi de aldığı teessürle hasedinden bir gayze düşer, türlü türlü suikasta ve hilelere kalkışır ki, maddi veya manevi hangisi olursa olsun hedefine vardığı zaman, isabet-i ayn değmesi veya nazar tabir olunur. Bunun hakkında uzun uzadıya sözler söylenmiş, inkar edenler, ispat edenler olmuştur. Keyfiyeti ne olursa olsun isabet-i ayn vardır” (Yazır, 1992 :56).

Görüldüğü üzere Yazır da nazarın temelinde kıskançlık faktörünün varlığını savunmuştur. Kıskançlık o kadar etkili bir duygudur ki bu duygunun Hz. Muhammed’e dahi zarar vereceğinden korkulmuştur.

Nazarın insandaki iyi niyet barındıran gıpta, övünme, imrenme gibi duygular sonucunda ortaya çıkabileceği gibi asıl tehlikeli olanın insandaki haset duygusundan doğduğu ortaya konulmuştur. Nazar inancında haset duygusunun ölçüsü ne kadar kuvvetli ise, nazarında bir o kadar tehlikeli ve daha etkili olacağı ifade edilmiştir. Örneğin anne ve babanın çocuklarına olan aşırı sevgi ve ilgisinin küçük çapta çocuğuna nazara değdirme sebebi olabileceğini dile getirmiştir (Erbuğa, 1983:52).

Nazarın güzel çocuklara, insanlara, mala-mülke, yeni evlenenlere, doğum yapanlara, bebeklere, işinde başarılı olanlara, yeni eve ve arabaya, tarla ve bağ bahçeye daha çok değdiği düşünülür. Renkli gözlülerin daha fazla nazarı değdiğine inanılsa da, aynı zamanda haset duygusunu barındıran her bakış tarafından nazar geleceği de düşünülmektedir. Çünkü insana çekim ve istem oluşturan tüm güzel olan oluşumlara nazar değebilir.

1.3.1. Nazarın Fizyolojik Etkileri

Herhangi bir neden yokken kişi üzerindeki ilgi, beğeni ve dikkat çekici bir şeyin başkası tarafından görülüp etkilenmesiyle karşı taraftan iltifatlar ya da etkileyici bakışların oluşması sonucunda kayıp ve zararlar ortaya çıkar.

İnsanlar nazara geldiklerini düşündükleri andan itibaren vücudunda fiziksel olarak bazı hastalık belirtileri görürler. Nazardan etkilenen kişideki fizyolojik değişimler; baş dönmesi, aniden ortaya çıkan mide bulantısı ve ağrısı, ayak kayması, bir yerden düşme, refleks bozuklukları, etrafı bulanık görme, gözlerdeki kızarıklık, göz küresinin büyümesi, nedensiz esnemeler, sakarlıkların başlaması, vücudun çeşitli bölgelerinde çıkan sivilceler, elde ya da vücudun başka bir yerinde siğillerin çıkması, göz (nazar) çıbanları, saç ve kaş dökülmesi, sakal ve saç kıran, dudak kuruması, ayak-el ağrması, bel ve sırt ağrısı, boğaz ve kulak kaşıntısı, burun kaşıntısı, kulak çınlaması, el-ayak kaşıntısı vb. gibi fizyolojik bozukluklar nazar değdiğinde başlar. İnsan vücudunda ortaya çıkan bu değişimlerin hiçbir hastalık yok iken meydana gelmesi nazar değmesinin bir sonucudur.

Uyku kaçır, gözler yaşarmaya başlar, insan sık sık esner, vücut zayıflar. Hastanın durgun bir hali vardır. Zamanla, vücutta çarpılma meydana gelir. Tedaviler fayda sağlamazsa hasta ölür (Acıpayamlı, 1962:13).

Nazar inancı ve nazar değmesi sonucu yetişkinlerde hiçbir neden yokken kişinin hastalanması, çok esnemesi, şiddetli baş ağrısı, isteksizlik, ağırlık çökmesi, başarısızlık, vücut kırgınlığı, çocuklarda ise neşeli ve sağlıklı durumdayken birden bire hastalanması, uzun süre ve sürekli ağlaması, huysuzluk ve iştaktan kesilmesi, altına ıslatması, yeni evlenen çiftlerde sık sık kavgaların yaşanması, yeni aracın bozulması ya da kaza yapması vb. şeklinde betimlenebilir ve bu gibi durumlar halk arasında nazara gelmek olarak yorumlanır.

1.3.2. Nazarın Psikolojik Etkileri

İnsanoğlunun ihtiyaçları evrenseldir. İnsanların bitmek bilmeyen ihtiyaçları ve merak güdüsü psikolojinin nazar ile olan ilişkisini ortaya çıkarır.

İyi ve güzel olanı takdir etmenin, onu olağanüstü bir şekilde övmenin, imrenmenin, gıpta etmenin de nazara yol açacağı inancını bilinçaltı psikolojisinin

verileriyle de açıklayabiliriz. İnsanlar bilinçaltında yalan ve dış dünyanın beğenmeyeceği bazı duygu, düşünce ve inançlarını aynen dışarı vuramazlar. Bu durumu, toplumun saygı duyacağı ve takdir edeceği bir başka duygu, düşünce ve davranış şeklinde süblime ederek yansıtırlar. Dolayısıyla, güzel ve hoş bir şeye karşı kıskançlık duygusunu olduğu gibi dışarı vuramayan insanlar bu duygularını övgü dolu kelimelerle süblime ederler. Bu övgü dolu kelimelerin arkasında ki asıl duygunun kıskançlık, haset olması sebebiyle her şeyi olduğundan daha fazla öven kimselerin de nazarı değebilmektedir (Kuşat, 2003:77-78).

İnsanın hiçbir şeyi yokken, birden bire, kendiliğinden ortaya çıkan ve etrafında ya da karşısındaki insanlar tarafından beğenilip çekici bulunması sonucunda iltifat ve etkili bir bakışa maruz kalmışsa o insana nazar değdiği düşünülür. Nazarın psikolojik (manevi) etkisi; uykuda sıçramalar, tik oluşması, göz dalması, vücutta yorgunluk hissi, uyku bozukluğu ya da aşırı uyku isteği, nedensiz yere gülme isteği, aniden bunalıma girme, stres, konsantre ve motivasyon eksikliği, dikkat bozukluğu, huysuzlaşma, dil sürçmesi, düşüncede saçmalama, kalp çarpıntısı, kabuslar görme, göz yaşı, mutsuzluk-huzursuzluk hissi, iç sıkıntısı, kendinde ağırlık olduğunu hissetme, kişinin rüyada nazar boncuğu görmesi, bitkinlik hissi, ileri yaşlarda altına ıslatma, unutkanlık vb gibi ruhsal etkiler oluşur.

Nazar değmesi sonucu oluşan psikolojik etkiler büyük ruhi hastalıklara meyil vermemekle birlikte geçici rahatsızlıklardır.

1.4. Dini-Mitolojik Kavramlar

Anadolu toprakları üzerinde geniş bir coğrafyada yaşayan ve tarihin tanıyabildiği en eski kavimlerden biri olan Türklerin eski dininin Şamanizm olduğu söylenmektedir. Ancak, İslamiyet'i kabul etmeden önce Türkler arasında çok yaygın ve sürekli olmamakla birlikte farklı dinlerin etkisi görülmüştür. Türkler Zerdüştlük, Hristiyanlık, Maniheizm, Budizm dinlerini tanımışlardır. Fakat bu kadar farklı dinler arasında asıl inançlarını korumaya çabalamışlardır.

Türkler Gök-Tanrı dinine ve bu din içerisinde var olan iyi ve kötü iyelere inanmışlardır. Ateş, su, hava, dağ, toprak...vb. gibi tabiat unsurlarını kültleştirilmişlerdir. Ancak ilahlaştırmamışlardır. Türkler tek tanrılı sistemi kabul etmişlerdir (Kılıç, 2003:25).

1.4.1. Gök-Tanrı İnancı

Türkler arasında İslamiyet öncesi en yaygın inanç sistemi olarak Gök-Tanrı inancını benimsemiştir. Eski Türk dini yaşamı içinde yaratıcı, sonsuz güçleri kendinde toplayan tek varlık Tanrı (Tengri) dır. Tanrı inanç sisteminin merkezinde yer alıyordu. Çin kaynaklarına göre milat öncesi Hunlar Gök-Tanrı'ya inanırlardı. Hun Türkleri Tengri'ye, Yir-Sub ve Yağız Yir iyelerine, Kök Tanrı (Mavi Gök) iyelerine kurban keserlerdi.

Hunlar, Göktürkler, Tabgaçlar, Uygurlar gibi Asya'nın doğusundan Orta Avrupa'ya kadar olan her yerde yaşayan Türk topluluklarında yüce bir Tanrı'nın varlığına ve Tanrı'nın gökte olduğuna inanmışlardır.

Bu durum, üstte Gök-Tanrı, altta yağız yer, ikisi arasında kişiöglü kılındı, şeklinde ifade edilmiştir. Bu ifadeler, Türk inanç sisteminde üç katmanlı bir dünya varlığına işaret etmektedir. Türk inanç sistemine göre bu katmanlardan en altında kötü ruhlar (yeraltı iyeleri), üst katmanda ise iyi ruhlar (gök iyeleri), yeryüzünde insanoğlu bulunmaktadır. Orhun Kitabeleri'nde geçen üstte Gök Tanrı ifadesi gökyüzünü, Tanrı'yı temsil etmektedir. Bu nedenle Türklerde Tanrı düşüncesinin maddi gökyüzünden manada Ulu varlığa doğru bir gelişme gösterdiği öne sürülmüştür. Göktürkler döneminde dünyayı kaplayan, yeryüzünde her şeyi hükmü altında tutan semanın, bozkırlı gözünde Tanrı kabul edilmiş olabileceği düşüncesi vuku bulmuş olabilir. Türklerde Gök-Tanrı Yaratıcı, Kadir-i Mutlak Tanrı şeklinde düşünülmektedir. Kağan ise; iktidar gücünü ve hâkimiyetini Tanrı'dan almaktadır. Kitabelerde Bilge Kağan, Tanrı iradesi ile kağan olduğunu belirtmektedir. Türk kağanı Tanrı'dan kut almış, Tanrı'nın temsilcisi kabul edilmektedir. Gökyüzünün kutsiyeti Türk kağanının göğe yakın yerlerde oturmasından da anlaşılmaktadır. Türk kağanı, Altın-dağ diye anılan bir zirvede veya Ötüken-Yış gibi mukaddes bir dağda oturmaktadır. Bu dönemlerde Türkler, kağanın Tanrı'nın iradesi ile tahta çıktığına inanmakta, aynı şekilde devletin ve toplumun yükselişi-düşüşü, iktidar değişiklikleri Tanrı'nın himayesinin ve cezasının bir sonucu olarak görülmekte, Tanrı'nın Kadir-i Mutlak olduğuna inanılmaktadır (Şahin, 2011:17).

“İbn Fazlan, Oğuzlar'ı bir sıkıntı karşısında başını göğe kaldırarak ‘bir Tanrı’ dediklerini; Başkurtlar'ın, yağmur, rüzgar, ağaç, insan, yaz, kış, gece, gündüz, ölüm,

hayat, yer tanrıları olduğuna ama en büyük Tanrı'nın gökte yer aldığına inandıklarını haber vermektedir" (Fazlan, 1975:31-43).

Gök-Tanrı inancına göre Tanrı'nın gökyüzüne yakın olarak kabul görmesi ya da gökyüzünün bu nedenle kutsal olarak düşünülmesiyle birçok mitolojik olayın mavi renkle olan bağlantısına dikkat çeker. Renk olarak mavinin tercih edilmesi ile mutlak, ilahi olana boyun eğilmekte ve Tanrı'nın isteği koşulsuz olarak kabul edilmiş olmaktadır.

Günümüzde nazarlıkların renklerinin mavi olması, mavi renkte koruyucu bir etkinin olduğuna inanılması, mavi rengin Tanrı'yı temsil etmesi ve gökyüzünün renginin mavi olması nazarlık olarak mavi rengin kullanıldığını bize düşündürmektedir. Gök-tanrı inanç sisteminin etrafında şekillenen kültürler de günümüzde eski Türk inançlarının izlerini taşımaktadır.

1.4.2. Kültler

Kült, yüce ve kutsal olarak bilinen varlıklara karşı gösterilen saygı ve onlara tapınıştır. Saygı ve tapınış duayı, kurbanı, dinsel tören olan ayinleri gerektirir. Bunun için tapınaklar, kutsal alanlar, toplantı evleri, mağaralar ve nehirler kültür olarak kabul edilmiş ve kullanılmıştır.

Türk dininin esasını natürizm, animizm, totemizm unsurları teşkil eder. Bu unsurlara bağlı olarak su, toprak, ateş ve hava kültürü ortaya çıkar.

1.4.2.1. Su Kültü

Türklerde su ıduk, yani kutsaldı. Türklerin yaşadıkları yerlerde bulunan göller, ırmaklar, kaynak suları, nehirler ve pınarlar kutsal kabul edilmiştir. Türk dini inanç sisteminde suyun ruhunun olduğuna inanılmaktadır ve bu nedenle Türkler suyu kirletmemeye özen göstermişlerdir. Su Türklerde hayat kaynağı ve yaşama gücüdür.

Su, Türk din tarihi kaynaklarına göre, her şeyden önce temizlik ve saflığın sembolü olarak karşımıza çıkmaktadır. Orta Asya Türkleri, Oğuzlar, Sibiryalı ve Altay Türk toplulukları suya tükürerek veya abdest bozarak kirletmez ve hatta bazen onu temizlik aracı olarak kullanmazlardı. Çin kaynaklarına göre, Cücenlerin de elbiselerini ve ellerini yıkamamalarının sebebinin su kültürüyle ilgili olduğu söylenmektedir.

Türkler suyun da ruhunun olduğuna inanmaktadırlar. Bu sebepten ötürü su Türk din tarihinde kutsal sayılmıştır (Günay, Güngör, 1997:50).

Kırgızların kültüründe yer-su inancından dolayı kaynak suları ve pınarlarla ilgili çeşitli halk inanışları vardır. Pınar ile doğum arasında özel bir ilişki kurulmaktadır. “Manas Han’ın annesi, aradan yıllar geçtiği halde bir türlü doğum yapamamıştır. Bunun için kocası, “karım pınarlarda gecelemiyor” diye şikayette bulunmuştur. Manas Han’ın babası karısının kısırılık sebebi olarak, bir gece bile olsa çeşme başında gecelememiş olmasını göstermektedir” (Erdem, 2000:152). Ağrı ve Kars bölgesinde yaşayan insanlar ilkbahar mevsiminde yıkanmak için akarsuya girerlerdi ve suya girerken “Ağrılığım, kirliliğim, kelliğim, keçeliğim bu suya” diye üç defa söylerlerse, yılı sağlıklı ve huzurlu bir biçimde geçireceklerine inanırlardı. Örneklerde de belirtildiği gibi küllere olan inanç Türkler arasında önemli bir yere sahiptir.

Günümüzde devam eden inanışa göre; ülkemizdeki Şanlıurfa Balıklı göl kutsal alanındaki balıklara zarar verilmez ve kesinlikle yenmez. Tıpkı Eski Türk inançlarında olduğu gibi Balıklı göl de Türk-İslam dünyasında kutsal sayılmakta ve dokunulmaz kabul edilmektedir.

Nazar ile ilgili uygulamalarda da suyun kutsallığından faydaniılmaktadır. Hocanın kağıda yazdığı sureler ve dualar uygulandıktan sonra akarsulara, göllere yada denizlere bırakılır.

Anadolu Türklerinde suyun temiz tutulması inancı hala devam etmektedir. Suyun akıp geçtiği yerlere tükürülmemesi, hava kararınca evin dışına su dökülmemesi gibi. Suyun kutsallığına inanıldığı için, gebe kalmak isteyen kadınlar bir dereye gidip yıkanır, loğusa kadın kırılarak temizlenirler, Hıdrellez sabahı kadınlar-kızlar isteklerini bir kağıda yazıp suya atarlar ve gece görülen kötü rüyalar sabah suya anlatılır.

1.4.2.2. Toprak Kültü

Yer/yir iyisi Türklerin inanç sisteminde önemli bir mevkiye sahiptir. Tengrinin yarattığı mavi gök ile kara yer arasında yer alır ve üzerinde “kişioğlu” yaratılmıştır.

Türk kozmogonisine göre, kişi Kara Han’a (Kayrak Han’da denir) karşı işlediği suçtan dolayı cezalandırılmıştı. Daha çok yükseğe

fırlamak, daha yüce yerlere uçmak isterken, tanrı onun fikrinin farkına vararak, kişinin bilmek kudretini de uçmak yetisini de almıştır. Zavallı kişi, suyun dibine batmaya başladı. Gittikçe fenalaşıyordu. Tanrı Kara Han'dan af diledi. Kara Han ona acıdı. Denizden bir yıldız yükseltti. Kişiye, bu yıldızlardan bir avuç toprak alarak suyun yüzüne çıkmasını emretti. Kişi toprağı alırken, kendine ayrıca bir dünya yaratmak için bir parça toprağı da ağzına gizledi. Tanrı “elindeki toprağı suyun yüzüne at” dedi. Kişi toprağı atınca, tanrının “büyü” buyruğıyla toprak büyümeye başladı. Kişinin ağzındaki toprakta büyüyordu. Kara Han bu durumu bildiğı gibi “tükür” diye emrederek onu bir kez daha kurtardı. Kişinin tükürdüğü toprak, oluşan yeryüzünün üzerine saçılınca, dağlar, tepeler, ovalar meydana geldi. Bu olay üzerine, tanrı, kişiye sadece toprak üzerinde yaşama yetkisini verdi (Kılıç, 2003:152-153).

Eski Türklerde, Yir Ana iyesinin varlığından bahsedilmektedir. Yir Ana yerin ve toprağın sahibi olarak tasavvur edilir. Yakut Türklerine, “Dipsiz dünya” tabiri ile yerin derinliğini anlatılmak istenirdi. Onlara göre yir/yer iyelerinin, dişi olduğu kabul edilirdi (Kalafat, 1999:49). Yer ile ilgili gizli güçleri olan iyeler vardı ve bu iyeler daha çok geçilmesi zor, mümkün olmayan sarp yollarda, dağ geçitlerinde yaşayarak yeryüzünün kontrolünü sağlamaya çalışırlardı.

Türklerde toprağın kutsal kabul edilmesi, ölülerini toprağı gömmeleri, üzerinde yaşadıkları çevreyi kötülüklerden, düşmandan, yabancılardan koruma çabaları, bu çevreyi koruyan ve onlara her daim yardım ettiğine inandıkları iyeleri kızdırmamak, onların gazabından korktukları için vatan, yurt, ana yurt kavramlarının oluşumunda bu inancın rolünün büyük olduğu düşünülmektedir (Kılıç, 2003:153).

Yer Tanrısı'nın Türk kültüründeki önemi yerin barınılan toprak, yani yurt ve vatan olmasından kaynaklanmaktadır ve yaşamımızda toprak kültü ayrı bir yer, öneme sahiptir. Toprağın bir ruhu olduğuna inanılır. Türkler için toprak demek bereket demektir.

1.4.2.3. Ateş Kültü

Türk mitolojisindeki en önemli konularda biri de ateş kültüdür. Türkler onu kutsal ve temizleyici güç olarak düşündükleri için ateşe saygı göstermişlerdir. Ateş, iyi ruhların yanında yer alırken kötü ruhlarında karşısında durmaktadır. Şaman inancına göre şamanların ateşte yanmamaları yaygındır ve birçok şaman ateşe girdiğinde zarar görmeden çıktığı söylenmektedir. Bu inanca göre şamanın ruhu, diğer dünyada arındığı için yanmaz. Aynı şekilde bu durum evliyalar, şeyh ve dervişlere de

mal edilmiştir. Gönlünü bu dünyadan soyutlayan derviş, Rabbin'in kudretiyle ateşe hükmedebildiği için de aynı şekilde zarar görmemektedir, yanmamaktadır.

Türk kültüründe kağanlık sülalenin kurucusu olan ilk atanın, ateşi bulduğuna inanılmakta ve mutasavvıflar arasında da bu düşünceye yakın bir görüşe göre, yine Türklerin ilk atalarından olduğu bilinen Oğuz Kağan ile ilgilidir. Bu düşüncenin doğrultusunda ilk ateşi yakanda ve ilk yemeği pişiren de Hz. İbrahim Peygamber, esasen Oğuz Kağan'ın kendisidir. Oğuz Kağan ateşi bulan kişi olduğu için ağız ateşe benzetilmiştir (Kalafat, 1999:61).

Türkler, ateş kültüne bir saygı işareti olarak ateşin üstüne, pis ve kötü şeyler atmazlardı. Söndürmezler ve üstüne su dökmezlerdi. Bıçağı ateşe koymazlar, sönmüş odunun üstüne abdest çözmezlerdi. Ateşin yanında odun bekletmek yasaktı ve bu suçları işleyen kişilere ağır cezalar verilirdi.

Bizans dönemine ait kaynaklarda yer alan bilgilere göre, Türk kağanını ziyarete gelen elçi huzura çıkarılmadan önce, İrtiş'in başında iki ateş arasından geçirilerek temizlenmiştir. Çünkü Türklerde, ateş koruyucu iye olarak kabul edilirdi (Kalafat, 1999:60).

Türklerde ateş, koruyucu, temizleyici, şifa verici, bereket ve güç getirici olarak görülür. Ateşin gücü, kötülükleri önleyici ve yok edicidir ve aynı zaman da ölenlerin ruhlarına saygı ve ilgi yönü vardır. Ateşe küfür edilmez, tükürülmez, kötü su dökmezler ve hatta su dökmeyerek kendi kendine sönmelerini beklerler.

Yakıcı ve yok edici güce sahip ateşin yangın biçimindeki zararına karşı, önleyici ve koruyucu tedbir olarak eski ahşap evlere nazarlık, dualar ve levhalar asılmaktadır. "Maşallah", "Ya Malikülmülk"... Gibi.

Nazara karşı korunma tedbirlerinden olan tütsüleme de ateşle ilgilidir. Anadolu'nun birçok yerinde tuzu dua ile okuyarak ateşe atarlar, bu çatırtı ile nazardan koruma işlemi yerine getirilmiş olur. Ayrıca üzerlik tohumlarının nazara karşı ateşe atarak yakılması ve dumanının koklatılması da ateşle ilgili Türklerin yaptığı adetlerdendir.

1.4.2.4. Hava Kültü

Türk inanç sisteminde gök mühim bir yer tutar ve hava gök'ten ayrı bir varlık olarak görülmemiştir. Türkler, dünyaya değen gök boşluğu olduğunu ve bu boşluğa daha doğrusu havaya kalığ derlerdi. Kalığ, gök ile sonsuzluğa açılır ve gök kutsallığı ile havayı da kutsardı. Bu manada gök ile hava eşdeğerdi. Hava insan için içinde yaşılan varlıkken, gök ise altında korunulabilen bir varlıktı. Tabiatla ki her şey havaya aittir ışık, şimşek ve yıldırım gibi.

“Kars yöresinde meleklerin bulutlara at gibi bindikleri, istedikleri gibi dolaştırdıkları, Tanrı'dan aldıkları buyruk üzerine şimşekleri kamçı gibi kullanıp, bulutları denize indirip, suyu emdirdikleri, sonra gökyüzüne çıkarak yağmur yağdırdıkları inancı vardır” (Kalafat, 1999:31).

Göğün kutsal olarak düşünülmesinde koruyucu iyelik gücüne sahip olduğu inancı en etkili faktördür. Tengri yukarda, göğün en üstünde yer alır. Göğün tüm evreni kucaklaması, katlarında güneş, ay ve yıldızları barındırması onun yüce, ulu görülmesinin sebeplerindendir. Ayrıca, Türklerin ilk atası olan Oğuz Kağan'ın gökten ışık süzmesi halinde yere inen bir kızla evlenip ondan çocukları olduğu inancı da göğü kutsallık mertebesine yükseltmiştir.

1.4.2.5. Ağaç-Orman Kültü

Eski Türk kültüründe ağaç ve ormanın insan hayatı üzerinde etkisi olan mukaddes varlıklardır. Ağaç ve ormanın iyeleri memnun edildikçe bolluk ve bereketin artacağına, mutluluk ve huzur içerisinde yaşayacaklarına inanılırdı. Türklerin bu inanca ait bilgileri Kök Türk çağı kitabelerinden şu şekilde okunmuştur: “Türklerin, Ötüken Yış'dan uzaklaşmaları halinde başlarına türlü belaların geldiğine ve geleceğine; burada yaşarlarsa, huzur içinde ömür süreceklerine, sıkıntıya düşmeyeceklerine işaret edilir” (Kalafat, 1999:53).

Kazan Türkleri, Yakut Türkleri, Sibiry Türkleri, Buryat ve Karagas Türklerinde de orman iyесinin varlığına ve gücüne olan inanç vardır.

Türk kültüründe önemli bir yere sahip olan ağaç, özelliklerinden dolayı geçmişte insanların dikkatini çekmiştir. Mitolojide 3 tabakadan oluşan ağacın dünya ile arasında bir bağ oluşturduğu düşünülür ve yerin altındaki kökleri, yeryüzündeki dal

budaklarıyla insan hayatı ve yaratılışıyla ilişkilendirilir. Türklerin hayatında belli ağaçların özel yeri vardır. Bunlardan kayın ağacının gökten çocukların koruyucu tanrısı olarak bilinen Umay ile birlikte yeryüzüne indiğine inanılır. Kayın ağacı şaman törenleri, bayramlar ve ritüellerde özel bir yer tutar.

Ağaçların soy ağacı vasfı da dikkat çekmektedir. Ağaç, dal ve budaklarıyla insanın geçmişte, bugün ve gelecekteki bireylerini temsil eder. Ayrıca, ağacın canlılığı ile soyun devam etmesi arasında da ilişki kurulur.

Ağaçlarla ilgili bir diğer önemli nokta ise dikenli çalılardır. Eski Türkler, geçmişte Yer altı iyelerinin dikenli çalılara yaklaşamayacağına inanmışlardır ve kötü varlıkları uzak tutmanın yolu olarak dikenli çalıları çeşitli yerlere asmayı çözüm olarak görmüşlerdir. Bu sayede insanlar, hayvanlar ve bitkiler kötü varlıkların etkisinden korunabileceklerdi.

Ağaç kültürünün Türk inanç sistemindeki yeri büyüktür. Şamanların davullarında ve çeşitli uygulamalarda kullanılan ağaçlar, destanlarımızda kutsallığını koruyup İslamiyet'in kabulüyle de yerini ve önemini kaybetmemiştir. Bugün Anadolu'da Tanrı'nın kut'unu taşıyan nesnelere huzur, mutluluk, saadet, bolluk ve bereket getirdiğine inanılmış ve bu nesnelere zarar görmesi istenmeyen, korunmak istenen yere asılması geçmişten günümüze kadar gelmiştir. Günümüzde kutsiyeti üzerinde taşıyan bu nesnelere nazarlık denilmektedir ve Türk atası olarak kabul gören ağaç, nazar uygulamalarında da Tanrı kutsiyetine sahip bir nesne olarak önemli bir yere sahiptir.

Anadolu'da kayın, iğde, defne, meşe, mazi, menengiç, nar çiçeği dalı, çitlembik, kuşburnu, ak diken, kızıl diken, karaağaç, çitlik, böğürtlen, çıra ağacı, dut ağacı ve gül dalı vb. dikenli çalılar kutsal olduğuna inanılmaktadır.

1.4.2.6. Ocak Kültü

Od, ocak iyesi, Türk kültüründe ve yaşamında önemli bir yer tutmaktadır. Ergenekon'dan çıkmak isteyen Türkler Demir Dağ'ı ateş yakıp eritmek suretiyle yeryüzüne çıkarak, bu anıyı geçmişten günümüze kadar yaşatmışlardır. Ateş yakıp etrafında dönerek ayın yapan eski Türkler, ocaktaki ateşte demir parçasını kızdırıp örs üzerinde döverlerdi. Türkler bu hareketleri yaparken kendilerini tekrar yeryüzüne kavuşturan ateşe, minnetlerini sunmayı amaçlamışlardır. Ocaktaki ateşi ömür boyu

söndürmeyerek, ateşe olan saygılarını sürdürürlerdi. Kül, ateşin koruyucusu kabul edilirdi ve ateş ocağın içindeki küle gömülmek suretiyle uyutulurdu (Kalafat, 1999:59).

Türklerde, od ve ocak iyesine bir saygı göstergesi olarak üzerine pis ve kötü şeyler atılmaz ve bundan sakınılırdı. Ateş söndürülmez ve üzerine su dökmezlerdi. Yanan ateşin üzerine bıçak koymak, ateşin yakınında odun bekletmek ve sönen odunun üzerine abdest bozmak yasaktır. Bu yasağı uymayanlar cezalandırılırdı. Türkler bereket ve hayat kaynağı olarak inandıkları ateşi ocaktan dışarıya vermeyi uğursuzluk kabul ederlerdi. Evin çevresine kül dökülürse uğursuzluk geleceğine ve evin bir felaketin uğrayacağına inancı yaygındır.

Kırgızlarda diğer Türk boylarında olduğu gibi, evin mukaddes yeri ocaktır. Kınıkey rüyasında “ocak”tan bir kavak gönderdiği ve bunun gökyüzüne kadar uzandığını görür. Kayınpederi ile annesi de bu kavağa tırmanarak göğe çıkarlar. Bu rüyadan sonra Manas dirilir ve hayat bulur. Manas dirilip eve gelince, Manas’ın annesi ocakta devamlı yanan ateşi söndürür ve oğlunu emzirir. Bu mitoloji ocak kültü bakımında Türkler için önemlidir (Erdem, 2000:163).

Kırgızlar Türkleri, ateş iyesinin sonsuz ve sınırsız bir güce sahip olduğuna inanır ve ona saygısızlık etmekten geri dururlardı. Kırgızlar, çıkan yangınların nedenini, ateş iyesini kızmış olmasından dolayı kaynaklandığını düşünürlerdi. Kırgızlar lambayı söndürmezlerdi, ateşin kutsallığına olan inançtan lambadaki gazın bitip kendi kendine sönmesini beklerlerdi (Kalafat, 1999: 60).

Anadolu’da ocak taşı da ocağa benzer bir kutsallık taşıdığı için saygı görmektedir. Özellikle köy evlerinde ocak taşı yerine konulurken dua okunur. Yine köylerde yeni yapılan eve ocak taşı hediye etmek dostluk göstergesidir.

Türk kültüründe ocak kültüne olan inançtan dolayı birçok pratik günümüze kadar gelebilmiştir. Bu pratiklerdeki ocakları, Karıncalık ve Kumru Ocağı, Dağlama ve Alazlama Ocağı, Uçuk Ocağı, Sarılık Ocağı, Afsun (Efsun\Ahsun) Ocağı, Sehil\ Sihar, Büyü, Tılsım Ocağı, Nazar değmesi ve Kurşun dökme Ocağı gibi sıralayabiliriz. İnsanlara nazar gözle, sözle ve nefesle deşebilmektedir. Nazardan korunmak için nazarı deşen ve kötü bakışlı kişilerden uzak durmak, nazarlık takmak, muska-hamail ve cevşen taşımak gerekirken; nazardan kurtulmak için de tütüleme ve kurşun dökme

yöntemleri seçilir (Kalafat, 1999:63-64). Ateşin üzerine atılan kağıt ve bez parçaları ile bazı hastalıkların tedavisi için tütsü yapıldığı bilinmektedir. Ateşin temizleyici ve koruyucu gücüne inanıldığı için bu pratiğe başvurulmaktadır.

1.4.2.7. Ev-Ağıl Kültü

Türklerin hayatında, içinde yaşadıkları, yatıp kalktıkları çadırın da iyesi olduğuna inanılırdı. Bu iyelerin orada yaşayan halkı dış tehlikelere karşı koruduğuna inanılır. Türklerin yaşadığı hemen her yerde bu inancın izlerine rastlamak mümkündür. Volga Türklerinde bu iyeye, Öy iyesi adı verilirdi. Tesir gücü evin ya da çadırın sınırları dahilindedir. Yakut Türkleri, çadır iyisini memnun etmek için kurban keserlerdi ve kurbanın kanını çadır direklerine sürerek, iyeyi bundan haberdar ederlerdi.

Kars 'ta ev iyесinin, yılan şeklinde olduğu inancı yaygındır. İnanca göre, bu yılan evin zemininde yaşarmış ve ev halkına zarar vermezmiş. Ev halkı, onun varlığını bilir ve ona iyi davranırmış ve bu yılan evin her ferdine görünmezmiş.

Türkmenistan'da küçük çocuk eşığın üstünde oturup oyun oynarsa çocuğun sık sık hastalanacağına inanılır. Ayrıca eşikten geçerek ilk defa eve gelen çocuk eli boş gönderilmez, ona hediye verilir (Kılıç, 2003:170).

Eski dönemlerde var olan inançlarımıza bağlı olarak ev iyesi ile ilgili geçmişten günümüze kadar gelen inançların izleriyle yaşanmaktadır. Kültürümüzde eşikte oturmak, eşığe basmak iyi karşılanmamakla birlikte, kişiye uğursuzluk getireceğine inanılmaktadır. "Çünkü eşik, evin içine giriş izni veren ve aynı zamanda giriş sırasında gelene bir eve girmekte olduğunu hatırlatan ilk duraktır. Ev iyesi eşikte olabilir. Onu incitmeden içeri girmek gerekir. Aksi halde onun hışmına uğranır" (Kalafat,1999:57).

Türkiye'de de eşikle ilgili birçok inanış vardır. Eşikte durulmaz, ev iyесinin koruma alanı eşikte başlar. Eşikten içeriye alınan kimse o evde dost muamelesi görür. Gelin yeni evine girerken eşikte bir seri dini merasim yapılır. Eve gelin girerken eşikten atlatılarak içeriye alınır. Gelin kapıdan içeri girerken içi su dolu küp kaynana tarafında yere atılarak kırılır. Gelin kapıdan sağ ayağını atarken kurban kesilir. Bu uygulama ile gelinin başına bir kötülük gelmesini önlemek ve eve uğur getirmesi için yapılır. Gelin kapıdan girerken kapının üzerinde yumurta kırılır ve kapı eşığına yağ sürülür. Bu şekilde eve yeni bir bereket geldiğine inanılır.

Türk insanının yaşamında kültürünün izlerinde biri olan hayvancılık, koyun, keçi ve at besleme önemli bir yere sahiptir. Çobanların ve sürülerinin koruyucu iyeleri olduğu inancı Türkler arasında geçmişten günümüze kadar ulaşan bilgiler arasındadır. Volga Türklerinde bu koruyucu iyeye, Abzar Öyesi adı verilmektedir. Her ağılın bir koruyucusu iyesi bulunmaktadır. Koruyucu iyeyi ağıl sahipleri tarafından memnun edilmezse, sürülerinin başına her türlü felaketin gelebileceğine inanılır.

Yakut Türklerinde, ağıl iyisini memnun edebilmek için kurban kesilir ve kesilen hayvanın postu ağılın içine gömülür. Kars'ta özel hallerde kesilen kurbanın postu, ağılın kapısına içten gerilerek çivilenir (Kalafat, 1999:64).

1.4.2.8. Dağ Kültü

Dağlar ululuğuyla ve erişilmezliği ile dikkat çeken, Türklerin saygı gösterdiği doğa unsurlarından biridir ve Orta Asya bölgesindeki insanın yaşam tarzı üzerinde önemli rolü vardır. Dağlar, yükseklikleri ile Türk insanı göre yeryüzünde Tanrı'ya en yakın noktalar olarak hayal edilmiştir. Dağın zirvesinde insan kendisinin Tanrı'ya daha çok yaklaştığını düşünerek yakın hisseder ve öyle olduğuna inanır. Çünkü Türkler Tanrı'yı yukarda hayal etmektedir ve ona yeryüzündeki en yakın yükseklik de dağdır.

Bir Uygur efsanesindeki bilgiler ışığında, Uygur insanı, gökten dağ üzerine inen bir ışıktan soylarının türediğine inanır. Bu inanç, şüphesiz, soylarının ululuğunu göstermek ve izah etmek için başvurulan bir hayal olarak kabul edilmelidir (Ögel, 1971:286). Ayrıca Uygurlar'ın mutluluk, huzur, bolluk ve bereketi sağlayan kutsal dağları vardır.

Şaman ve Zerdüştlük inancında da dağ kültürüne olan inanç insanların yaşamında önemli bir yere sahiptir. “Tek tanrılı dinlerin peygamberleri bile, Tanrı'yla görüşmek için en yüksek dağlara çıkmışlardır. Musevilerine peygamberi Hz. Musa, Sina Dağı'nda 40 gün tapınmış sonra da tanrı ile buluşmuştur. Hıristiyanların peygamberi Hz. İsa'da 40 gün dağda yakınlarına vaaz vermiştir. İslam peygamberi Hz. Muhammed (S.A.V)'de Hira Dağı'nda Allah'a dua etmiştir. Bu örneklerde görüldüğü gibi dağın kutsallığı tüm dinlerde görülmektedir” (Şahhüseyinoğlu, 2000:32).

Türklerin hüküm sürdüğü Orta Asya ve Sibiryaya bölgesinde, dağlara gösterilen saygının bir ifadesi olarak mübarek, mukaddes, ata, büyük ata, büyük kağan anlamlarına gelen isimler verilirdi. Her boyun ve oymağın kendisine ait bir kutsal dağı

vardır. Bölgede dağların sahiplenmesi, oraların belli ailelerce korunması da bu inancın devam ettiğinin bir göstergesidir. Bölge halkı iyelerini memnun etmek için kurbanlarını burada sunar ve ayin yaparlardı. (Kalafat, 1999:40). Günümüz coğrafyasında Altay Dağlarında yaşayan Beltir Türkleri, dağ tepelerinde yaptıkları ritüellerde dağ iyesine ve ata ruhlarını memnun etmek için kurban kesmektedirler. İlkel toplumlar, kendi din büyüklerinin cenazelerini, yörelerindeki yüksek dağların ve tepelerin başında gömmüşler ve her yıl onları kurbanlarla ziyaret etmişlerdir.

Dağ kültü ilkel toplumların destanlarında da (Ergenekon, Uygur, Dede Korkut, Ferhat ile Şirin) yer almıştır. Günümüzde romanlarda, öykülerde ve şiirlerde dağ sembolüne önem verilmektedir. Günümüzde hala “yağmur duası” için yüksek tepelere çıkılır, orada bulunan taşlara renkli bezler bağlanır.

1.4.2.9. Demir Kültü

Demir anlamını taşıyan en eski söz Sümercedeki “anbar”dır. Kelimenin açılımı “gök” ve “ateş” demektir. Genellikle bu kelime “gök metali” ya da “yıldız metali” şeklinde çevrilmiştir.

Demir kültürünün, milattan önce iki bin yılına kadar dayandığı kabul edilmektedir. Demircilik mesleğinin kutsal olduğuna ve insanların demircilik sayesinde esaretten kurtulduğuna inanılır (Köseoğlu, 1990:33).

Demirciliğin mesleğinin merkezi olarak Yenisey Kırgızları ile Günebatı Altaylardaki Göktürk bölgeleri kabul edilmektedir. “Kök temir, keruturmas” atasözünün anlamı; gök demir, boş durmak demektir ve dokunduğu her şeyi yaralar anlamındadır. Türk boylarından Kırgız, Yabaku, Kıpçak vb. kendi aralarında bir şey üzerine yemin edecekleri zaman, demire olan saygılarını göstermek amacıyla kılıcı kınından çıkarır ve yanlamasına olarak önlerine koyarak “Bu kök kirsün, kızıl çıksun” diyerek yemin ederlerdi. Bu sözün anlamı; eğer sen sözünde durmazsan, gök renkli bu kılıç senin kanına bulanarak kızıl çıksın ve senden öcümü alsın demektir (Kılıç, 2003:176-177).

Demir, çok kıymetli olmasından dolayı ritüel amaçlı kullanılmaktadır ve güneşin simgesi, güneş tanrısının örneği, hayali gibi düşünülmüştür. İnsanlık tarihinde demir, ister gökten ister yerden gelmiş olsun, kutsal güçlerle yüklü olduğundan en medeni toplumlarda bile kutsallığı hep korunmuştur. Demirin şeytanları kovduğuna

inanılmaktadır. Özellikle demirden yapılan bıçakların ekinleri, kötü havaya karşı ve nazara (kem gözlere) karşı koruduğu inancı yaygındır. Dictionnaire des Symboles Sözlüğünde; demirin sağlamlık, sertlik, dayanıklılık, keskinlik gibi sembolik anlamları olduğu da belirtilmektedir. Demir, bir güç sembolü olması sıfatıyla aynı zamanda koruyucudur. Hastalıklardan, doğal afetlerden, doğum, evlenme ve ölüm olaylarının içinde, halk hekimliğinde hep demirin koruyucu gücünden faydalanılmıştır (Türkmen-Türker, 2014:3-7).

Anadolu coğrafyasında demirin ayrı bir yeri ve önemi vardır. İnsanlar, hastalıklardan ve kötülüklerden korunmak için demirin koruyucuna gücüne sığınırlandı. Ayrıca Hakan, Kam demirci tipini temsil etmekteydi ve demiri bu niteliğinden dolayı kutsal kabul ederler. Kılıç yapımında demiri kullanarak onun üzerinde yemin ederlerdi. Loğusa kadınlar evde yalnız kaldıklarında yanlarına demirden yapılmış bir nesne bulundururlar. Bıçak ve makas insanlar arasında elden ele verilmez. Nazardan kurtulmak için kurşun dökme pratiğinde demir kullanılır.

1.4.2.10. Atalar Kültü

Türk toplumunda, atalarına karşı saygı duyulur, sözlerine kulak verilir ve tecrübelerine güvenilirdi. Kültürünün izlerinden olan aile düzeninde ata/ baba, aile içerisindeki otoriteyi, gücü ve koruyuculuğu ile soyunun çoğalıp, büyümesini sağladı (Kafesoğlu, 1980:93).

Türk toplumu tarih boyunca birbirinden farklı birçok dinin ya da inanç sisteminin etkisi altında kalarak yaşamı sürdürmüştür. Hemen hemen bütün Kuzey ve Orta Asya kavimlerinin yaşamında görülen ataerkil aile yapısının bir sonucu olarak yorumlanan atalar kültürünün en eski Türk topluluklarından Hunlar zamanında ortaya çıktığı bilinmektedir. En eski ve en köklü inançlardan biri olan atalar kültüründe, atanın bizzat kendisine tapmak yerine, öldükten sonra atasının ruhunun ailesine yardım edeceği inancından doğan, korku ve saygıyla karışık bir anlayıştan oluşmaktadır. Atalar kültürüne olan inanç, Budizm ve Maniheizm gibi yabancı dinlerin toplumumuza girmesinden sonra da Türkler arasında kuvvetinden bir şey kaybetmeden varlığını sürdürmeye devam ettirmiştir (Boratav, 1997:7).

Ataya olan saygıyı göstermenin bir başka şekli ise Türk insanının düşünce yapısından kaynaklanmaktadır. Türk toplumu, insanı beden ve tın şeklinde

düşünmektedir. İnsanın bedeninin ölünce Tın, yani ata ruhu olarak sonsuza kadar yaşadığını ve onun, genellikle aile üyelerinin yardımına yeni biçimiyle de koştuğuna inanırlardı. Bu nedenle eski Türk insanı, hayatta olduğu gibi, ölümden sonra da atalarını kızdırmaktan, onların öfkesini üzerlerine çekmekten kaçınırlardı. Onları memnun edecek işler yapmak için çaba sarf ederlerdi (Kılıç, 2003:178).

İslamiyet inancında, anne ve babaya iyilik Allah'a imandan sonra en önemli bir emir olarak bildirilmiştir ve ata mezarlarına ziyaret, onlara hürmet gösterme, mezarları koruma geleneği devam etmektedir. Ayrıca, zorluklar ve güçlükler karşısında onlardan medet umulacağı inancı da sürmektedir. Halk evliya, ermiş, veli vb isimler altındaki ata mezarlarını ve türbelerini ziyaret etmekte, çaresiz kalmış insanların bir ümit kapısı olarak eski fonksiyonunu korumaktadır. Anadolu coğrafyasında, bu türden sayısız ziyaret yeri mevcuttur.

Ata ruhlarını temsil eden ağaçlar (bitkiler) ve hayvanlar işaret edilerek parmakla gösterilmez. Eğer bunun tersi yapılırsa ata ruhlarının incinip öfkeleneyeceği düşünülür. Atalarının ruhlarını memnun etmek için hayvanlara kimse dokunmaz, kurban kesmez. Örneğin Yakut Türkleri kartal yaralamayı ya da öldürmeyi günah kabul etmişlerdir.

1.4.3. Şamanlık

Türklerin Gök-Tanrı inanç sistemi içinde bir inanış olarak yaşayan Şaman dini, sihri, mistik bir yapıya sahip olan kişiler olup şaman toplumunda önemli bir yere sahiptir. Her inanç sisteminde olduğu gibi şaman inanışlarında da doğru-yanlış, cezalandırma ve ödüllendirme gibi kavramlar görülmektedir (Kılıç, 2003:62). Şaman dini törenlere başkanlık eder, ölülerin dünyasında iyi-kötü ruhlarla bağlantı kurar ve hastalıkları tedavi eder. Bu tedavileri yaparken ruhlarla bağlantıya geçerken farklı malzemeler kullanır. Şaman dini sihir formülleri temeline dayanan bir dindir ve eşyanın ruhları olduğuna inanılır. Şaman din adamlarının eşyaları sihirli obje olarak kabul edilir, ayrıca ölen şamanın kemikleri de tılsım objesi dağıtılır ve uzun yıllar saklanır.

Eliade (1997:259); “Şamanizmin bir din olmadığını, şamanizmin amacının görünmeyen ruhlar alemiyle bağlantı kurma ve insani faaliyetleri yönetmede bu ruhların desteğini elde etmeye yönelik vecdi ve tedavi ile ilgili metotlar bütünü olduğu

görüşünü bildirmektedir”. Şamanizm genellikle Orta Asya’nın kuzeyi ve kırsal kesimlerde yaşanan inanç sistemlerindedir. Yaşamış olduğu coğrafyadan dolayı Şamanizm Gök Tanrı inancı gibi Budizm, Maniheizm, Lamaizm vb. etkilenmiş ve onları da etkilemiştir.

Şamanizm içeriği hakkında bilgi edinmek için özellikle doğuş yeri ve mahiyetini kavramak gerekir; Arkeolojik çalışmalarla kanıtlandığı gibi, Şaman inancı öncelikle Altay Vadisi’nde ortaya çıkmıştır. Könçi Nehri’nin aşağı kısmındaki kumluk alanda bulunan Şaman inancına ait nur saçan güneş şeklindeki kabirle ve Çerçen’in Kulukaç mezarlığında bulunan 300 yıl öncesine ait meşaleler bu noktayı ispatlar. Uygurlarda, binlerce yıl öncesinde “güneş”i tanrı kabul eden (aydınlık arayış, aydınlığa tapma) ilkel Şaman inanışlarının varisleri olmuşlar ve inanmışlardır. Ayrıca diğer dinlerin hepsini de Şaman inancı esnasında kabul etmişlerdir. Bazen de birkaç dini birbirleriyle harmanlayarak kendilerine uygun gelecek bir din icat etmişlerdir. Uygurlar’ın Şaman Dini’ne inandıkları sürecin oldukça uzun olması sebebiyle, Şaman inançları Uygurlar’ın hayatını derinden etkilemiştir. Uygurlar miladın öncesi ve sonrasında, Buda Dini’ni kabul ettikten sonra da, Şaman Dini’nin geleneksel adetlerini terk etmişlerdir (Kılıç, 2003:67).

Şamanlık inancında Şamanların kadın olması, ataerkil dönemde bile erkek Şamanların güçlü olmak için kadın kıyafeti giyip kadın rolü yapması, kadının büyük hayat verici ile doğrudan temasıyla ve doğurma gücüyle ilgilidir. “Görülüyor ki Şamanizm’deki gerek totemler, gerek koruyucu ruhlar hep dişidir. Bu dinin, kadın dini olduğu bununla da kesinleşmiş olur” (Gökalp, 1991:34). Bu sebeple ataerkil dönemden bu yana ayinde görev alan erkek şamanlar kadın gibi davranmak zorundadır. Şamanların kıyafetleri sihirli eşyadır, Şamanlar bu kıyafetleri giymeden ruhları toplayamazlar. Şamanların en etkili amuletleri göğüslerinde taşıdıkları demir plakadır.

Şamanlıkta, şamanlar sihiri söz formülleriyle hastayı iyi etme kudretindedirler; bu söylenen sihiri söz formülleri bir şey üzerine yazılı olarak da verilir ve amulet olarak omuza asılır. Şamanlar büyü yaparken, ruhlarla konuşurken yanlarında kendilerinde sihiri kuvvetin bulunduğu inandıkları, sapında çeşitli muskalar bulunan bıçak ve fildişi parçaları, davul bulundururlar (Çağdaş, 1949:40-41). Bugünde İslamiyet’i kabul eden Türkler arasında falcılık, büyücülük, aşıklık, sağaltma gibi uygulamalar varsa Şamanizm’de Gök-Tanrı dini içindeki yeri böyledir.

1.4.4. Put-Fetişler

Türklerin yaşamında her boyun kutsal bir hayvanı vardır ve bu kutsal hayvanların her birine ongun adı verilir.

“M.Ö. 121. Yılda cereyan eden bir savaşta Çinliler bir Hun prensini yenerek karargahını ellerine geçirmişlerdi. Aldıkları ganimetler arasında bir altın put da vardır. Çin vakanüvisinin verdiği malumata göre Hun prensini bu putun karşısında Gök Tanrı'ya kurban sunmaktadır. Herhalde bu put Altaylılarda ve başka çağdaş Şamanistlerde müşahede edilen ongon yahut töz'lere benzer bir sanem olsa gerektir. Altından yapılmış olan Hun putu Altaylıların deriden yahut keçeden yaptığı töz'den şüphesizdir ki daha mükemmel olmuştur” (İnan, 2000:1).

Erken devirden itibaren ortaya çıkan tözlerin ve nadiren görülen putların anlamı ruhtur. Esas itibariyle animizm ve fetişizmle ilgilidir. Bu tözlerin ortaya çıkışında ise en önemli etken ise atalar kültürüdür. Yani atalara gösterilen saygıdan dolayı oluşan inançlar bütünüdür. Animizm etkisiyle canlı cansız her şeyin bir ruhunun bulunduğu inanılmaktadır. İnsanların inançlarına göre değişen özelliklere sahip ruhlarla ilgili olan animist inanç, ruhları veya ataları temsil ettiğine inanılan tözler için de geçerlidir.

Töz kültürünün gelişmesiyle kısmen ilgisi olan fetişizm, esas itibariyle doğada bulunan birtakım nesnelere veya maddelerin kutsal kabul edilmesi, nazardan sakınma, büyü yapma, uğur getireceğine inanma nedenleriyle kullanılmasıyla ilgilidir. Töz denilen putların en basit şekilleri de fetiş denilen doğal maddelerin başka maddeler veya birtakım şekiller üzerine raptedilmesi sonucu meydana gelmiştir (Çoruhlu, 1999:53).

Türklerin ve Moğolların keçe üzerine Tanrı resimleri yapıp, bu resimlerin evlerin duvarlarında kullandığı bilinmektedir. Türklerin hayatında ayı, tavşan, kartal vb. hayvanlar ongun-töz olarak kabul edilmektedir ve Türk padişahlar, atalar kültürü ile ilgili olarak soyunu kurda bağlamaktadırlar. Ayrıca Türkler ağaç ve keçe üzerine kendi atalarının tasvirlerini de yapmışlardır. Bu tasvirlerle de töz adı verilmiştir.

Günümüzde Anadolu'da yaygın olarak uygulanan nazar pratikleri fetişizme bağlanmaktadır. Kurşun dökme, hocaya muska yazdırma vb. işlemler fetişizmin değişikliğe uğramış uygulaması olarak görülmektedir.

1.4.5. Budizm

M.Ö. VI. Yüzyılda Hindistan'da ortaya çıkan Budizm, Hindistan'ın dışında M.Ö. III. Yüzyılda yayılmaya başlamış; Baktriya ve Gandhara'damekan tutmuş; sonra Orta Asya'ya Çin'e 372'den sonra Kore'ye uzanmış; Tibet'e yerleşmesi ancak VIII. Yüzyılda olmuştur (Günay, Güngör, 1997:129).

Budizm de gerçeğe ulaşmak için dört yol vardır. Bunlardan ikincisi olan acının yok edilmesi'dir. Arzunun tümüyle yok edilmesi anlamına gelir. Bireysel varlığın yok oluşudur. Nirvana'ya bir yaşam boyunca ilerleyerek ulaşılır. Belli bir olgunluğa eriştikten sonra dünyadan el etek çekmek vardır. Budizm'de yapılması ve yapılması gereken ahlak kuralları vardır. Öldürmemek, başkasının malını almamak, başkasının karısını almamak, yalan söylememek, sarhoş edici içki içmemek gibi. Ayrıca acıların toplumca paylaşılmasını sağlamak fikri de önemlidir. Budizm'de yalnız başkalarına acı çekirtmemek yetmez, onlara iyilik yapmak, varını yoğunu onlara vermek fikri de önemlidir (Kılıç, 2003:118).

Budizm, insanlara miskinliği önermekte, Tanrı anlayışını net bir şekilde yansıtılmakta ve ahiret hayatını önemsememektedir. Bundan dolayı Göktürkler, kendi dini itikatlarına, töreye ve karakterlerine karşıt buldukları için Budizm'in din olarak kabul edilmesini reddetmişlerdir. Araştırma sonuçlarına göre, Türklerin arasında Budizm'in, tüm çabalara rağmen sınırlı bir nüfusa ulaştığını, bu durumdan ötürü de etkilerinin abartılmaması gerektiğini ifade edilmiştir. Orta Asya Türkleri arasında X. Yüzyıldan itibaren İslamiyet'in hızla yayılmasından dolayı Budizm etkisini kaybetmiştir.

Budistlerde genelde her kadın ve erkek boynuna takmak ya da göğsüne asmak suretiyle amulet taşır. Bu amulet genellikle bakır ve gümüşten yapılır ve şekilleri kareden çember şekline kadar değişebilir ve yine bazı taşların kötü gözden koruduğuna inanılır. Yeni doğan bebek bir yaşına basınca özel bir seronomi ile ona yaşadığı müddetçe kötü ruhlardan ve hastalıklardan koruyacağına inandıkları bir muska takılır. Bir Budist seyahate çıkarken Tibet'te olduğu gibi kendini yolda gelebilecek felaketlerden koruyacak olan muskayı ceketine diker. Bu konudan olarak çeşitli Budist ülkelerde çeşitli sihir formülleri amulet olarak kullanılır. Lamalar "phurbu" denilen ekseriya ağaçtan yapılmış bir çiviye şeytanlara karşı silah olarak kullanılır. Tibet'in

her Budist manastırında ve Budistlerin evinde dua bayrakları bulunur. At tasvirleri de sihirli bir kudrete sahiptir; çünkü Budha'nın bu atla uçuğu söylenir. Keza (Norbu) denilen dilek taşı da aynı vasfı taşır (Çağdaş, 1949:41).

1.4.6. İslamiyet'te Nazar

İnanç her bir halkın tarihi, kültürü, özü, milli varlığıdır. Bugünkü Türk dünyasını temsil eden halkların soy kütüğünde de tek kültür, tek inanç sistemi mevcut olmuştur. Bunlar Türk dünyasının tarihi birlik ve bütünlüğünün çok dikkate değer göstergesidir. Bu bakımdan Türk dünyasının kültür birliğini günümüze kadar taşıyan etkenlerden biri, onun inanç sistemidir ve bu inanç sisteminde yer alan eski Türk inançları günümüz Türk dünyasının çeşitli coğrafyalarında folklorde, maneviyatta, toplumun günlük hayatında bazen aynı, bazen değişik şekillerde izlerini saklamaktadır (Amanoğlu, 1998:36).

İslamiyet öncesi dönemde papan Arap kültüründe nazar inancının yaygın olduğu bildirilmektedir. O dönemdeki Arap halkı ölenlerin genelinin nazardan dolayı öldüğünü düşünmekteydiler. Bu sebeple Arap halkında “ölenlerin geneli nazardandır” ve “nazar, haneleri boşaltır mezarları doldurur” sözlerinin oldukça yaygın kullanıldığı bilinmektedir. İslami kaynaklarda ise nazar ile ilgili olarak “nazar deveyi kazana, adamı mezara sokar” ve “göz değmesi gerçektir” gibi ifadelerle İslam kültüründe nazardan bahsedilmekte ve nazarın varlığı kabul edilmektedir. Fakat İslamiyet'te “nazar hakır” şeklindeki inanişaya rağmen nazardan korunmak amacıyla nazarlık ve muska takıp da kalbini ona bağlamak doğru kabul edilmemiştir.

Büyükçelebi (2004:13-18), nazarı üç gruba ayırmaktadır. Bunlardan birincisi kalp nazarı ve afetidir. Kişilerin kalbinde ve gönlündeki meyil Allah rızasının dışında olursa, bu kalpteki düşünce ve duygular saf temiz olmadığından, kalp fesatlık ve hasetle dolar. Kalp nazarı, karşı taraftaki eşyayı veya canlı varlığı negatif olarak etkiler. İkincisi göz nazarı ve afetidir. Göz nazarı, direkt olarak gıpta ya da haset edilen noktayı, insanı veya canlı cansız nesneyi hedef alır. Sonuncusu ise dil nazarı ve afetidir. Karşımızda gördüğümüz veya uzaktan duyduğumuz insanlardaki, diğer canlılardaki ya da nesnelere güzel vasıf ve haller üzerinde ilk önce kalben hissettiğimiz, daha sonra gözle ve en sonunda dille ifade ettiğimiz olumlu ve olumsuz görüşlerimizin istikametinde karşı tarafta meydana gelen nazar türüdür.

Nazar konusunda Kur'an-ı Kerim'de geçen ayetlere aşağıda yer verilmiştir:

Kur'an-ı Kerim'de Yusuf Suresinin 67. Ayetinde Yusuf Aleyhisselam'ın kıssası anlatılırken Hz. Yakup Mısır'a gönderdiği oğullarına şöyle der: "Oğullarım, bir tek kapıdan girmeyin, ayrı ayrı kapılardan girin. Gerçi ben Allah'ın takdir ettiği bir şeyi sizden savamam, hüküm yalnız Allah'ındır. Yalnız ona dayandım ben, yalnız ona güvenip dayansın tevekkül sahipleri" (Öztürk, 1999:221). Burada Yakup Aleyhisselam, oğullarını ayrı kapılardan sokarak onlara nazar değmesini engellemek istemiştir. Ancak hükmün de sonuçta Allah'ın takdirinde olduğunu dile getirmiştir.

Kur'an-ı Kerim'de Kalem Suresinin 51-52. Ayetlerinde Yüce Allah, kulu ve resulü Hz. Muhammed (s.a.v.) Efendimize hitaben şöyle buyurmaktadır: "O küfre sapanlar, Zikir'i/ Kur'an'ı işittiklerinde az kalsın gözleriyle seni devireceklerdi. Bu tam bir cinlidir, diyorlardı. Oysaki o Zikir/Kur'an alemler için bir öğütten başka bir şey değildir" (Öztürk, 1999:526). Buradan anlaşıldığına göre: Hz. Muhammed'e nazar değebileceğinden yani gözlerle Peygamber Efendimize zarar verebilecekleri anlatılmaktadır.

Felak Suresinin 1-5. Ayetlerinde : "Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla de ki: (Karanlığı yarıp sabahı ortaya çıkaran) sabahın Rabbine sığınırım. Yarattığı şeylerin şerrinden, (Karanlık çöktüğü zaman) bastıran gecenin şerrinden, Sihir yapmak için düğümlere üfleyen büyücülerin şerrinden, ve kıskandığı zaman kıskanç kişinin hasedinden (Allah'a sığınırım.)" (Abdurrahman, 2006:8).

Bu surede hasetçinin şerrinden Allah'a sığınmaktan bahsedilir. Anlatılmak istenen nazardır. Bu sureyle de kişinin kendini hasetçilerden vs. onların nazarından korunmak için okunması gereken bir dua olarak karşımıza çıkmaktadır.

Nas suresinin 1-6 Ayetlerinde de nazarın varlığına işaret eden ifadeler yer alır: "De ki: İnsanların Rabbine sığınırım. İnsanların melikine (mutlak sahibine). İnsanların ilâhına (sığınırım). Sinsi vesvesecinin şerrinden. İnsanların kalplerine şüphe ve tereddüt sokan. Gerek cinlerden, gerek insanlardan." (Abdurrahman, 2006:18-19).

Göz değmesi ile ilgili olarak pek çok hadis vardır. Yine nazarın hak ve gerçek olduğuna dair sünnetten de deliller vardır. İnsanların pek çoğu göz değmesi ile ilgili olaylara her zaman şahit olmuşlardır ve şahit olmaya devam etmektedirler. Bazen bu nazarın (göz değmesinin) farkına varırlar ve onu bilirler. Bazen de onu bilip

anlayamazlar. İnsanların başlarına gelen olaylar ve deneyimler, zikredilenlerden çok daha fazladır. Nice ölen kimseler vardır ki, onların ölüm sebepleri bilinmez. Nice sağlam kişiler de vardır ki, hasta olup yatağa düşerler lakin hastalıklarının gerçek sebebini bilmezler.

“Ümmetinden birçok kimse, kendi eceliyle ölümünden başka, nazardan (yani nazar değmesi sebebiyle) ölürlür.” (Gümüşhanevi, 2008:140).

Peygamber Efendimiz nazarın, yaşanan bir gerçek olduğunu dile getirmiş ve şöyle buyurmuştur:

“Göz değmesi haktır. Bir kimsenin kaderi geçmesi mümkün olsaydı onu göz (nazar) geçerdi. Sizden gusletmeniz istenirse gusledin. (Şayet biri size gelir de nazar var, elini ayağını yıkayıp suyunu ver derse versin.)” (Gümüşhanevi, 2008:315).

“Nazardan (göz değmesinden) Allah’a sığınırız. Gerçekten nazar haktır (etkili olduğu muhatabına zarar verdiği, böyle bir olayın meydana geldiği doğrudur).” (Altanoğlu, 1999: 145).

“Nazar haktır (gerçektir). Kader ile yarışan bir şey olsaydı nazar (göz değmesi) onu geçerdi (kaderi değiştirirdi).” (Altanoğlu, 1999:142). Bu ifadelerde göz değmesinin etkisi ve kaderle olan ilişkisi de belirtilmiştir

“Nazar insanı kabre, deveyi kazana sokar.” (Kuzey, 2007:43).

Ebu Said’den rivayete göre Resullah (s.a.v.); nazardan Allah’a sığınmış ve “Her şeytandan, her haşerattan ve dokunan her kötü gözden Allah’a sığınırım diye dua etmiştir (Altanoğlu, 1999:145).

Nazarın etkisinden korunmak ya da kurtulmak amacıyla nazar boncuğu, kemik, diş, üzerlik ve çörek otu gibi nesnelere üzerimize asmak dinimizce doğru kabul edilmemektedir. İslamiyet inancı içinde Hz. Muhammed (s.a.v.) Efendimiz’in nazarlık ya da benzeri şeyler takmak ya da batıl pratikler uygulamanın Allah’a şirk koşmak olduğunu, bu sebeple bunları takmış kişiden nazarlık koparmanın köle azat etmek kadar sevap olduğunu söylemine hadis kitaplarında yer verilmiştir. Peygamberimiz, hoş giden bir şeyi görüldüğünde “Maşallah la kuvvete illa billah” denirse o şeye nazar değemez şeklinde buyurduğu bilinmektedir.

Kur'an-ı Kerim'de yer alan ayetler, göz değmesinin (nazarın) hak ve gerçek olduğuna birer delildir. Göz değmesinin (nazarın) asıl sebebi bilinmemektedir ve bu sebebi sadece Yüce Allah (c.c.) bilir.

1.5. Farklı Kültürlerde Nazar

Nazar insanların var olduğu her yerde ve her mekanda varlığını göstermektedir, bu yüzden nazar olgusu evrensel bir niteliktedir. Nazar inancı hem geçmiş hem de geleceği kapsadığı için sistemattir. Nazar maddi, manevi istek ve ihtiyaçların karşılanmamasından dolayı ortaya çıkmaktadır.

Nazar (göz) değmesine farklı milletlerin inançları içinde de önemli bir yer verilmiştir. Bunun nedeni olarak da çaresi bulunamayan hastalıklar ve ölümler, çözülemeyen terslikler, aniden yaşanan kötü olaylar ve güzel olan bir şeyin zarara uğramasıyla insanların yaşadığı üzüntü bizim toplumumuzda olduğu gibi farklı toplumlarda da nazara benzer inançlar doğurmuştur.

Yapılan araştırmaların sonucunda, inançlardan çok, bunların somut görüntüleri ve davranışlar, bir başka kültürde yaşayan insan tarafından daha kolay ve hızlı bir şekilde benimsenmektedir. Psikologlar tarafından bu durumun bir öğrenme olayı olduğu düşünülmekte ve somut kavramların soyut kavramlara göre daha kolay öğrenildiği belirtilmiştir. Maddî unsurlar, bir kültürden diğer bir kültüre en kolay iletilenler; yani, kültürün dışı yansıması oldukları için hızlı algılanan ve öğrenilen objelerdir (Güngör, 1992:14-15).

Seligman, 40 yıl önce yaptığı çalışmaların sonucunda nazar (kem göz) inancının Tevrat zamanından başlayarak günümüze kadar geldiğini ve Orta Doğu'da, Arap kaynaklarında, Almanya, İngiltere, İskandinavya, İskoçya, Britanya, İrlanda, İtalya, Yunanistan, İspanya, Estonya, Rusya, Polonya, Macaristan, İran, Kuzey Hindistan ve Türkiye'de yaygın olduğunu dile getirmiştir.

Eski Mısır mitolojisine göre güneş ve ay, Şahin Tanrı Horus'un sağ ve sol gözlerin temsil etmektedir. Bu göz sağ ve sol oluşuna göre farklı etkilere sahiptir. Horus'un gözlerini açtığı zaman ortalığın aydınlanacağı, kapatınca da karanlık olacağına inanılırdı ve bu inanç nedeniyle Horus'un Gözü tılsımı Mısır'daki koruyucuların içinde en önemli olanıdır ve büyük güçlere sahiptir. Bu tılsıma "Uza" denilmektedir. Uza fayda sağlaması amacıyla hem canlılara hem de ölümlere

takılmaktadır (Fotoğraf 1). “Eski Mısır’da Merim Neolitik yerleşimindeki arkeolojik araştırmalarda taş balta şeklinde işlenmiş amuletler bulunmuştur. Bunların o dđnem için yeni bir alet olan cilalı taş baltanın içinde saklı olduğu kabul edilen gizemli gücü yani ‘mana’ yı verebileceği inancı ile kolyelere takılmak üzere yapıldıkları kabul edilmektedir” (Tre, 2004:21-22).

Fotoğraf 1. : Horus’un Gözü

Lapis lazuli (Lacivert taşı) Mısır kültüründe nazar, kem göz inancına karşı koyu mavi renginden dolayı koruyucu olduğu kabul edilir ve bu nedenle Prehistorik ağ’dan bu yana muska ve takılarda en yaygın kullanılan değerli taşlardandır. “Eski Mısır’da bir göz ve göz pınarından aşağı doğru uzanan tanrısallık simgesi sakaldan oluşmuş amuletler büyük önem taşımıştır. Bu amuletlerin altın, gümüş ve lapis lazuli gibi değerli malzemelerden alınanlarının yanı sıra mavi renkli fayanstan ucuz üretimleri de yapılmış ve koruyucu muskalar olarak kullanılmıştır” (Tre, 2004:47). Kantaşı, üzerinde kırmızı noktaları olan koyu yeşil renkte bir taştır. Eski Mısır’da bu taşın kck parçalarının bile çok güçlü ve etkili tılsımlar olduğuna inanılırdı. Mısır halkının sylemlerine göre kantaşı büyük koruyucu tanrıça İsis’le ilişkilendirilirdi ve bu taşa “İsis’in kanı” da denilirdi.

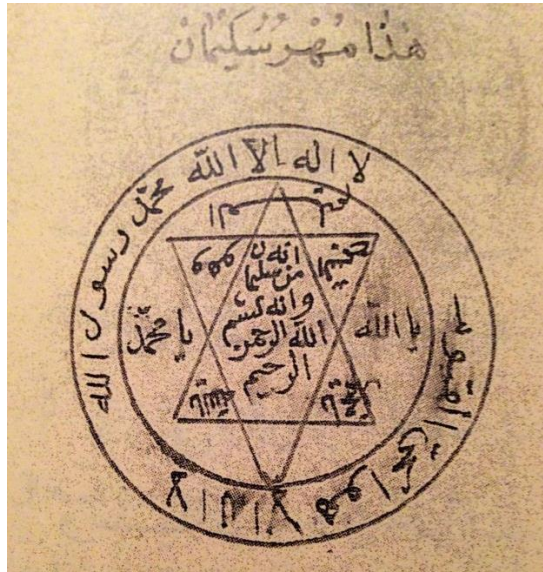
Eski Mısır’da bok böceği insanlardan çok binaları korunması amacıyla büyük boyutlarda tasarlanırdı (Fotoğraf 2). Hilal Eisis’in sembolü olarak annelerle çocuklarını korumak ve gözetmek için kullanılırdı. Kalp yaşamı sembolize ederdi ve muska olarak kalbin “istenmeyen bir ses çıkarmasını” engellemek, kalpten ruhu

çalmak isteyen kötü güçlere karşı koymak amacıyla tasarlamıştı. Mısır halkı, ruh kalbi terk ederse beden de yok olacağına inanırdı.

Fotoğraf 2. : Bok Böceği

Hız. Süleyman'ın Mührü her türlü musibete, tehlikeye ve kötülüğe karşı korunmak amacıyla eski çağlarda takılan, çok güçlü ve kudretli bir muskaydı. Bu muska iç içe geçmiş üçgen veya altıgen olarak da bilinmektedir. Üçgenlerden biri aşağıya, diğeri yukarı doğru bakar ve iki üçgen birleşince altı köşeli bir yıldız meydana gelir. Yukarı bakan üçgenin üç yanı kutsal üçlü olan Osiris, İsis ve Horus'u temsil etmektedir (Fotoğraf 3).

Fotoğraf 3. : Hız. Süleyman'ın Mührü

Eski çağlarda bir kamburun sırtına dokunmanın kişiye şans getirdiğine inanılırdı. Kırmızı mercan, altın, gümüş ve fildişinden yapılan “Gobbo” adındaki kambur muskaları koruyucu tılsım olarak kullanılırdı. Eski Mısır’da Gobbo resmini insan üstünde taşımakla kalmayıp binalara ve eşyalarının üstüne de yapılırdı.

Habeş kavimlerinin amulet hakkındaki bilgilerini parşömen veya deri üzerine yazılmış belgelerden öğreniyoruz. Deri üzerine yazılmış sihirli yazıları içine alan metinlerle birlikte boncuklarla süslenmiş, yan yana dizilmiş kapsüller bulunmuştur. Bu metinler üzerinde sihir işaretleri, majik sözler, buna benzer sihirli kudreti olduğuna inanılan terkipler vardır. Yine bu metinler üzerinde masallar, şekiller yabancı kutsal kitaplardan alınmış ayetler yazılıdır. Habeşliler yaygın olarak nazar değmesine inanırlar. Diğer dünya etnilerinin hemen hemen genelinde kullanılan hayvan dişleri, pençeleri ve renkli boncuklar, garip taşlar ve çakmak taşları da Habeşlilerin tılsımlı eşyaları arasında yer almaktadır (Çağdaş, 1949:26).

Babiliyon’da amulet olarak kullanılan eşya ve maddelerin ilk başta gelenleri okunmuş sudan başlayarak çeşitli içkiler, merhemler, ecza maddeleri teşkil ediyordu. Mezopotamya coğrafyasında amulet olarak Tanrı ya da şeytanın resimlerinin ve figürlerinin kullanıldığı görülmektedir. Hastalık tedavi edilirken bazen sihirli sözler ya da sihirli eşyalar, bazen de her ikisi birden kullanılmaktadır. Nazar değen kişinin evinin kapısına asfalt maddesi sürülür veya yatağının etrafına hamur suyu serpilir, bazen de kişinin başına boğa kılı bağlanırdı (Çağdaş, 1949:27).

Hindistan halkı her an her yerde kendilerini tehlike altında bulunduran kötü ruhların, kem gözlerin, hastalığa sebep olan fenalıkların etkilerine maruz kaldıklarını düşünürler. “Hindistan’da Tantrik isimli eski bir Hint okulunda hastalığa, kem göze karşı koruyucu kelime formülleri ve amuletler öğretiliyordu” (Çağdaş, 1949:29). Koruyucu kuvveti olan eşyalar genellikle taşınabilmesi için küçük objelerden yapılıyordu.

Hindistan’da amulet olarak kullanılan objeleri üç grup da ele alabiliriz.

1- Nebati Maddeler :

Bu grubu dallar, yapraklar, muhtelif çiçekler, yemiş ağacı, Hindistan cevizi ağacı, bambu ağacı ve bazı tohumlar vb. oluşturmaktadır.

Halk düğün töreninde gelin ve damadın boyunlarına, onları kötülüklerden koruması için yapraklardan yapılmış gerdanlık takılır, aynı zamanda bu gerdanlık lohusa kadınları nazardan korumak amacıyla boyunlarına asılmaktadır (Çağdaş, 1949:29).

2- Hayvanlara ilişkin amulet eşyaları:

Bu grubun oluşturduğu amulet eşyalar; cesaret, kuvvet, zeka ve çeviklik kazanmak amacıyla insanlar tarafından kullanılırlar. Kaplan ya da leopar derisi, dişler ve pençeler etkisi kuvvetli olan amulet eşyalarıdır. Çeşitli hayvanların boynuzları, fildişleri, çakal derisi, farklı türlerdeki hayvanların kafatası (bilhassa evlere ve bahçelere asılır) çeşitli kuşların tüyleri ve timsah eti de amulet olarak kullanılır (Çağdaş, 19949:30).

3- Madenden ve taştan yapılan amuletler:

Hintliler genellikle delikli taşları üzerinde taşıyan insanların kötülüklerden korunduğuna inanırlar. Bazen küçük çakıl taşlarına da aynı koruyucu güçle bakarlar. Mercan gibi, değerli taşlar amulet olarak ayrı bir öneme sahiptir, beş ya da dokuz çeşit mücevher koleksiyonuna sahip olan kişinin iyilik bulacağına inanılır. Demirden yapılmış objelerin de koruyucu gücü vardır. Altın muska, Hint kültüründe hayatı uzatır, hasta olan kişiye taze can verir (Çağdaş, 19949:30).

Hindistan'da tavus kuşu tüylerinden yelpaze yapma geleneği vardır (Fotoğraf 4). Bu yelpaze, evlerde serinlemekten çok, koruyucu bir nesne olarak bulundurulur. Yelpazeler tavus kuşu tüylerindeki göze benzeyen motiflerin mümkün olduğunca yararlanılacak biçimde tasarlanır. Hint halkı kötülükleri kovmak için üzerlerinde tavus kuşu tüyü taşırlar. Çağlar öncesinde kraliyet ailesinden olanlar resmi törenlerde tavus kuşunun tüylerinden yapılan şemsiyelerin altında özel korumaya alınırdı. Ayrıca "Değerli Taşların Efendisi" olarak bilinen yakut taşı da kral ve ailesinin koruyucusu olarak bilinirdi. Halk bunun sebebi olarak da kraliyet soyundan gelenlerin yakut takı takacak kadar zengin olduklarını düşünürlerdi.

Fotoğraf 4. : Tavus Kuşu

Fil, Hindistan’da insanın üzerinde taşınacak bir uğur olmanın yanı sıra aynı zamanda evinde koruyucusu olarak kabul edilmiştir. Beyaz ya da siyah heykelciklerin, karşıt renkten dişleriyle kötülüklerden koruması ve şans getirmesi için evlerde kullanılırdı. Bu ev koruyucusu filin ön kapıya bakması halinde koruyucu gücünün en etkili olduğuna inanılır (Morris, 1999:25). Hindistan’da yeni bir ev inşa edilirken, bostan ya da pirinç tarlası yeşerirken, nazarı uzak tutmak için bir dizi önlem alınır. Örneğin, evlerin dış cephe duvarına, üzerinde siyah-beyaz desenler bulunan çömlek kaplar, ağzı aşağıya gelecek şekilde asılır. Tarlalarda samandan yapılmış, üzeri siyah-beyaz noktalarla kaplı figür, uzun bir kazığın üzerine yerleştirilerek nazarın etkisinden koruyacağına inanılır (Özkarlı, 2000:46). Hindistan’da yük taşıyan hayvanların (fil, at ve deve) koşumlarına deniz kabukları takılarak nazarın etkisinden korunmaları sağlanırdı. Ayrıca büyükbaş hayvanlarını nazardan korumak için de deniz kabukları kullanırdı.

Kem göze karşı koruyucu özelliğe sahip olan fesleğen, Tanrı Vişnu ve Krişna’ya adanmış kutsal bir Hint bitkisidir (Fotoğraf 5). Şans fasulyesi muskası ilk olarak Hindistan’da çıkmış fakat daha sonra Batı’da popülerliği artıp yayılmaya başlamıştır. Şans getirmesi ve kötülüklerden korunmak için fasulye iğne ile delinir ve boncuklu bir kolyeye eklenerek kullanılırdı (Fotoğraf 6). Tılsımdaki gücü iki katına çıkarmak için fasulyenin ortasındaki deliğe küçük bir fildişinden yapılan fil yerleştirilirdi.

Fotoğraf 5. : Fesleğen

Fotoğraf 6. : Şans Fasulyesi

Koruyucu nazarlıkların en güzeli Tibetlilerin mücevher kakmalı “uğur kutuları”dır. Ga’u, gahu ya da gawo olarak isimlendirilen bu kutular Tibet halkı tarafından talihsizliklerden, kazadan ve hastalıktan korunmak için boyunlarında taşınırlar. Gayet süslü olan bu kutu içinde Sanskritçe el yazısıyla yazılmış veya basılmış kısa dini metinden oluşan bir mesaj vardır. “Padma Sambhava, Tibet budizminin kurucularından biri sayılır ve heykelciği Tibetlilerin çoğu tarafından muska olarak taşınır” (Morris,1999:150).

Roma halkı hastalıkları iyi etmek, kötülüklerden ve nazarın etkisinden korunmak maksadıyla objeler kullanmışlardır. Örneğin; dişi eşeğin kafatası bahçeye gömülürse, o bahçeye bereket getireceğine inanılmıştır. Ayrıca kurbağa tılsımının, evi ve aile bireylerini felaketten koruduğuna inanılır (Fotoğraf 7). Romalılar da insan

vücudundaki bazı kısımların sihirli olduğu inancı vardır ve el bu organların en önemlisidir. El Romalılarda, kem gözün tesirini yok etmek için kullanılmış bir amulettir. Eski Roma metinlerinde yer alan bilgilere göre, nazar değmesine karşı kullanılan sihirli söz (al sana beş hediye) cümlesidir. Bu söz eldeki beş parmağı yansıtmaktadır. El figürleri gibi göz figürleri de nazardan korunmaya karşı kullanılmıştır (Çağdaş, 1949:34).

Fotoğraf 7. : Kurbaga Tılsımı

Akik taşının, onu üzerinde taşıyan kişiyi tehlikeden, korkaklıktan, karabasandan ve nazardan koruduğu inancı Roma halkı arasında yaygındır. Romalılar taştaki güçten en iyi şekilde verim alınabilmesi için tılsımın yüzük parmağına takılması gerektiğini dile getirmişlerdir. “Geçmiş 2000 yıl öncesine uzanan akik yüzüğün gücüne inanç, Victoria döneminde doruğa ulaşmıştır” (Morris, 1999:74). Akik taşının toprağın korunmasında da önemli bir etkisi vardır. Parmağında akik taşı yüzük takan bahçıvanın bahçesinin gelişiğine ve bereketli olacağına inanılmaktadır. Dönemin Roma İmparatoru olan Hadrian’ın en sevdiği taş, sarı yakut (topaz) taşıydı (Fotoğraf 8). Romalılar yolculuk esnasında kendilerini tehlikelerden ve kötülüklerden koruyacağına inandıkları için sarı yakuta “Güç Taşı” adını da vermişlerdir.

Fotoğraf 8. : Sarı Yakut (Topaz) Taşı

Eski Roma'da uyuyan bebekleri nazardan korumak için beşiklerinin yanına akdiken dalları konulurdu (Fotoğraf 9). Ayrıca bu bitki bazen de yeni evli çiftleri fenalıklardan korumak için de kullanılırdı.

Fotoğraf 9. : Akdiken

Hebrid Adalarında insanların kulaklarına taktıkları halkalar yaygın olarak kullanılan amulettir. Bu coğrafyada yaşayan insanlar takındıkları ya da taşıdıkları süs objelerinin, mücevheratın her birini amulet olarak kullanırlar. Bu objelerin takan kişiyi fenalıklardan da koruduğuna inanırlar.

Önünde çarmıha gerilmiş İsa olsun olmasın Hristiyan İstavrozu yüzyıllardır genellikle boyuna kordon veya zincirle asılan koruyucu nesnelere olarak kullanılmıştır. Korunmak için Hz. İsa'nın ruh gücünden yardım umanlar zaman içinde 285 farklı tür istavroz taşımışlardı. Bunlar altın, gümüş, taş, kristal ve diğer pek çok maddeden yapılmıştır (Fotoğraf 10). Haç, sahibinin göğsü üzerinde asılı durur ve koruyucu varlığını ilan eder. Dindar Hristiyanlar, Hz. İsa çarmıha gerilmeden binlerce yıl önce

küçük haçların koruyucu muskalar olarak takıldığını öğrenince şaşıracaklardır. İ.Ö 4000 ve 2500 yılları arasında Kıbrıs'ta Chalcolithic dönemde pek popülerdi (Morris,1999:131-132).

Fotoğraf 10. : Hristiyan İstavrozu

Amerika Birleşik Devletleri'nde tavşan ayağının günümüz uğurlarının en popüler olması gerçekten ilginçtir. Tavşanlar çok hızlı üredikleri için bereketi temsil ederler. “Tavşanlar koşarken yere arka ayaklarının önüne ön ayaklarıyla bastıklarından arka ayağın her nasılsa benzersiz ve sihirli olduğuna inanılmıştır” (Morris, 1999:20). Tavşanlar gözleri açık doğdukları için onları hep tetikte olan gözlerinin kem göz üzerinde özel güç sağladığına inanılır (Fotoğraf 11).

Fotoğraf 11. :Tavşan Ayağı (Çallı, 2017)

Lades kemiği, tavuğun ya da hindinin U Şeklindeki k opr c k kemiğidir. Lades kemiğinin koruyucu tilsim olarak kullanılması pek fazla bilinmese de, kimi zaman k c k bir broŐta bir motif olarak karşımıza çıkar. Günümüzde insanların altın ya da gümüŐten yapılmış k c k boyutlarda bir lades kemiği bulabilmeleri mümkündür. “1930’larda Kuzey Amerika’da piyasaya sunulan demir Şans paralarının üzerinde de lades kemiği resmi bulunmaktaydı” (Morris, 1999:45). Kuzey Amerikalıların nazara karşı kullandıkları orta parmak iŐaretinde orta parmak yukarı kaldırılır, diğer parmaklar ise tamamen kıvrılmıŐlardır. Dünyanın birçok ülkesinde kullanılan bu iŐaretin  ađdaŐ kalesi sadece “Parmak” olarak isimlendirildiği Kuzey Amerika’dır. Bu amuleti takan kişi, kem göze ve başına gelebilecek felaketlere karşı meydan okuyabileceği d Őuncesi ile üzerinde taşır.

“Güney Amerika’da bebeklerde ve çocuklarda ‘mal de ojo’ ya da ‘naza’ olarak bilinen bir hastalık görülür. Belirtileri kusma, ishal, sancı ve susuz kalmadır. Aileler bunun bakımsızlıktan, zehirlenmeden ya da bir virüs enfeksiyonundan değil de bebeğe birinin nazarının değmesinden kaynaklandığına inanır” (Morris, 1999:205). Nazarı değdiren kişi göz teması esnasında vücut enerjisini çocuğa geçirir ve bu enerji  ocuk bünyesine uygun olmadığından vücutta birtakım i  rahatsızlıklara yol açar. Bu sebeple çocuğun yatağının köŐelerine, arabasına kırmızı kurdeleler bağlanır. Kırmızı kurdelelerin, nazarı değen kişinin dikkatini üzerine çekeceği ve bakan kişinin gözlerini çocuktan ayırıp kurdelelere bakmasıyla kişinin gözlerindeki enerjinin kurdelelere geçeceğine ve çocuktaki nazarın yok olacağına inanılır (Fotoğraf 12).

Fotoğraf 12. : Kırmızı Kurdele ( allı, 2017)

Günümüz Malta'sında eski çiftliklerin çoğunda gerçek veya yontma boynuzlara rastlanır. Bu uygulamanın ilk örnekleri, arkeolojinin bildiği en eski yerleşim birimi olan Anadolu'daki Çatalhöyük'te yapılan kazılar sonucu ortaya çıkmış, burada boynuzlarla süslenmiş odalara rastlanmıştır. Boynuzlar binaları korumanın dışında pek çok kültürde insanın üzerinde de taşınmıştır. Savaşçılar düşmanlarının içine korku salmak için boynuzlu başlıklar giymişlerdir. Boynuzlu at, Akdeniz'deki küçük Malta adasında karrozin adı verilen eski tip arabaları çeken atların başlarına küçük madeni boynuzlar takılıdır. Bunlar atın yularının parçası olan bir kayışa bağlıdır ve atlara, Malta çiftliklerini süsleyen o büyük boynuzların benzeri bir koruma sağlar. Malta adasında araba çeken atlar kötülüklerden onlara takılan bir çift madeni boynuzla korunurlar. "Kimi zaman bu yalancı boynuzlara bir de yalancı yakut koruyucu olarak eklenir. Herhalde oraya hayvanın sağlığını kollaması için konulmuştur" (Morris, 1999:48). Sihirli görevleri atı kötülüklerden korumak bu boynuzların ortasına genellikle bir tavus kuşundan alınan büyük bir tüy de yerleştirilirdi.

Malta adasında balıkçılar teknelerini kötülüklerden ve nazarın etkisinden korumak için ilginç bir yol seçmişlerdir. Teknelerin ahşabı üzerine üç boyutlu gözler çizerler, bu gözleri kalın ve kıvrık kaşlarla dikkat çekici bir hale getirirler. Bazen de teknenin ahşabına gömülmüş cam gözler kullanılır (Fotoğraf 13).

Fotoğraf 13. : Seramik Yüzey Uygulaması Tekne Gözü (Çallı, 2017)

Japonya’da uğuruna inanılıp kullanılan en gözde obje Maneki Neko, yani Çağırın Kedi’dir. Halk tarafından koruyucu bir figür olarak bilinmektedir ve kullanımı çok yaygındır. Çağırın kedinin duruşu hep aynı şekildedir: ön ayaklarından birini, sanki sallarmışçasına havaya kaldırıp dimdik oturmaktadır. Çağırın kedi heykelinin bulunmadığı yerlerde kedinin bir yere çizilmiş figürünün dahi koruyucu nitelikte olduğu düşünülür ve günümüzde hala bu inancın etkileri devam etmektedir (Fotoğraf 14).

Fotoğraf 14. : Çağırın Kedi

Eski bir Yunan efsanesinden günümüze ulaşan bilgileye göre, kahraman Persevs korkunç Medusa’nın kafasını kestiği anda canavarın kanı fişkırlıp denize dökülmüş ve denizde kırmızı mercanlara dönüşmüştür. Kırmızı mercan tılsımının nazarın etkilerinden koruma sağlayacağı kabul edilmiştir. Kırmızı mercan bebeklerinde koruyucusu kabul edilirdi ve bebekleri evden dışarıya çıkarmadan önce boynuna kırmızı mercan takmak çok yaygın bir uygulamaydı (Fotoğraf 15).

Fotoğraf 15. : Kırmızı Mercan Taşı

Portekiz ve Brezilya’da nazardan korunma amaçlı kullanılan koruyucu figür incir işaretidir. İncir işareti eli kapatıp başparmağı birinci ve ikinci parmaklar arasında çıkartarak yapılır. Uzun ve karmaşık bir tarihçeye sahip olan bu jest, sadece geçici bir el işareti olmayıp antik çağlardan başlayarak günümüze kadar ulaşan yontulmuş tılsım biçimlerine rastlanılmaktadır (Morris, 1999:177). Portekiz ve Brezilya’da incir işareti insanlara koruyucu bir mesaj iletir ve bu mesajdaki amaç kem gözü şaşırtıp, dikkati başka bir noktaya çekme isteğidir.

İspanya’da nazardan korunmak için başparmakla işaret parmağının bir daire oluşturacak şekilde birbirlerine doğru bükülmesi olan Halka işareti on altıncı yüzyılda İspanya’da takılmaktaydı ve resmi kayıtlara şöyle geçmişti: “Nazara karşı yumruk biçiminde bir tılsım olan higa, başparmakla işaret parmağının karakteristik pozisyonu... Kötülüğe karşı güçlü bir jest...” Halka işaretinin çağdaş örneklerine Kanarya Adalarında da rastlanılmıştır. Müstehcen el hareketinin koruyucu bir unsur olarak kullanıldığı, kem gözü şaşırtıp dikkatini başka yöne çekmek ve böylece tehlikeden kurtulmak amacını taşıdığı düşünülebilir (Morris, 1999:193).

Macaristan’ın şehirlerinden Göczej’de, çocuğun güzelliğini övmek, ona nazar edeceği için çok tehlikelidir. Kötü gözden korunması amacıyla çocuk kolunda veya boynunda kırmızı bir nesne taşır. Bessenyötelke’de, büyükler, eğer şapkalarının, başörtülerinin içinde ya da boyunlarında kurutulmuş kendi göbek bağlarını taşırlarsa, güvende olduklarına inanırlar. Macar inancına göre, insanları öldürebilecek kadar kötü

gözlere sahip olduğu için, kaşları birleşik olanlar, en tehlikeli kişilerdir. Macaristan'da inekler otlağa götürülürken nazar değmesine karşı, kuyruklarına ya da boynuzlarına kırmızı bir püskül veya kurdele takılır (Özkarlı, 2000:45).

II. BÖLÜM

2. ANADOLU NAZAR İNANCI

2.1. Nazar

Anadolu'da inançlar, Anadolu insanının yaşamıyla, tarihiyle, özellikleri ile yakından alakalıdır. Anadolu insanının inancı hayatına karışarak bütün hareketlerine, davranışlarına yön veren bir niteliktedir. Anadolu'da hayattan kopuk inanç yoktur, bütün inançların belli ölçülerde insan hayatına yardımcı birer yanları vardır. "Anadolu inançlarının oluşumuna üç ayrı kaynağın bulunduğu, bunlardan ilkinin Anadolu dinleri, ikincisinin Sümer, Akad, Mısır gibi komşu milletlerin düşünce kalıntıları, üçüncüsünün ise tektanrı dinlerin etkisi olduğu görülüyor" (Eyuboğlu, 2014:38).

Anadolu halkının yaşamında nazar inancı yaygındır. Nazar, bilimin dahi açıklayamadığı gerçek üstü, doğaüstü bir bilim dalıdır. Nazar inancı; öncelikle bazı kişilerin kötü bakışlarına ve kem gözlerine dayanır. Bu insanlar kıskanç ya da kötü niyetli bakışlarıyla baktıkları varlıklara zarar verdikleri yani göz değdirdiklerine inanırlar. Halk arasında nazar inancının yayılması, üç inanç kaynağına bağlanmaktadır. Bunların ilki; Eski çağ kültürlerinin kuşaktan kuşağına geçen inançlardır. İkinci inanç kaynağı, içinde eski çağ inanç kalıntıları taşıyan fakat tek tanrılı dinlerin doğuşundan sonra gelişen inançlardır. Üçüncü kaynak ise Anadolu'ya göçlerle farklı coğrafyalardan taşınmış ve süreçte yerlilerce de benimsenen göçmen inançlarıdır. Bu üç kaynaktan beslenen inançlar, süreçte değişerek çeşitlenmiş, özümsemiş ve yeni nitelikler kazanarak Anadolu İnançları haline gelmişlerdir (Akpınarlı, 1996: 59).

Anadolu halk kültüründe nazar (göz değme) inancına karşı alınan tedbirler ve uygulamalar farklı inançların günümüze kadar taşınan izleridir. Anadolu'nun bütün coğrafi bölgelerinde bu izlere ve kalıntılara rastlanmaktadır.

2.2. Nazarın Oluşum Süreci

Nazar kavramı günümüzde hala pozitif metotlarla açıklanamadığı için, nazar olayının meydana geliş biçimiyle ilgili kesin bir şey söylemek zordur. Fakat son yıllarda parapsikolojiyle uğraşan bilim insanları nazarı bilimsel açıdan araştırmaya başlamışlar ve farklı tespitlerde bulunmuşlardır.

Altanoğlu (1999:21) nazarı “düşüncenin enerjiye dönüşümü” adlı eserinde iki kişi arasında oluşan etkileşim olduğundan bahsetmiştir. Kişi karşı taraftan gelen dikkatli bakışlara ve yoğun ilgiye maruz kaldığında Altanoğlu’na göre bu durumdan rahatsız olur ve cesaretini kaybeder. Kişiyi eleştirel gözle bakılması onun üzerinde korku ve ürperme oluşmasına neden olur. Nefret, çekememezlik ve haset gibi olumsuz duygularla bakan kişinin karşısına hissettirdiği duygular nedeniyle değişik davranış biçimleri ortaya çıkar. Örneğin, oluşan korku duygusuyla kişinin yüzünde sararma, kalp atışlarının hızlanması gibi belirtiler görülür (Altanoğlu, 1999:21’den akt. Kuzey, 2007:13).

İnsanlar arasında iki tarafında bilinçsiz bir şekilde farkında olmadan gözleri ile yoğunlaşarak etkilenen kişiye ait olan çekici, güzel, muhteşem, iyi, yeni vb olan nesnelere üzerinde oluşan ters etkinin kayıpla ya da zararlı sonuçlanmasına nazar denilmektedir. Nazarın meydana gelebilmesi için hem etkileyen hem de etkilenen kişilerin bilinçsiz yani farkında olmadan oluşturmaları gerekmektedir. Nazar (göz değmesi) bilinçli olarak meydana gelmemektedir.

Öcalan’ın görüşme yaptığı kaynak kişilerden edindiği bilgilere göre, kişinin nedensiz hasta ve-veya sürekli esneme halinde olması nazar belirtilerini gösterir (Kurucuoğlu ile kişisel iletişim, 2009’dan akt. Öcalan, 2010:18). Öcalan’ın bir diğer kaynak kişiyle görüşmesi sonucu nazarın “yerli yersiz baş ağrısı, esneme, ağırlık çökmesi” gibi fiziksel etkiler çıkarabileceği bilgisini vermiştir. Bu tarz durumlarda karşılaşıldığında bir yumurta ile bir miktar kınanın karılıp başa sürülmesi ve üç gün başta bekletilmesi ardından hamama gidilip bol miktarda su ile yıkanılması ile nazarın etkisinden kurtulacağına inanılır (Demir ile kişisel iletişim, 2009’dan akt. Öcalan, 2010:18).

Kaynak kişilerden elde edilen bilgiler göz önünde bulundurulduğunda içinde bulunduğumuz milenyum çağında da nazarın ortaya çıktığı ilk çağlardaki oluşan düşünce etkisiyle paralel biçimde devam ettiği gözlenmektedir.

2.2.1. Çocuklara Nazar Değme

Nazara uğramaya en elverişli kimseler çocuklardır; çünkü çocuklar zayıf mahlûklardır, çabuk etkilenebilirler (Boratav, 2015:119). Nazarın iki nedenden

kaynaklanabileceği düşünülmektedir. Bunlardan ilki, aşırı derecede düşmanlık, ikincisi ise bir şeyi beğenip onu çok güzel bulmak ve haset etmek nazar değildir.

Çocukların en yakınlarının sevgi ve hayranlık bakışlarının, aşırı okşamalarının kötü sonuçlar verebileceği inancı ile tatlı sözler yerine “maskara”, “çirkin”, “boklu” gibi kötileyici kelimelerle sevmek tavsiye edilir; arada bir muhakkak, “maşallah” demek, bu kelimeye “tü, tü...” sesleriyle tükürme taklidi eklemek gerektir. Bu sözler ve hareketlerle, kötü gözlerin etkisini ürkütüp kaçırmak amacı güdülür. “Elemtere fiş, kem gözlere şiş” sözü gibi anlamları daha açık ve tehditli sözler söylemek de zararları önleyici çarelerdendir (Boratav, 2015:120). Nazara gelen çocuk, sürekli ağlar, huzursuzlanır, esner, burnuna dokunur ve aniden ateşi yükselir, hastalanır. Uyku düzeni değişebilir. Bu sebeple nazar değdiğine inanılan çocuk hocaya okutulur, tütsülenir, tuz çevrilir ve kurşun dökülür.

Bebekleri nazardan korumak beşiğine asılan nazarlıklar;

Gök boncuk

Bir baş soğan ya da bir diş sarımsak

Küçük bir parça beyaz bez

Küçük bir parça kırmızı bez

Bir tane çuvaldız

Bir parça kurşun

Küçük bir ayna

Bu asılan nazarlıkların anlamları vardır. Gök boncuk göz deliğini, soğan ya da sarımsak bereketi, beyaz bez uğuru, kırmızı bez al anasını, çuvaldız gücü, kurşun cesareti ve ayna günlüğü temsil etmektedir.

Anadolu’da en fazla nazarın etkisine maruz kalanların çocuklar olduğu fikri hâkimdir. Çocukları nazardan ya da kötü gözlerden korumak amacıyla çocuğun yüzüne is veya kara sürülür. Bunu yapmaktaki maksat yüzüne kara sürülen çocuğun güzelliğini kapatmak ve dikkati çocuğa değil, sürülen karanın üzerine çekmektir. Yapılan uygulama da dikkatleri farklı noktaya çekerek, kişilerdeki haset duygusunun tesirinden çocukları korumaktır.

2.2.2. Gençlere Nazar Değme

Sağlıklı ve gürbüz, uzun boylu, akıllı ve zeki olup derslerinde başarılı gençlere, mesleğinde başarılı olanlara herhangi bir kişinin haset dolu gözlerle bakmasıyla nazarın meydana geldiğine inanılır. Bu gençlerin nazarın etkisinden çok çabuk etkilendikleri sürekli hasta oldukları düşünülür. Derslerindeki başarısızlıklar ve olumsuz sonuçlar nazar değmesine bağlanır.

2.2.3. Gelinlere Nazar Değme

Nazarın, güzellikleri ve hünerleriyle dikkat çekenlere, kısmeti açık olanlara, mutlu çiftlere daha çok değdiğine inanılır (Çıblak, 2004:2). Fiziksel olarak güzel olan; uzun boylu, mavi gözlü, gamzeli, alımlı, uzun ve güzel saçlı gelinlere nazar değebilir. El işini iyi yapan, marifetli, ev işini iyi bilen ve nazik, güzel konuşan geline de nazar değdiğine inanılır. Güzellikleri ve hünerleri ile hayranlık uyandıran gelinler insanların kıskançlık duygusu artırır. Nazarı değen kimseler, söz konusu olan özellikleri kendilerinde bulunmadığını düşündükleri için haset duygusuna kapılırlar.

2.2.4. Diğer Nazar Değmeler

Nazara uğrama sadece insanlara özgü bir olay olmamakla birlikte; mal, mülk, hayvanlar (özellikle at, inek gibi büyükbaş hayvanlar), çeşitli eşyalar (özellikle kolay kırılabilir, bozulabilecek şeyler) evler de nazara uğrayabilir. Durup dururken hastalanan veya sakatlanan at, sütü azalıveren inek, bereketli beklendiği halde kıt elde edilen yıllık mahsul vb. için de “nazara geldi”, “nazara uğradı” yargısı verildiği olağandır (Boratav, 2015:120). Genel olarak nazar insanların dışında, verimli tarla veya bahçeye, hoş kokan bitkiye, güzel görümlü çiçeğe, çeşitli eşyalara ve eşyaların güzelliğinden dolayı nazar değdiğine inanılır.

2.3. Nazardan Korunma Yöntemleri

2.3.1. Dini Yöntemler

2.3.1.1. Nazardan Korunmak İçin Okunan Dualar

Anadolu insanının, hemen hemen her yerde nazarın olumsuz etkilerinden kurtulmak için en sık başvurduğu uygulamaların başında Kur'an'dan birtakım ayetleri ve sureleri okumak ya da işi bilen bir kişi tarafından okunması gelmektedir. Nazara

karşı özellikle, Kalem suresi 51-52. Ayetleri, Fatiha, Nas, Felak, İhlas, Ayet-el Kürsi okunmaktadır. Okunan bu duaların önemi içerdikleri anlamlarla ilişkilidir.

Kalem Sûresi 51-52. Ayetlerinin Anlamı: “Doğrusu inkar edenler, Kur’an-ı duydukları vakit (sana olan düşmanlıklarından dolayı) neredeyse gözleri ile seni yere sereceklerdi.

Hala da (senin için): Mutlaka o, delidir.

Diyorlar.

Halbuki Kur’an, bütün alemler için bir öğütten başka bir şey değildir.”

Fatiha Sûresinin Anlamı: “Hamd Alemlerin Rabbi, Rahman, Rahim, hesap ve ceza gününün (ahiret gününün) maliki Allah’a mahsustur. (Allahım!) Yalnız sana ibadet ederiz ve yalnız senden yardım dileriz. Bizi doğru yola, kendilerine nimet verdiklerinin yoluna ilet; gazaba uğrayanlarınkine ve sapıklarınkine değil.” (<http://kuran.diyaret.gov.tr/mushaf>).

Nas Sûresinin 1-6. Ayetlerinin Anlamı: De ki: “Cinlerden ve insanlardan; insanların kalplerine vesvese veren sinsi vesvesecinin kötülüğünden, insanların Rabbine, insanların Melik’ine, insanların İlah’ına sığınırım.” (<http://kuran.diyaret.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/nas-suresi-114/ayet-1/diyaret-isleri-baskanligi-meali-1>).

Felak Sûresinin 1-5. Ayetlerinin Anlamı: De ki: “Yarattığı şeylerin kötülüğünden, karanlığı çöktüğü zaman gecenin kötülüğünden, düğümlere üfleyenlerin kötülüğünden, haset ettiği zaman hasetçinin kötülüğünden, sabah aydınlığının Rabbine sığınırım.” (<http://kuran.diyaret.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/felak-suresi-113/ayet-1/diyaret-isleri-baskanligi-meali-1>).

İhlas Suresinin 1-4. Ayetlerinin Anlamı: “De ki: O, Allah’tır, bir tektir. Allah Samed’dir. (Her şey O’na muhtaçtır, o, hiçbir şeye muhtaç değildir.). Ondan çocuk olmamıştır (Kimsenin babası değildir). Kendisi de doğmamıştır (Kimsenin çocuğu değildir). Hiçbir şey O’na denk ve benzer değildir.” (<http://kuran.diyaret.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/ihlas-suresi-112/ayet-1/diyaret-isleri-baskanligi-meali-1>).

Bakara Suresinin 255. Ayetinin (Ayet-el Kürsi) Anlamı: “Allah kendisinden başka hiçbir ilah olmayandır. Diridir, kayyumdur. Onu ne bir uyuklama tutabilir, ne de bir uyku. Göklerdeki her şey, yerdeki her şey onundur. İzni olmaksızın onun katında şefaatte bulunacak kimdir? O, kulların önlerindeki ve arkalarındakileri (yaptıklarını ve yapacaklarını) bilir. Onlar onun ilminden, kendisinin dilediği kadarından başka bir şey kavrayamazlar. Onun kürsüsü bütün gökleri ve yeri kaplayıp kuşatmıştır. (O, göklere, yere, bütün evrene hükmetmektedir.) Gökleri ve yeri koruyup gözetmek ona güç gelmez. O, yücedir, büyüktür.” (<http://kuran.diyaret.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/bakara-suresi-2/ayet-255/diyaret-isleri-baskanligi-meali-1>).

2.3.1.2. Nazar Duası Yazma, Okuma, Taşıma

Anadolu insanı nazarı engellemek ve nazarın etkisinden korunmak için Kur'an-ı Kerim'den ayet ve dua okumaktadır.

İslamiyet inancından dua okuma yoluyla yapılan tedavi işlemine “Rukye” denilmektedir. Bu durum “üfürme” olarak da bilinmektedir. Rukye sözlükte; efsun, muska, büyücü ve üfürükçülerin okudukları şey, doğaüstü vasıtaları kullanmak gibi anlamlara gelmektedir (Devellioğlu, 1986:1078). Rukye hem afsunlama, hem de dua ile tedavi etmek anlamına gelmektedir. Nazardan korunmak ve kurtulmak için Rukye yapılabilecek surelerin başında Fatıha suresi gelmektedir. Hadislerden öğrendiğimiz diğer bir Rukye ayeti de “Ayete'l-Kürsi”dir. Hz. Peygamber (s.a.v) özellikle nazarı isabet eden kişinin bilinmediği durumlarda Rukye isterdi.

Ebü'd-Derda (r.a)dan şöyle rivayet ettiğine göre: Rasûlüllah (s.a.v); “Sizden biriniz bir şeyden rahatsız olur ya da onun bir kardeşi rahatsız olursa şöyle dua etsin: Kudreti semayı kuşatan Rabbimiz olan Allah'tır. (Ey Rabbim) Senin ismin mukaddestir. Emrin göklerde ve yeredir. Rahmetin semalarda bulunduğu gibi o rahmetini arza da indir. Hata ve günahlarımızı affet. Sen iyi davranan (Peygamber ve meleklerin) kimselerin Rabbisin. Şu ağrıya rahmetinden bir rahmet, şifandan bir şifa ihsan buyur, desin. Bu duayı üç defa tekrarlasın, sonra da Felak, Nas surelerini okusun, iyi olur” buyurmuşlardır (Kuzey, 2007:51).

Nazar için okunan ayet, hadis ve dualarda şifa verenin yalnız Allah Teala olduğuna inanılması şartıyla Rukye yapılması caizdir. En faziletli olanı ise Allah'a tevekkül etmektir. Nazar duası, Cuma günü aynaya, levhaya ya da kağıda yazılarak evin girişine, odasına asılır.

Nazar değdiği düşünölen kişiler halk arasından genellikle “ocaklı” olarak nitelendirilen kimseler tarafından okutulur. Okumayı gerçekleştirecek kimselerin geçmişlerinde kendileri gibi ocak olarak bilinen bir kimseden “el almış” olması gerektiğine inanılır. Nazara gelen kişiyi okuma işlemi iki şekilde yapılır. Birinci okuma işleminde; okuyan kişi ellerini nazar değdiği düşünölen kişinin üzerine koyar ve okuma işlemi yapar. İkinci okuma işleminde ise; nazar değdiğine inanılan kişi uzaktaysa ya da okuyan kişinin yanına gelemiyorsa bu gibi durumlarda arkasından gıyaben okunur ya da bir şişe içerisindeki suya okuma yapılır ve bu su nazar değen kişiye içirilir. Okuma sırasından okuyan kişi ya da okunan kişi esniyorsa, bu durum halk tarafından nazara gelmiş şeklinde yorumlanabilir.

Nazardan korunmak için okuma işlemi yapılırken 35 defa Bismillahirrahmanirrahim, 41 defa Maşallah, 21-101 defa Şifa Ayeti, Ayet-el Kürsi, sırasıyla Felak, Nas, İhlas, Tebbet sureleri 101 defa, Esmâ-ül Hüsna ve Arapça harfleri okunmaktadır. Nazara uğrayan kişi biliyorsa bu duaları kendisinin okumasının daha etkili olacağına inanılır. Dinimiz gereği nazara karşı en doğru olanı dua etmektir. Bu duaları okumanın nazara karşı iyi geldiğine inanırız, en önemlisi de bu duaların kalpten gelerek okunmasıdır.

2.3.2. Cevşen Takmak

Farsça asıllı olduğu kabul edilen cevşen kelimesi sözlükte “bir tür zırh, savaş elbisesi” anlamına gelmektedir. Terim olarak Şii kaynaklarında Ehl-i beyt tarikiyle Hz. Peygamber'e isnat edilip Cevşen-i Kebir (el-Cevşenü'l-kebir) ve Cevşen- i Sagîr (el-Cevşenü's-sagîr) diye bilinen, metinleri birbirinden farklı iki duanın ortak adıdır (Diyanet İslam Ansiklopedisi, cilt:07, 462). Cevşen hakkındaki halk inancına göre, Cevşeni okuyan ya da onu üzerinde taşıyan kişiyi kötülüklerden koruyacağına ve bu insanların tüm dileklerinin yerine getirileceği inancına rastlanmaktadır.

Cevşenü'l-Kebir ismindeki dua Peygamber Efendimize, Uhud Harbi esnasında Cebrail (a.s) tarafından getirilmiştir. Cebrail Hz. Muhammed'e (s.a.v.): “Üzerindeki zırhı çıkar ve bu duayı oku. Bu duayı üzerinde taşırsan zırhtan daha büyük tesiri vardır.” demiştir. Peygamber Efendimiz duanın tesirinin sadece kendine mi mahsus, yoksa ümmete de şamil mi olduğunu sorunca, Cebrail (a.s.) şöyle buyurmuştur: “Ya Resulullah, bu dua Cenab-ı Allah'ın sana ve ümmetine bir hediyesidir. Bunun sevabını Allah'tan başka kimse

takdir edemez.” buyrulmuştur (<http://www.cevsen.de/cevsen-nedir/>).

Halk arasında Cevşen küçük boyuttaki Kur’an-ı Kerim olarak da bilinmektedir ve nazardan korunmak amacıyla kişiler boynuna, omuzlarına, uydukları yastığın kenarına ve çocukların kıyafetlerinin içerisine ya da sağ omzuna takarlar (Fotoğraf 16 ve 17).

Fotoğraf 16. : Deri Cevşen (Çallı, 2017)

Fotoğraf 17. : Metal Cevşen (Çallı, 2017)

2.3.3. Maşallah Takmak

Arapça bir kelime olan Maşallah, Allah’ın güç ve kuvvetini, Allah’ın koruması ve himayesini, Allah’ın mekan ve mekan içindekilerini muhafaza etmesi anlamlarına gelir. Halk arasında herhangi bir özelliğiyle göze batan bir kişinin, bitkinin, çiçeğin, hayvanın kısacası canlı ya da cansız varlıkların hayranlıkla övülmesinin ardından, nazar değme olayının meydana gelmemesi için “maşallah”, “nazar değmez inşallah” gibi sözlerin söylenmesi istenir. Maşallah kelimesi bilinçsiz durumda olan nazarı bilinçli hale getirip, nazarın oluşmasını başlamadan yok etmektedir.

Maşallah nazarı kader genellemesinden külli-iradede çıkartıp, cüz’i-iradeye sokma durumu olarak, yani insanın iradesiyle yaptığı şeylerin önceden Allah tarafından bilinmesi anlamıdır. İnsan kendi iradesini kullandığı zaman, yaptığı her şeyi bilinçlendirmiş olacağından, nazarı da otomatik olarak, iradesine alıp nazarın meydana gelmesini önleyecektir (Hani, 2003:181).

İnsanlar nazarın etkisinden korunma amacıyla Allah'ın adının geçtiği ve "Allah'ın istediği olur" anlamına gelen, sürekli söylenmesi gereken bu kelimeyi kullandığı gibi, bu kelimenin yazılı olduğu bir levhayı evin giriş kapısının üzerine veya çatısına ve iş yerinde duvara asarsa, arabasında taşırsa nazardan korunacağına inanırlar. Bununla söyle ifade edilmesinin yanı sıra bazı kişilerin, maşallah yazılı altın veya gümüş takıları, çocuklarının omzuna iliştirdikleri, boyunlarına ya da bileklerine taktıkları görülür (Fotoğraf 18 ve 19).

Fotoğraf 18. : Maşallah

Fotoğraf 19. : Maşallah

2.3.4. Efsunlama/ Afsunlama

Efsun, sihir, büyü, füsün anlamına gelmekle birlikte, halk arasında daha çok hastalık için okunan tılsımlı sözler olarak kullanılmaktadır. Bununla birlikte, sözlük anlamı büyücü ve üfürükçülerin okudukları şey, afsun olan "rukye" de efsun konusu içinde yer almaktadır (Türk Dil Kurumu 1988:19; Devellioğlu 1986:246, 1078). "Efsun kelimesi, Divan'ülugat-it Türk'de 'Arwaş/ Arwiş; Büyü, afsun' olarak yer almaktadır. Bununla birlikte, arwaşmak, 'birlikte büyü veya afsun tekerlemesi duası söylemek' anlamına gelmektedir" (Kaşgarlı Mahmud, ? :1, 236-237).

Anadolu insanında nazardan korunmak için yapılan bir başka yöntem ise afsunlamadır. Nazar degeceğine inanılan kişi, toplum arasında "nefesi güçlü" olarak adlandırılan, istek ve dileklerinin ettiği dualar yoluyla kabul edildiği düşünülen ve yine toplum arasında hoca olarak bilinen kişilere götürülür. Nazardan korumak için, hoca kişinin yüzüne çeşitli dualar okur ve üfler. Hoca veya el almış kişinin, hastayı nazardan korumak için hastaya üç gün üst üste okuduğu dualar şunlardır:

7 Fatiha sûresi, 7 Kadir sûresi, 7 İhlas sûresi, 7 Kevser sûresi, 7 Ayete'l Kürsi, 7 Kafirun sûresi, 7 Nas sûresi, 7 Felak sûresi, 7 Hacet ve dilek duası, 7 Salavat-ı Şerif okunur.

Rivayete göre Cafer b. Ebi Talib'in oğulları güzel çocuklarmış. Bunun üzerine Esmâ (r.a.): Ya Rasûlullah, bunlara çok göz değiyor. Onları göz değmesine karşı efsunlayayım mı? Dediğinde Hz. Peygamber (s.a.v.) ona, "evet" demiştir (Kuzey, 2007:21).

2.3.5. Su Dökmek/Yıkanmak

Nazarın etkisinden koruma amacıyla çok yaygın olarak yapılan dini uygulamalardan birisidir. Su ile yapılan bu uygulamalar Türk kültüründeki yer-su kültürüne kadar dayandırılmaktadır. Su, birçok kültürde ağaç, taş gibi kutsal objelerden birisi olarak kabul edilmiştir. Oğuz Kağan'ın Gök, Dağ ve Deniz isimli çocuklarının adlarının su kültürüyle ilgili olduğunu belirtmektedir ki gök ve yer-su kültürüne yönelik veya toprak ve su ile ilgili inanışların kökenlerinin nereden geldiğini göstermektedir (İnan, 1998:253).

Su, nefesi kuvvetli ya da ocaklı diye bilinen bir kişi tarafından okunup üflenir. Nazar değdiğine inanılan kişinin veya çocuğun üzerinden su dökülür. Suyun arıtıcı özelliğinden dolayı dökülen su çocuğun üstündeki nazarı da beraberinde alıp götüreceği inancı vardır. Okunan su ile nazara gelen kişi banyo yapar. Böylece, bu kişi nazardan kurtulmuş olur. Yeni doğan bebeklerin kırk gün sonra belirli adetler çerçevesinde yıkanma işlemleri yapılır. Bu uygulamaya "kırklama" denir. Bebeğin yıkanması suyun arındırıcı özelliğine örnek olarak verilebilir.

Nazardan korunmak amacıyla su kullanılarak yapılan işlemler, çeşitli yörelerde çeşitli şekillerde gerçekleştirilmektedir. Nazarı değdiren kişinin haberi olmadan ocağındaki külünden, evindeki tuzundan, üstüne bastığı topraktan, kapısından veya elbisesinden bir parça alınıp yakılması, dumanıyla hastanın tütsülenmesi ya da abdest alınan sudan üstüne serpilmesi uygulamasının; J. Frazer'in ortaya koyduğu, büyüün "temas kanunu" ile açıklanabileceği üzerinde durmuştur. Söz konusu kanunda esas olan; bir defalığına da olsa bir kere birbirleriyle temas etmiş şeylerin uzakta olsalar dahi yine temas halinde olduklarının düşünülmesidir (Çelik, 1974:178).

Çukurova yöresinde, nazar değen kişi ocak diye tabir edilen bir eve götürülür, ocak olan kişinin hastayı yere oturtup bakır bir tase su koyar, hastanın üzerinden aldığı bir ipi de suyun içine atıp, bir parça pamuk dualarla bu suyun üzerine koyar ve yakar. Bu arada pamuk sönmeden üzerine bir bardak kapatılır ve bu işlem üç defa tekrarlanır; eğer iplik bardağın içine girerse, içerden yani evin içinden birinin nazarı değdiğine, eğer girmezse dışarıdan birinin nazarı değdiği şeklinde yorum yapılır. Son uygulama olarak da bu sudan ağzına, yüzüne, el ve ayaklarına sürülür, kalan su da ayak basılmayan bir yere dökülerek işlem tamamlanır (Tosunbaş, 1976:7808).

Anadolu'nun hemen hemen her yerinde temizleyici ve arındırıcı özelliğe sahip suyun, dini açıdan da kutsanmasıyla nazarın etkilerini gidermede en önemli objelerden birisi olarak benimsenmiştir.

2.3.6. El ve Göz Resimleri Çizmek

El ve göz resmi çizmek, Anadolu'da nazarı önlemek ve korunmak için başvurulan pratiklerdendir. El resminin, İslam dünyasında nazardan korunma pratiği olarak kullanılmasının kaynağı eski Mısır dönemine kadar dayandırılmaktadır. Konya, Çatalhöyük Neolitik yerleşiminden çıkartılan duvar resimlerinde görülen ortasına göz işlenmiş el motifleri, bu inancın kökeninin çok eskilere indiğini belgelemektedir (Türe, 2004:47). Bugün bu uygulama Anadolu'da, Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinde ve İran'da kullanılmaktadır. Yahudilerin ise "Tanrının Eli" diye nitelendirdikleri el biçiminde yapılmış nesnelere, duvarlarına astıkları yine el biçiminde, orta kısmında mavi bir boncuk bulunan nazar kovucuları vardır.

Amulet inancının başlangıcı yazının kullanılmadığı tarihlere kadar uzanmakta olup, eski Mısırlılar, Fenikeliler, Yunanlılar, Romalılar tarafından el şeklinde muskaların kullanıldığı tespit edilmiştir. Eski Mısır'da en çok göz şeklinde olan ve "udjad gözü" adı verilen muskalar kullanılmıştır. Ayrıca Firavun döneminde de antik Mısır'da kral mezarlarında ve antik gemilerde koruyucu olarak sıklıkla kullanırken Yunan ve Roma'da da kullanılmış Yahudi, Budist, Hindu, İslam inançları içinde de yerini almıştır (Ünal, 2009:?).

Farklı kültürlerde de kullanılan el biçimindeki nazarlıklar Anadolu'da "Fadime Ananın Eli" olarak sembolize edilmektedir. Ön Asya Hıristiyanları ise, buna "Meryem Ananın Eli" adını takmışlardır (Kuşat, 2003:50). Anadolu'nun birçok köşesinde ve

evlerin duvarlarında el resimlerine rastlanmaktadır. Ülkemizin bazı bölgelerindeki köy evlerinin duvarlarında aşı boyası kullanılarak basılmış el resimleri görülmektedir. Hindularda Humsa eli, Asya’da Muhammed’in her şeyi gören gözü, Araplar arasında Hamse eli, Musevilerde Hameş eli veya Miriam eli de denilir (Fotoğraf 20).

Fotoğraf 20. : Fatıma Ana El Çizimleri

Nazar değmesine karşı kendini korumanın en kısa yolu nazarı değme ihtimali olan kişiye karşı sağ elin parmakları açık tutularak uzatılması ve “beş gözünün içine” yahut “beş gözünün üstüne” denmesidir. Aynı uygulama sol ile de tekrar edilmelidir. Beş ile her şeyin nazara karşı bir tılsımdır. Örneğin, Perşembe haftanın beşinci günü olduğu için, insanı koruma kudretine sahiptir. Bundan dolayı, birisinin uğursuz gözle baktığından nazar değecek diye korkulursa “beş ve Perşembe” diyerek belanın etkisinin ortadan kaldırılmış olacağına inanılır (Westermarck, 1961:13).

Fatma Ananın Eli olarak anılan ve kullanılan bu formun avuçlarının tam ortasına bir göz yerleştirilmiştir. Bu şekliyle kullanan kişilere şans getirdiğine, sadakat ve sabır gibi nitelikleri verdiği, kötü gözlerden koruduğuna inanılmaktadır. Ayrıca bereketin ve şifanın sembolü olarak da bilinir (Fotoğraf 21).

Fotoğraf 21. : Hamse (Fatima Ana) El Çizimi

Nazarın yıkıcı etkisinden korunmak için genelde kullanılan göz resimleri, nazarın temel olarak gözlerden çıktığı teorisiyle yakından ilgilidir. Bu vurucu kuvvetten korunmanın çaresi de “göze gözle” karşı koyma düşüncesidir. Bu nedenle, renk ve şekil olarak gözü andıran her obje nazar için birer savunma gereci olarak kullanılmaktadır.

2.3.7. Bitkilerle İlgili Yöntemler

Türk insanının fikrinde Tanrı her şeyin üzerindedir, doğmamış ve doğurmamıştır bu sebeptendir ki Tanrı’yı temsil edecek kutsal ağaçından doğurmamış olması yani meyve vermeyen bir ağaç olması gerekmektedir. Türklerde bu bağlamda kutsal kabul edilen ağaçlar kayın, çınar, çam vb. meyvesi olmayan, yaz kış yapraklarını üzerinde taşıyan ağaçlar kabul edilmektedir.

Defne, mazı, meşe, çitlik, çitlembik, alıç, kuşburnu, iğde, akdiken, kızıl diken, karaağaç (üvez), çitlik, böğürtlen, çıra ağacı, gül dalı, dut ağacı gibi ağaçlar ve dikenli çalılar Türkler tarafından kutsal kabul edilmekte ve bu ağaçlardan yapılan nazarlıkların da kutlu olduğuna, bulundurulduğu yeri ya da üzerinde taşıyan kişiyi kem gözden, kötülüklerden koruyacağına inanılır. Bu nazarlıklar yapılırken atılan çentikler gök katlarını temsil etmektedir. Türklerin arasındaki inanca göre Erlik/Şeytan ve kötü ruhların dikenli çalılara yanaşamayacağı, evlere ve duvarlara asılan çalıların şeytani eve sokmayacağı düşüncesi yaygındır.

2.3.7.1. İğde Ağacı

Kutsal ağaçların meyvesiz olduğu inancının Anadolu yöresinde değişime uğraması sonucu meyveli bir ağaç olan iğde ağacının da kutsal olduğu ve her türlü nazardan, kem gözden ve kötülüklerden koruyucu olarak kabul edilmektedir. Bu ağacının bulunduğu yerde hiçbir kötülüğün barınamayacağı inancı da yaygındır. İğde ağacı güzel kokusuyla iyi olan şeyleri getireceğine, dikenleriyle de kötülükleri etrafından uzaklaştıracağına inanılır. Yıldırım düştüğü zaman iğde ağacına düştüğü inancı yaygındır. Nazar da kişiden gelen olumsuz bir elektrik olduğundan dolayı kişiler iğde dalını mavi bir boncukla süsleyip üzerlerinde taşırlar.

İlkbaharın müjdecisi olan iğde ağacı kutlu kabul edilen ağaçlardandır. Bazı yörelerde dallarından içi oyulmuş parçalar nazarlık olarak kullanılır. Dikenleri ise saplanmaya hazır hançeri andırmaktadır. İğde ağacı kuş türünün birinci yiyeceği olduğundan kurtlanmaz.

2.3.7.1.1. İğde Dalından Nazarlık

İğde ağacının dalından bir parça kesilir, kesilen dal parçasına çentikler atılarak şekillendirilir ve dalın içi delinir, mavi boncuk ile bir araya getirilen bu obje çengelli iğne ile çocukların kıyafetlerinin sağ omzuna takılır. Bebekleri ve çocukları nazardan ve kötülüklerden koruyacağına inanılır. İğde ağacı, mavi boncuk ve üzerliğin bir araya gelmesiyle yapılan nazarlığı kullanan çocuğa nazarın kesinlikle değemeyeceği düşünülür (Fotoğraf 22).

Fotoğraf 22. : İğde Dalından Nazarlık (Çallı, 2017)

İğde ağacının ince dal kısmından küçük bir parça kesilir ve bu parçaya delik açılır, delikten ip geçirildikten sonra bu nazarlık bebekleri nazarın kötü etkisinden korumak için kıyafetlerine takılarak kullanılır. Bazı yörelerde küçük iğde parçalarının

yanına iki tane mavi boncuk veya kurşun takılır. Kurşun ile yapılan iğde dalından nazarlık lohusalara, sağılı ineğe, güvercinin ayağına ve koyuna takılmaktadır (Fotoğraf 23).

Fotoğraf 23. : İğde Dalından Yapılan Kolye (Çallı, 2017)

İğde ağacından küçük bir dal parçası beş ya da yedi kat halinde yontulup şekillendirilir ve ucuna bir delik açılarak nazar boncuğu ile bir araya getirilerek nazarlık yapılır. Çocukların sağ omzuna takılır veya evi nazardan koruma düşüncesiyle evin giriş kapısına asılır. Evlerin ve dükkanların kapısına, arabaya, bağ-bahçeye ya da kıyafete takılan iğde dalı güneşi görerek kurumaya başlar ve rengi kırmızıya döner. Hasetle ve kötü gözle bakan kişinin bakışları kırmızı renge odaklanır ve nazarı kendi üzerine çekeceğine inanılır.

2.3.7.1.2. İğde Çekirdekli Kolye

Kutsal olan iğde ağacının dalından nazarlık yapıldığı gibi meyvesinin çekirdeği de nazardan korunmak için kullanılmaktadır. Kurutulan iğde çekirdeğini kişi cebinde taşıyarak nazardan korunur ya da iğdenin çekirdeği yaş iken delinir, ipe dizilip mavi boncuk veya göz (nazar) boncuğu ilave edilerek kolye, bilezik vb. nazarlıklar yapılır. Genellikle bayanların kötü gözden korunmak amacıyla tercih ettiği nazarlık şeklidir (Fotoğraf 24).

Fotoğraf 24. : İğde Çekirdeğinden Yapılan Kolye (Çallı, 2017)

2.3.7.2. Çitlembik

Nazar için en gözde malzemelerden biridir. Çitlembik, mercimekten daha büyük meyvesi olan bir ağaçtır. Çitlembik ağacının dalından kesilen parçanın yontularak hazırlanan objenin nazardan koruduğu inancı oldukça yaygındır. Bu nazarlık genelde bebeklere ve çocuklara takılır. Nazarı değebileceği düşünülen kişilerin bakışlarında zararlı etkiyi bu nazarlığın üzerine çekeceğine inanılmaktadır (Fotoğraf 25).

Fotoğraf 25. : Çitlembik Ağacından Yapılan Kolye

Çitlembik ağacının altından üç defa geçildikten sonra ağaca bez parçası bağlanarak nazarın etkisinden korunulacağına inanılır. Nazar değmemesi için kuş yemişi ağacı olarak da bilinen çitlembik ağacından parmak kalınlığında bir parça kesilip ucuna delir açılarak masumlara hamaylı yerine takılır ya da takkelerinin içine takarlar. Allah'ın yardımıyla göz değmesinden korunurlar.

Gedikli'nin anlattığı hikayeye göre: Bir gözü kör olacağın gayet nazarı isabet eder imiş. Hatta ol kimesne Galata-i İstanbul'da sakin olur imiş. Ve öyle iken beynennas (insanlar arasında) meşhur imiş. Amma her hangi gemiye ki gözü isabet ve medh ede, ol gemi filhal (derhal) gark olur imiş. Amma bir gemiye kasd ile nazar eder amma tesir ettiremez. Ol geminin reisinden sual ederler ki “senin geminde bir tılsım (mı) vardır ki filanın nazarı meşhur iken ve kasd ile bizim huzurumuzda nazar edip amma bir zarar terettüb olunmadı; hikmeti nedir?” dediklerinde: “Benim sefinemin (gemimin) direği çitlembik ağacından vaz olunmağla bi-ram-ı Hüda (Allah'ın izniyle) ol makule nazarı dafi'dür”, diyü cevap eyler. Hatta hikaye-i merkume (söz konusu hikaye) Bektaşzade Ağa'nın kebir oğlu ağanın lisanından rivayet olunmuştur. Ol ağa dahi on beş sinninde (yaşında) iken bu hali şahid ve ol reisin lisanından takrir ederler. El-uhde ala er-ravi (http://www.ufukotesi.com/yazigoster.asp?yazi_no=20020721).

2.3.7.3. Üzerlik (Özerlik) Tohumu

Üzerlik nazar inancıyla ilgili Anadolu topraklarında kullanılan en yaygın bitkidir. Üzerliğin tohumları ip yardımıyla dizilerek nazarlık olarak evlerin duvarlarını süslerken aynı zamanda bitkinin tohumlarının kesesi de nazara (kem göze) karşı tütsüleme işleminde kullanılmaktadır. Ayrıca üzerliğin kökü ve tohumları halk hekimliğinde kurt düşürücü, terlemeyi artırıcı ve sakinleştirici olarak kullanılmaktadır. Bu bitkiye, tohumlarının insan üzerinde gezdirilmesi, tütsü yapılarak üzerinden atlanması sebebiyle üzerlik denildiği de bilinmektedir.

Üzerliğe, halk arasında nazar otu denir. Türk dünyasında ise adraspan olarak adlandırılır. Büyü, nazar ve tedavi de kullanılmaktadır. Tedavi unsuru olarak yılan sokması, zehirlenme ve daha çok tedavi yöntemi olarak halk hekimliğinde kullanılmıştır. İyileştirici vasfından dolayı üzerliğe halk arasında “yüz iyilik getireceği” gibi ya da “yüz ellik” de denilebileceğinin düşünülmesi nedeniyle bu otun adının üzerlik ya da yüzerlik olduğu düşünülmektedir. Üzerliğin yakıldığında, dumanın bol olması ve tohumlarının yanarken çatlayıp ses çıkarmasından dolayı tıpkı

kurşun dökme uygulamasında olduğu gibi çıtırtı sesleri ile nazarın çıkıp gittiğine inanılmaktadır (Akalin, 1993:257).

Üzerlik tohumları bir kap içerisine konularak yakılır ve dumanı evin içine dağılır. Bu işleme “üzerlik tütüme” denilir. Anadolu’nun bazı bölgelerinde bu işlem yapılırken üzerliğin yanında soğan-sarımsak kabuğu, çörek otu ve tuz gibi nesnelere ilave edilerek hepsi bir arada yakılır. Üzerlik yakılırken şu sihirli tekerleme söylenir:

Üzerliksin, havasan

Hep dertlere devasan

Çıtır, pıtır ettikçe

Kazayı, belayı savasan.

Nazar değdiğine inanılan çocuk ya da kişi yakılan nesnelere dumanına tutularak İhlas, Felak ve Nas sureleri okunur. Kişi dumandan rahatsız oluncaya kadar tütüsü işlemi başının üstünde döndürülerek devam eder. Üzerlik tütürülen çocuk öpülmez.

Üzerlik otu yörede, gelenin gidenin gözü körü olur, Allah kötü gözden korusun inancı ile kem göze karşı koruma gücü kapsamında tütüsü ve duvar süsü-nazarlık amaçlı kullanılır. Antinatüralist bir yaklaşımla biçimlendirilen motif kadın çorabında kullanılmıştır. Kötü güçleri uzaklaştırdığına inanılır ve nazara karşı koruyuculuğu olan bir simgedir (Nas, 2012:1627). Anadolu’da üzerlik evin kadını temsil eder. Tohumları nazarlık olarak örülür ve evlere bereket getirsin düşüncesiyle evin bir köşesine asılır ve asılan üzerliğin taneleri döküldükçe veya kırıldıkça nazar değdiğine ve nazarın çıktığına inanılmaktadır. Tütüsü yapıldığında baş ağrısına da iyi gelir (Fotoğraf 26).

Fotoğraf 26. : Üzerlik

2.3.7.4. Zeytin

Dostluk ve barışın simgesi olarak bilinen zeytin çekirdeği, mavi cam boncuklarla birlikte çengelli iğneye takılarak çocuğun sağ omzuna iliştilererek nazarın etkisinden korunur. Anadolu'nun bazı bölgelerinde ki inanca göre kem gözden korunmak için zeytin yaprağı evlerin giriş kapısına asılır.

Zeytin çekirdeği ile bir tutam adaçayı bir kapta yakılarak tütüsü yapılır. Dumanını üzerimize ve evin içinde gezdirerek kötü bakışlardan koruyacağına inanılır. Zeytin çekirdeği küçük bir bez parçasının içine konularak cepte taşınırsa kişiyi nazara karşı koruduğu düşünülür.

2.3.7.5. Sarımsak

Sarımsağın koruyucu olarak kullanılmasının çok eskiye dayanan uzun bir geçmişi vardır ve en az iki bin yıl öncesine kadar uzanır.

Morris' e göre (Morris, 1999:97); "Romalı askerler sarımsağı kendilerine cesaret vermesi için, Ortaçağda savaşlarda yaralanmaya karşı, denizciler yola çıkan geminin batmasını karşı ve tehlikelerden korunmak için, dağcılar kötü havanın

tehlikelerinden korunmak için yanlarından taşırlardı.” Sarımsak yenildiği zamanda vücut direncini artırarak insanları hastalıklara karşı korumaktadır. Halk hekimliğinde saçkıran ve uyuz hastalıklarını tedavi etmede sarımsaktan faydalanılmıştır.

Nazarlık olarak kullanılan sarımsağa ilaveten muska takılır. Sarımsak ile muska birleşince koruyucu etkinin artacağına inanılır. Bu muska için üç İhlas ve bir Fatıha sureleri kağıda yazılır, üçgen şeklinde katlanarak mavi renkli kumaş içine konularak dikilir. Sarımsak ile birlikte muska çengelli iğneye takılarak evin girişine asılır (Fotoğraf 27).

Fotoğraf 27. : Sarımsak (Çallı, 2017)

Düğünlerde gelinler nazarın etkisinden ve kötülüklerden korunmak için kıyafetlerinin içinde veya görünmeyecek bir kısmında bir diş sarımsak taşırlar. Eve asıldığında yılandan koruma, çocuğa takıldığında ise yılan sokmasından korur. Sarımsak kabuklarıyla bir bezin içine konularak dikilir ve çocuğun omzuna takılır.

2.3.7.6. Çörek Otu

Doğal güzelliği ve tedavi edici gücüyle kimi zaman tek başına kullanılan, kimi zamanda beraberinde farklı nesnelere bir araya getirilerek nazardan korumak amacıyla kullanılmaktadır.

Sevgili Peygamberimiz (s.a.v.) 14 asır önce şöyle buyurmuştu: “Çörek otu yemeye devam ediniz. Zîra onda, ölümden başka her çeşit deva mevcuttur.” buyurmuşlardır. Çörek otu ölen kişilerin kefenlerinin içine konularak “ölülere dahi şeytan gelmesin” fikriyle Anadolu coğrafyasında halen kullanılmaktadır (Fotoğraf 27).

Mavi bez içine 41 adet çörek otunun her tanesi ayrı ayrı nazar duası okunarak konduktan sonra muska şeklinde dikilir. Yapılan muska çengelli iğneyle giysi üzerinde taşınır (Fotoğraf 28). Çörek otu hastalıklara ve nazara karşı kullanılır. Doğacak olan çocuğun yatağının, kıyafetlerinin üzerine bereket için getirmesi çörek otu ile birlikte susam serpilir.

Fotoğraf 28. : Çörek Otu Kullanılarak Yapılan Nazarlık (Çallı, 2017)

Çörek otuyla beraber leylek pisliği, hayvan kemiği, nal, mavi ip bir kumaş parçasının içine konularak küçük bir bohça yapılır. Bu bohça evlerin giriş kapısına, ahırlara asılarak nazara karşı tedbir olarak kullanılmaktadır. “Anadolu’nun farklı bölgesinde çocukları nazardan korumak için tavuk pisliği ve çörek otu tohumunun birlikte bir keseye dikilmesiyle yapılan nazarlık kullanılır” (Günay, 1997:183).

Anadolu halkı nazara gelen bebekleri için yanan ateşin üzerine çörek otunu atarak tütsüleme işlemi yapar. Bu işlem sırasında ise;

Çörek otu kara, ben kara,
Ben doyamadım, kendi kara,
Kem dilden, kem sözden,
Mavi gözden, yeşil gözden, kara gözden,
Nazar değdi ise çatlasın patlasın,
Kaf dağının ardına atlasın.

Tütsüyü yapan kişi tarafından bu sözler söylenir (Özkarlı, 2000:144).

2.3.7.7. Çıtlık Dalı

Çıtlık, önce yeşil renkte meyvesi olan olgunlaşınca sararıp çekirdeğiyle beraber meyveleri yenilebilen bir ağaçtır.

Küçük ebatlarda yapılan ıtlık dalı, kıyafetin cebinde, çantada, kıyafet üzerinde taşınabilir ya da kişi boynuna da takabilir. Bu objenin üzerine gözleri anımsatan iki delik açılır ve bu deliklere ip veya çengelli iğne takılır. Gözleri andıran bu delikler sayesinde kem gözlerden gelen kötü bakışlar bu iki deliğe saplanır ve kişi nazardan korunmuş olur.

Çıtlık ağacından (menengiç ağacı) yapılan nazarlığa dığan (mavtıl/dildeğmez) adı verilir. Bu obje, kişiyi kötülüklerden korumak amacıyla elbisenin sağ omzuna veya iç çamaşıra tutturularak kullanılır. Çıtlık ağacından yapılan nazarlıklar, özellikle çocukların görülebilecek yerlerine dikilir. Çocukların odasına ve beşiğine, evler de giriş kapılarının üzerine, iş yerlerinde kapıların üzerine ya da gelen müşterinin dikkatini çekecek bir yere konulur (Fotoğraf 29, 30, 31, 32, 33, 34 ve 35).

Fotoğraf 29-30-31-32-33-34-35. : Çıtlık Dalından Yapılan Nazarlıklar (Çallı, 2017)

2.3.7.8. Buğday Başakları

Anadolu insanının inancına göre buğday bolluk ve bereketi temsil eden bir bitkidir. Haset ve kem gözden dolayı hanedeki bolluğun ve bereketin, hane halkındaki huzur ve mutluluğun yok olmasını önlemek amacıyla bir tutam buğday başağı ip ile bağlanarak evin dış cephesindeki duvara asılır (Fotoğraf 36).

Fotoğraf 36. : Buğday Başakları (Çallı, 2017)

Buğday başakları saç örgüsü şeklinde örülerek eve nazar değmesin ve bereket getirsin düşüncesiyle evlere asılır. Örne işlemini herkes bilse de daha çok genç kızlar tarafından yapılmaktadır. Buğdaylar toplanıp tazeiken örülür ve kurumaya bırakılır. Objeler bu şekilde asılabileceği gibi üzerine ayet, maşallah vb. yazılarak kullanıldığı yerler olduğu da bilinmektedir (Fotoğraf 37). 7 tane buğday tanesi tek tek okunur, mavi kumaş parçasına içine konularak muska şeklinde dikilerek nazarın etkisinden korunmak için giysilerin üzerinde taşınır.

Fotoğraf 37. : Buğday Başaklarından Yapılan Örgü Nazarlık (Çallı, 2017)

2.3.7.9. Yumurta Kabuğu

Yumurta doğanın ve bitkilerin yenilenmesinin sembol ve simgelerine bağlanır (Akpınarlı, 1987:29). Bitkileri ve çiçekleri nazardan korumak için yumurtanın içi boşaltılarak kabuğun yanına mavi boncuk bağlanarak bitkilerin ya da çiçeklerin dalına asılır (Fotoğraf 38). İnek, at gibi hayvanlara nazar değdiği takdirde hayvanların altında yumurta kırılır.

Fotoğraf 38. : Yumurta Kabuğu

Anadolu insanının inanişına göre, çiğ yumurta öncelikle nazar değdiği düşünölen kişinin kafasında çevrilerek sureler okunur, çevrilen yumurtanın kırılmamasına dikkat edilerek, üzerine basılmayacak bir yere çukur açılarak içine gömölür ve üstü örtölür. Yumurta gömölüdükten sonra yumurtayı çeviren kişi sure okunmuş bir bardaktan su içerek, kişinin bunu yapmaktaki amacı yumurtaya değdiği sırada kendisine geçmiş olan nazarı engellediğine inanılır.

2.3.7.10. Gelin Gerdanlığı

Göller Bölgesi nazar kültüründe düğünlerde gelinlerin boynuna kuru karanfilden oluşturulan ucunda metal parçası bulunan kolyeler gelin baba evinden çıkartılırken boynuna takılır. Düğünden sonra da eve bereket getirmesi amacıyla gelin boynundaki kolyeyi çıkartıp kendi evinin duvarına asar. Karanfillerin güzel kokusunun eve yayılması için ıslatılıp evin kapısına asılmaktadır (Fotoğraf 39).

Fotoğraf 39. : Gelin Gerdanlığı (Çallı, 2017)

Kuru Karanfil tütsü yapımında da kullanılmaktadır. Karanfil yakılarak dumanı nazara gelen kişinin üzerinde ya da evin içinde gezdirilir. Kuru karanfil nazarlık olarak bir bez parçasının içine konularak veya çengelli iğneye takılarak genelde omuzda taşınmaktadır.

2.3.7.11. Tespih Otu

Anadolu insanı tespih otunun nazarın kötü etkilerinden kendilerini koruduğuna inanır (Fotoğraf 40). Tespih otunu kolye olarak boynuna takar ya da tohumlarını ipe çizerek tespih olarak kullanır (Fotoğraf 41).

Fotoğraf 40. : Tesbih Otu Tohumu
(Çallı, 2017)

Fotoğraf 41. : Tesbih Otundan Yapılan Kolye (Çallı, 2017)

2.3.8. Hayvanlarla İlgili Yöntemler

2.3.8.1. Hayvan Kafatası

Bağ-bahçe veya tarladaki mahsulleri nazardan korumak amacıyla at, inek, koyun, eşek vb. hayvanlardan birisinin kafatası tarlanın içine bir sırk üzerinde asılır. İskelet halinde olan hayvan kafatası dikkati kendi üzerine çeker ve nazarı etkisizi hale getirmektedir (Fotoğraf 42). Kuru hayvan kafaları boyanıp içerisine nazar duası konulur ve evin dış cephesine asılarak nazardan korunulmaktadır.

Fotoğraf 42. : Hayvan Kafatası (Çallı, 2017)

İslami inançlara göre hayvan kesme sevap kabul edilmiştir ve kurban edilen hayvanın herhangi bir noktasının değerlendirilip nazarlık olarak kullanılması inançtan dolayı olağan kabul etmek mümkündür.

Başkurtlar özellikle arı kovanlarının bulunduğu alanlara at kafaları koymuşlardır. Kurban edilen hayvanların kafataslarının asma geleneği, Göktürklerde de 8. Yüzyılda görülmüştür (Öcalan, 2010:106). Kuzey Kafkas Türkleri, Çuvaş Türkleri, Türkistan'da Kazak-Kırgızları mahsullerini yetiştirdikleri bağ-bahçelere sırıklara geçirilmiş at kafası dikmişlerdir. Şamanizm inancında meyve ve sebze bahçelerini nazarın etkisinden korumak için köpek, kurt, at, sığır, keçi vb. hayvanların kafatası kemiklerinden yapılan korkuluklar kullanılırdı.

2.3.8.2. Kaz Tüyü

Gelinlerin duvaklarına takılır, kutsal bir tüy anlamı vardır. Düğünlerde takılır ve kutsal bir tüy anlamı vardır. Kazın belli bir bölgesinden çıkarılan tüylerle oluşturulan obje kırmızı kurdele ve nazar boncukları ile süslenecek nazardan korumak amacıyla Isparta-Şarkikaraağaç bölgesinde gelinlerin omzuna takılır (Fotoğraf 43).

Fotoğraf 43. : Kaz Tüyünden Yapılan Nazarlık (Çallı, 2017)

2.3.8.3. Salyangoz

Ana erkillik göstergesidir. Salyangoz kabukları deniz görmüş kişinin kutsallığını simgeler. Salyangoz nazar, boncuğu ve iğde dalı hepsi birlikte bir nazarlık yapılır ve bu nazarlık bebekleri nazarın etkisinden korumak için bebeğin omzuna takılır (Fotoğraf 44).

Fotoğraf 44. : Salyangoz Kabuğu

2.3.8.4. Koç-Öküz -Geyik Boynuzu

Güç-kudret ve ay Tanrısı sembolüdür. Boynuz kullanımının ilk örneklerine en eski yerleşim birimi olan Anadolu'daki Çatalhöyük kazılarında rastlanmıştır. Kazı da boynuzlarla süslenmiş odalar bulunmuştur. Koç, öküz, geyik boynuzunun sivri uçları, kötü bakışlara karşı koyarak nazarın etkisini ortadan kaldırır. Hayvan boynuzlarının evlerin her açıdan görülebilecek alanlara yerleştirilmesiyle, evleri ve içerisindeki kişileri nazara karşı koruyacağı düşünülmektedir (Fotoğraf 45 ve 46).

Fotoğraf 45. : Keçi Boynuzu (Çallı, 2017)

Fotoğraf 46. : Koç Boynuzu (Çallı, 2017)

2.3.8.5. Diş-Pençe-Tırnak

Tehlikeli bir hayvandan korunmak için o hayvana ait diş, pençe, tırnak gibi hayvanın gücünü simgeleyen bir parçayı kişilerin üzerinde taşıması geleneği, Üst Paleolitik Çağ'da doğan ve günümüze kadar uzanan bir tılsımdır.

Hayvanı öldürüp ondan bir parçayı üzerinde taşımasıyla, hayvandaki gücün ve cesaretin kendisine geçeceğine inanılır. Diş ve pençe tılsımlarına birçok kültürün takılarında rastlanılır. Bunu takan kişinin fiziksel yönden güçleneceğine inanılır (Fotoğraf 47). At dişi taşıyıcı, köpek dişi sağlık anlamında kullanılır. Kurt dişi bebeklerin sağ omzuna iliştilir veya yatağının etrafına dikilir.

Fotoğraf 47. : Kurt Dişi

2.3.8.6. Kaplumbağa (Tosbağa) Kabuğu

Halk ağzında tosbağa olarak da bilinen kaplumbağanın uzun yaşadığına inanıldığı için sembolik olarak kullanılır. Bağ-bahçede veya tarlada bulunan kaplumbağaların bazıları iklim şartları ya da açlıktan, bazıları da araba ve traktör tekerinin altında kalarak ölürler. Ölen kaplumbağalar bir yerde toplanır ve kuruması için güneşe bırakılır.

Kaplumbağa kabuğu şekliyle göze benzediği için nazarlık olarak kullanılmasını yaygınlaştırmıştır. Kuruyup içi boşalmış olan küçük kaplumbağa kabuğunun baş tarafına iki delik açılarak ip takılır. Bu ipe farklı şekil ve büyüklükte olan mavi ve yeşil boncuklar dizilerek yapılmaktadır. Obje evin içinde göz önünde

olmayan bir yere asılmaktadır (Fotoğraf 48). Kaplumbağa, fiziksel açıdan bakıldığında evini sırtında taşımakta olan bir hayvan olduğundan dolayı kurutulmuş şekilde evlere asılan kaplumbağanın ev halkını kötü bakışlardan ve kem gözden koruyacağı inancı yaygındır.

Fotoğraf 48. : Kaplumbağa Kabuğundan Yapılan Nazarlık (Çallı, 2017)

Kaplumbağa kabuğu ya da kemiği nazarı önlemek için sıklıkla kullanılır. Örneğin, Antalya'daki Varsakların, nazardan korunmak üzere, evlerinin dış tarafına kaplumbağa iskeletleri astıkları bildirilmektedir (Gökbel, 1998:155). Kaplumbağa kemiği nazarlık olarak eve asıldığında evrim çarkı, uzun yaşam-feleğin çemberi sembolü olmuştur. O evin ailesi uzun yaşasın, nesli devam etsin, çalışkan ve üretken olsun diye kullanılır. Kadınlar arasında kaplumbağanın, yaygın olarak iyi şans ve uğur getirdiğine inanılarak evin bir köşesinde süs amacıyla bulundurulduğu görülmektedir (Kaplan, 2008:144).

Ağaçlara nazar değmesini önlemek için kaplumbağanın kabuğu yada bir parçası ağaçlara asılır. Kaplumbağanın iyesi tılsımlı olduğu için kabuğunun iyesi ayrılmadan asılması gerektiğine inanılır (Fotoğraf 49).

Fotoğraf 49. : Kaplumbağa İyesi (Çallı, 2017)

2.3.8.7. At Boncuğu

Anadolu’da hayvancılıkla uğraşanlar hayvanlarını nazardan korumak amacıyla (at, eşek, keçi, inek vb.) boyunlarına farklı renklerde boncuklar takarak süslerler (Fotoğraf 50). 9. Yüzyılda Mahmut Kaşgari, “Boncuk” kelimesini “moncak” şeklinde tespit ederek “atın boynuna takılan değerli taş, arslan tırnağı, muska, tılsım gibi nesnelere diye açıklamıştır” (Akpınarlı, 1987:31). Eski Türklerin atın boynuna nazarlık olarak “moncuk” denilen bir taş ve bir çeşit muska taktıkları bilinmektedir (Kandemir, 2011:50).

Fotoğraf 50. : At Boncuğu (Çallı, 2017)

Atı kem gözden korumak için küçük bir aynaya benzeyen düz ve yuvarlak bir disk kullanılırdı. Atın alnının ortasına ya da boynuna takılan bu disk ata gelen kötü bakışları parlaklığı sayesinde geri çevirecek kişi kendi gözünü görecekti ve bakışlardaki etkinin yenilgiye uğrayacağına inanılır. Bu diskin yanına sesiyle dikkat çekip bakışları üzerine toplayan bir çan takılırdı.

2.3.9. Çeşitli Objelerle İlgili Yöntemler

Nazarı uzaklaştırmak ve yok etmek amaçlarıyla kullanılan nazarlıklar bitkisel, hayvansal, madensel veya başka tür nesnelere oluşmaktadır ve bazıları insanları, bazıları hayvanları, bazıları evleri-bahçeleri korumak için kullanılmaktadır. İnsanları korumak için yapılan objeler, bebekler ve çocuklar, hamile ve lohusa kadınlar, büyükler, evli çiftler için ayrı ayrı tasarlanmaktadır. Dolayısıyla nazarlıklar yapıldığı

malzemelere, kullanım amaçları/işlevlerine ya da kimin için yapıldığına göre sınıflandırılmaktadır.

2.3.9.1. Nazarlık Kullanmak

Nazarı etkisiz duruma getirdiğine inanılan kumaş parçası, mavi boncuk, kurşun, dua yazılı kağıt, muska vb. şeyler olarak tanımlanmaktadır (TDK). Nazarlık, bir yönüyle, yani kötü gözlerin ve kıskançlık duygularının sebep olabileceği hastalıklardan, sakatlıklardan koruyucu niteliğiyle, muskanın işini görür. Ama adından da anlaşılacağı üzere, onun asıl görevi kötü gözlerden korumadır (Boratav, 2015:137).

Nazarlık ilk olarak totemin, son olarak dinin etkisi altında kalmıştır. Arada, demir sağlamlığı; altın sarı oluşu; bez, duvak, kumaş, cam mavi oluşları sebebi ile nazarlığa girmişlerdir. Bu son saydığımız ara maddelerinin nazarlıkta görev alışları sihir esaslarına göre olmuştur. Demiri üzerinde taşıyan kimse, demirle yaptığı temas sonunda aynı özelliği yani bu madendeki sağlamlığı kazanmaktadır. O halde nazardaki öldürücü kudret, böyle bir insana fenalık yapmaktan acizdir. Üzerinde mavi renkli bir eşyayı bulduran insan ise, mavi rengin himayesi altına girmektedir. Çünkü mavi gözdeki tehlike, derhal, kendisinin bir parçası olan, o kimsenin üzerindeki mavi renkli eşyaya geçtiğinden, adı geçen şahsa bir şey olmamaktadır (Acıpayamlı, 1962:21).

Nazarlık, genellikle boncuktan yapılmış göz şeklinde mavi renkli nesnedir. Bu nesnelere, kötü bakışları kendi üzerlerine çekeceklerine inanılır ve bu yüzden insanlar üzerlerinde taşıyarak nazardan korunacaklarını düşünürler. Halk arasında nazardan korunmak için kullanılan en yaygın objedir. Bu mavi boncuk iğde dalı, kurşun parçası, muska ya da maşallah gibi birkaç nazarlıkla bir arada kullanılır. Kömürcü, mavi boncuk, muska, çörek otu, maşallah gibi birkaç nazarlığın birlikte kullanılıp takım oluşturmasına da “nazar takımı” şeklinde açıklamıştır (Kömürcü, 2005:68).

Anadolu’da yaygın olarak insanlar nazara gelmemek için vücutlarının çeşitli yerlerinde, nazarlık taşırlar. Vücutta nazara karşı taşınan objeler arasında en yaygın biçimde görüleni göz boncuğu ya da nazar boncuğu adı verilen sembolik gözdür. Halk arasındaki anlatılarda sıkça rastlanan bir hikayede, bedende taşınan bu boncukların çoğu kez nazar değmesi sonucu çatladığı ya da kırıldığıdır. Anadolu’da göz boncuğunun yanı sıra vücutta taşınan nazarlıklar zengin bir çeşitlilik göstermektedir (Akpınarlı, 1987:15).

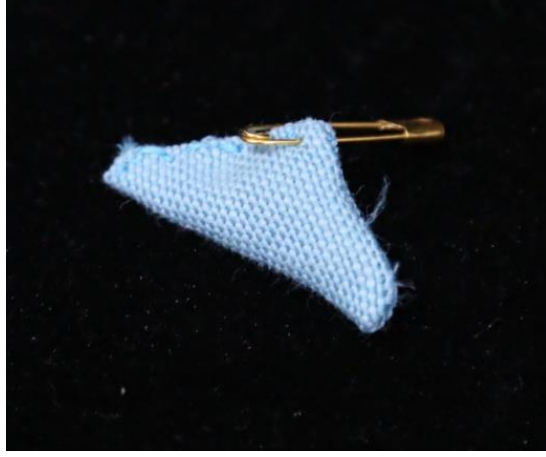
Sedat Veyis Örnek, nazarlığı şu şekilde tarif etmektedir : “Nazarı uzaklaştırdığına ve etkisiz duruma soktuğuna inanılan kumaş parçası, mavi boncuk, üzerlik otu, sarımsak, leylek pisliği, deniz hayvanları kabuğu, eski para, kurşun, dua yazılı kağıt, muska vb.” (Örnek, 1973:388).

Halk inancına göre, nazarlığı üzerinde taşıyan büyüden, hastalıklardan ve diğer kötülüklerden koruyan objedir. Anadolu insanı tarafından kullanılan nazarlıklar, mavi kumaş parçası, mavi boncuk, delik taş, üzerlik otu, süpürge, sarımsak, çörek otu, kuru karanfil, leylek pisliği, deniz kabukları, hurma çekirdeği, yumurta kabuğu, kurban gözü, geyik boynuzu, hayvan kafatası, kaplumbağa kabuğu, dua yazılı kağıt, hamaylılar, muska, sıra dışı taşlar, dal parçaları, bitki tohumları, kurşun, nal vb. objelerdir.

2.3.9.2. Bez Muska

Muskalar kullanım amaçları bakımından koruyucu muskalar ve şans, bolluk-bereket getiren tılsımlar olmak üzere iki grupta toplanır. Muskadaki güç; özünde ve biçiminde gizlidir. Bazı bitki tohumları kullanılarak deri ya da kağıt üzerine yazılmış dualar kültürden kültüre farklılık göstermektedir. Muskalar, temas büyüsü inancında muskadaki koruyucu etkinin onu taşıyan kişiye geçebilmesi için tene değmesi gerektiği kabul edildiğinden dolayı hemen hemen hepsi takı gibi taşınmaktadır.

Bez muska, üçgen yapılı ve Tanrı sembolüdür. Tanrı'nın sözü var diye üçgen yapılıdır. Türk folklorunda üçgen şeklinin hem nazara karşı koruyucu, hem de bereket büyüsü olduğu inancı yaygındır. Çocuklara veya yetişkinlere nazardan korumak amacıyla hocaya “nazar muskası” yaptırılır. Kur'an-ı Kerim'den birkaç sure ya da çeşitli dualar bir kağıda yazıldıktan sonra bu kağıt üçgen şekle getirilir ve yedi kat muşambaya sarılarak bir kumaş parçasının içerisine konularak dikilir. Hazırlanan muska sağ omuzda, boyunda ya da kıyafetlerin içinde taşınır. Yetişkin kişiler ise kolye olarak boyunlarında taşırlar (Fotoğraf 51).

Fotoğraf 51. : Bez Muska (Çallı, 2017)

2.3.9.3. Nal Asmak/Takmak

At nalı nazarlık olarak sıkça kullanılan objelerdendir. Nal genelde evlerin görünür bir duvarına ya da kapı girişlerine, hayvan barınaklarına ve arabalara asılır. Nal, uç kısmı yere bakacak şekilde asılırsa o hanede yaşayan kişilerin mutluluklarının ve hanenin bereketinin akıp gideceğine inanılır (Fotoğraf 52). Nalın hammaddesinde demirden oluşmaktadır, demir eski çağlarda o kadar kıymetliydi ki doğaüstü koruyucu güçleri olduğuna inanılır. Birçok kültürde ölüyü kötülüklerden korumak için ölünün göğsünün üzerine demirden nesnelere konulur.

Fotoğraf 52. : Nal (Çallı, 2017)

Morris'e göre; nal yeni doğmuş ayın sembolüdür. Bazıları nal biçimi ile hilal arasında bir bağlantı görürler. Yeni doğmuş ayın hilal şekli sık sık koruyucu bir nesne olarak kullanılır ve nalın uçları da hilalin uçları olarak görülmüş olabilir (Morris, 1999:207).

Atın nefesinin hastalıklara iyi geldiğine ve at bulunan haneye şeytanın giremeyeceğine inanılır. Bazı insanlara göre, at nalı sürekli yere değdiği ve pis olduğu için eve gelenlerin ilk olarak gözüne çarparak gözün ağsını alacağına ve nazardan koruyacağına inanılır. Nazarlık olarak kullanılan nal, şekil bakımından kimi zaman kaşlarla beraber bir göze benzetilir (Çelik, 1974:183). Nalın yanına, nazar boncuğu ve kemik asılarak da kullananlar çoğunluktadır.

2.3.9.4. Fatma- Meryem Ana Eli

Fatma Ana eli olarak bilinen bu obje Araplar arasında Hamse Eli, Hindular arasında Humsa Eli, Museviler de Hameş Eli ya da Miriam'ın Eli olarak bilinmektedir (Morris, 1999:191). Genelde el olarak kabul edilir. 5 sayıdır. 1+4 yani Tanrı ve Meleklerinin sayıdır. Tanrı kolaylık versin anlamını taşır. Fatma Annemiz Hz. Peygamber Efendimiz' in kızıdır. Müslümanlar arasında Fatma Ana, ev işlerinde manevi olarak yardımcı olur ve uğur, bereket getirici olarak bilinmektedir.

Fatma Ana elinin bazılarının avuçlarına tek bir göz, bazılarına da ayet ve dualar yerleştirilmektedir. Bu şekilde nazarlığın koruyucu gücünün artacağına inanılmaktadır. Bazen de her parmak ucuna mavi boncuk takılır (Fotoğraf 53). Anadolu'da Fatma Ana eli bereketi ve şifayı da temsil etmektedir. Isparta yöresinde kadınlar ekmek hamuru yaparken ya da yoğurt mayalarken "Fatma Ana'nın eli" sözünü kullanırlar.

Fotoğraf 53. : Seramikten Yapılan Fatma Ana Eli (Çallı, 2017)

Fatma Ana eli veya Meryem Ana eli diye adlandırılan bir bitki Anadolu'nun birçok yerinde doğumu kolaylaştırmak için kullanılan bir bitkidir (Fotoğraf 54).

Fotoğraf 54. : Fatıma Ana Eli Otu

2.3.9.5. Mavi Boncuk (Nazar-Göz Boncuğu)

İlk kez Roma antik dönemde kullanılan nazar boncuğu nazarın etkisinden korunmak için kullanılan yöntemlerden biridir. Nazar boncuğu genelde camdan yapılmış, gözü üzerine çeken yuvarlak şekilde yapılmış maddedir. Göz ve nazardan korur. Mavi renkli olup gök kubbenin rengidir. “Nazar boncuğunun mavi renkte olmasının anlamı, göz renklerinin ışınlama sürat yoğunlaşmasının en fazla olduğu göz rengi olarak bilinmesidir” (Hani, 2003: 182). Üzerinde göz şekli ve göze benzer resimler bulunan nazar boncuğu insanların görebileceği ya da fark edebileceği herhangi bir yere konulması veya takılması gerekmektedir. Nazar boncuğu çocukların omzuna, yastığına, kundağına takılır. İsteğe bağlı olarak da büyükler boyunlarına, bileklerine, kıyafetlerine takabilir (Fotoğraf 55).

Fotoğraf 55. : Mavi Boncuk (Nazar-Göz Boncuğu)

Nazara karşı mavi boncuk kullanma, Türklerin eskiden beri uyguladıkları bir yöntemdir. Boncuk kelimesi, Kaşgarlı Mahmud tarafından Doğu Türkçesinde “monçuk” şeklinde tespit edilerek “atın boynuna takılan değerli taş, arslan tırnağı, muska gibi şeyler” olarak açıklanmıştır. Yine aynı yerde “monçuk” kelimesi “boncuk, süs için boynuna takılan değerli taşlar” şeklinde anlamlandırılmıştır (DivanüLugat-it-Türk, I, 475-28) (Fotoğraf 56).

Fotoğraf 56. : Süryani Nazar Boncuğu (Çallı, 2017)

Göz boncuğuna karşı olan inancın esasında göze gözle karşılık verme, gözü taklit etme düşüncesinden ortaya çıktığına inanılmaktadır. Mavi boncuk kişilerin dışında evlerin girişlerine, taşıtlara, hayvanlara ve hayvanların barınaklarına, bitki ve çiçeklere, tarlalara da asılabilir. Asıldığı yerlerde nazar değmesi durumunda nazar boncuğu kötü bakışları üzerine çektiği için çatladığına inanılır. Mavi boncukla birlikte bazı koruyucu semboller birlikte kullanılır, bu şekilde çifte koruma sağlandığına inanılır.

Korunma yöntemleri arasında yer alan nazar boncuğunun dini bir yönü yoktur. Bilinçsiz halde oluşan nazarı, bilinçli hale getirerek nazarın oluşumunu, meydana gelmesini önlemek için kullanılır.

2.3.9.6. Doğal Taşlardan Oluşturulan Nazarlıklar

Kristaller ve bazı taşlar güzellikleri ve çok nadir bulunmaları sebebiyle yüzyıllardır tılsım olarak kullanılmıştır. Aslında hemen hemen bütün takı türleri koruma amaçlı taşınır; yüzük, pandantif, gerdanlık, bilezik, halhal, taç ve broşların en eski örnekleri sahiplerine şans getiren veya kötü ruhları uzaklaştırsın diye takılırdı (Morris, 1999:54).

Yüzyıllar boyunca kayalar, taşlar ve çakıllar koruyucular için hammadde oluşturmuştur. Bazı kristaller içerisinde gizli bir güç bulunduğuna ve manyetik alanı anımsatan bu gücün taşlarla ilişki kuran kişileri etkileyeceğine ve her taşın kendine has bir koruyucu etkisi olduğuna inanılır. Hemen hemen doğada bulunan tüm mücevherlerin insan bedeninin koruyucuları olarak ortaya çıktığı düşünülmektedir. Tılsımlı olduğuna inanılan değerli taşların takı yapılarak kullanılması tarih öncesi çağlara kadar uzanmaktadır.

2.3.9.6.1. Akik

Kripto kristalinin Kuvars türünden gelen akik (agat), ismini Sicilya'daki bir nehirden almıştır. Mühür, kolye, tespih boncukları, yüzük vb. süs eşyalarının yapımında kullanılan hammadDEDİR. Akik taşının taşıyan kişiyi nazardan, başkalarının kıskançlıklarından, tehlikeden, karabasandan koruduğuna inanılmıştır. Akik takana güç ve cesaret kazandırdığına inanılır. Akik taşı toprağın korunması açısından da önem taşımaktadır (Fotoğraf 57).

Fotoğraf 57. : Akik Taşı

Akikten çeşitli takılar, tılsımlar ve nazarlıklar yapılmıştır. Hz. Peygamberimiz Muhammed'in mühür yüzüğünün taşı akikten yapıldığı için Müslüman erkekleri akik taşlı gümüş yüzük kullanmaya özen gösterirler ve sevap kabul ederler. Üzerinde taşıyan kişiye nazar değdikçe bu kırmızı taş renk değiştirerek ağarır ve nazarın taşa geçtiğine inanılır. Ortadoğu'daki İslam ülkelerinde akik taşının üzerine Kur'an'dan ayetler yazılır. Yazılan ayetler ile akik taşı birleşince koruyucu gücünün arttığı düşünülmektedir.

2.3.9.6.2. Gökzümürüt (Aquamarine)

Sakin taş olarak da adlandırılan mavi-yeşil renkteki bu taş eski çağlardan günümüze kadar süregelen denizcilerin kullandığı en yaygın nazarlığıdır (Fotoğraf 58). Denizin tehlikesinden kurtardığına ve balıkçıların balık avlarını daha da bereketli kılacağına inanırlar. Efsanelere göre gökzümürüt, deniz kızlarının hazinesinin taşıdır. Bu nedenle de parlak güneşli bir günde suya batırılan gökzümürüt, uğur ve koruyucu gücünün doruğuna ulaşacaktır (Türe, 2004:105). Bu taşı, üzerinde taşıyan kişi mutlu bir evlilik yapar, sahibine cesaret verir, karamsarlıktan kurtarır ve zenginlik yolunu açacağına inanılır.

Fotoğraf 58. : Gökzümürüt Taşı

2.3.9.6.3. Lapis Lazuli (Lacivert Taşı)

Gerçek taşı veya gece taşı olarak da bilinen lapis lazuli lacivert renginden ötürü göklerin sembolü olarak kabul edilmektedir. Lapis lazuli, hemen hemen bütün toplumlar tarafından nazardan, kötü gözden, her türlü zarardan, depresyondan ve üzüntüden koruduğuna inanılır. Rengiyle koyu maviye yakın olduğu için nazara karşı koruyucu güç olarak kabul edilen lapis lazuli, takı ve muskaların yapımında tercih edilen değerli taşlardan biridir (Fotoğraf 59).

Fotoğraf 59. : Lapis Lazuli Taşı

2.3.9.6.4. Turkuaz (Firuze)

Türk taşı, yaşayan taş veya talih taşı olarak da adlandırılan turkuaz taşı bütün doğal tılsım taşlarının en popüleridir ve birçok koruyucu niteliğe sahiptir. En eski mücevherlerde dahi kullanıldığına rastlanan bu taş zehirlenenlere panzehir ve hastalıklara şifa olmasıyla birlikte üzerinde taşıyanı başarısızlıktan ve yoksulluktan koruyacağına inanılır. Ayrıca taş, atları kötülükten korumak amacıyla at tılsımı olarak da kullanılmaktadır. “Üstlerinde bu taşı taşıyan binicilere, attan düştüklerinde bir şey olmayacağına inanılırdı”(Sokullu, 2003:71).

Mavi-yeşil renginden dolayı nazar ve bereket ile bağdaştırılan bu taşta bütün antik kültürlerce değer verilmiş, nazarlık ve muska yapımında kullanılan en yaygın süs taşı olarak bilinmektedir. Bu taştan ayrıca her biri birer koruyucu niteliğe sahip muska olarak kullanılan mühürler oyulmaktaydı (Fotoğraf 60).

Fotoğraf 60. : Turkuaz (firuze) Taşı

2.3.9.6.5. Kan Taşı

Genelde kırmızı renkte olmakla birlikte turuncu ve sarı renkte de olabilen kan taşı çocukları nazarın etkisinden korumak amacıyla kıyafetlerinin sağ omzuna, yeni doğan bebeklerin ise beline bağlanan kuşaklara ya da kundağına takılır (Fotoğraf 61). Kan taşının nazardan koruyucu etkisinin yanında vücuttaki kanamayı durdurma, kan dolaşımını düzenleyici fonksiyonu olduğu da bilinmektedir. Sıklıkla burnu kanayan insanlar, bu kanamayı durdurmak için veya önlemek amacıyla kantaşını üzerlerinde taşırlar.

Fotoğraf 61. : Kan Taşı

2.3.9.7. Hamaylı (Hamaill)

Hamaylı, gümüş kullanılarak silindirik, üçgen ve kare şekillerde içi boş olarak yapılan, içerisine nazarlık ya da muska konularak boyuna takılan takıdır. “Genellikle Asya kavimlerinin kullandığı bu takılara Türk hayatında da rastlanmaktadır” (Özbağı, 1989: 90). Muskanın içinde yer alan Kur’an ayetleri kağıt parçası üzerine yazılır. Özel tekniklerle yapılan bu muskaya, ayetleri muhafaza etmek ve saklamak amacıyla üst kısmından sürgü yapılarak hamaylının açılıp kapanması sağlanmıştır. Eski çağlardan günümüze kadar gelen bu simge halk kültüründe İslamiyet ile bağdaştırılmış, üçgen şeklindeki muska kutularının (hamaylı) içlerine dualar yerleştirilerek kadınlar ve erkekler tarafından uğursal takılar olarak kullanılmıştır.

Türk folklorik takılarında hamaylı telkari tekniği ile süslenmiş olup savatla desenlenmiş örnekleri de görülmektedir. Kadınların kullandıkları hamaylılarda zincir dizilerinin uçlarına madeni paralar ya da sarkaç parçalar takılarak zengin bir takıya dönüştürülmektedir. Bu muskalar üzerine nazara karşı koruyucu olduğu düşünülen mavi, bereketi ifaden eden yeşil, mutluluk ve sağlık ifaden eden kırmızı renkte süs taşları ya da doğal taşlar eklenilerek koruyucu etkileri arttırılmıştır (Fotoğraf 62).

Fotoğraf 62. : Hamaylı (Çallı, 2017)

2.3.9.8. Şap

Şap kötü bakışları üzerine çeker ve kötü bakışlara maruz kaldıkça eriyerek tükenir (Fotoğraf 63 ve 64). Nazardan korunmak için şap dökülür, şap dökülünce göz göz olursa “Vay gözlerin kör ola, ne kadar kem (kötü) gözlüymüş” denilir.

Şapın nazara karşı olan koruyuculuğu hakkında şöyle denmektedir; “Padişahların zamanında bir kervan varmış, kervanda yaşayan bir adam bakışlarıyla develeri yere devirebileceğini söylemiş ve dediğini de yaparak develeri yere devirmiş. Fakat en son gelen deve yüzükoyun yuvarlanmış fakat hemen silkinip yerinden kalkmış yoluna devam edince adama sormuşlar neden bu deveyi deviremedin diye; adam cevap vermiş: deveyi deviremedim çünkü devenin üzerinde şap asılıydı” demiş.

Fotoğraf 63 ve 64. : Şap (Çallı, 2017)

2.3.9.9. Cıva

Gümüş renkli, ağır bir metal olan cıva zehirli ve pahalı bir maddedir. Cıvanın, kişiliğin gizli yanını ortaya çıkardığına inanılır (Morris,1999: 83). Cıva küçük bir şişe içerisinde taşınır. Parlak renkte olan cıva gözü alır, kötü niyetli bakışları etkisiz hale getirir. Cıvanın akışkan ve kaygan olması nedeniyle bakışları kaydırıp zararlı etkiyi yok edeceği düşünülür. Kötü bakışları üzerine çeken cıva kararır veya cıvanın içinde bulunduğu şişe patlarsa kişi nazarın etkisinden korunmuş olduğuna inanır (Fotoğraf 65).

Fotoğraf 65. : Cıva

2.3.9.10. Kurşun Nazarlık

Nazarın etkisinden kurtulmak için nazara gelen kişi için kurşun dökme işlemi yapılır. Kurşun döktükten sonra parçalara ayrılan kurşundan ortasında boşluk olan küçük bir parça alınıp mavi boncuk ile birleştirilerek nazarlık yapılır (Fotoğraf 66). İsteğe göre bu nazarlığa çörek otu, fildişi ve sedef de ilave edilebilir. Kurşun nazarlık yeni doğmuş bebeklerde ve çocuklarda nazarlık olarak kullanılır.

Fotoğraf 66. : Kurşundan Yapılan Nazarlık (Çallı, 2017)

2.3.9.11. Deniz Boncuğu (Tazı Boncuğu-Deve Boncuğu)

Deniz kabuğu ya da diğer adıyla tazı boncuğu aslen bir deniz yumuşakçasının kabuğudur. Anadolu'nun birçok yerinde deve boncuğu olarak da isimlendirilmektedir. Morris'e göre (1999:36-37); deniz kabuğu bütün koruyucuların en eskisidir. Deniz kabukları kem gözü yıldırarak bir nesne olarak görülür.

Anadolu'da deve boncuğu olarak da bilinen deniz boncuğu nazarın kötü etkisinden korunmak ve bereket getirmesi amacıyla kullanılmaktadır. Bazen yalnızca

deve boncuğu bazen de mavi boncukla bir araya getirilerek yapılan nazarlıklar, bebeğin beşiğinin başucuna takılır. Çocuklar da giysilerin üzerine, genç kızlarda belinde taşıdıkları kuşağa, develeri korumak için de devenin boynuna ya da yularına deve boncuğunu takılır (Fotoğraf 67).

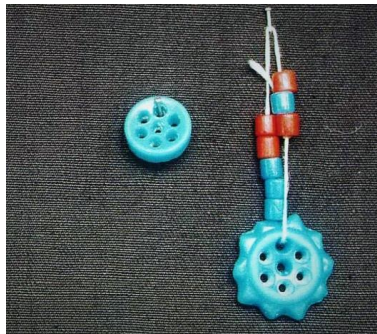

Fotoğraf 67. : Deniz Boncuğu (Tazı Boncuğu)

2.3.9.12. Yedi Delikli Boncuk

Anadolu'da yaygın olan inanca göre yedi delikli mavi boncuklar nazarın etkisinden korunmak amacıyla kullanılmaktadır. Türk kültüründe yedi rakamı kutsal kabul edilmektedir. Özkarslı'ya göre (2000:110); yedi delikli olması öncelikle Kur'an'ın ilk suresi olan Fatiha'nın yedi ayetten oluşması, nazarın etkisinden korunmak için yedi surenin (İhlas, Fatiha, Kevser, Felak, Nas, Asr, Ayet-el Kürsi) yedi defa okunması, İslami inanca göre gök yedi kattan oluşur ve en üst katta Allah yer alır.

Yedi delikli boncuğa gelen kem gözün kişiye ulaşmadan önce boncuktaki deliklerden süzülüp yok olacağına inanılmaktadır. Bu boncuklar kimi zaman tek başlarına, kimi zaman da iğde dalı, tazı boncuğu, nazar boncuğu ile birlikte kıyafete dikilir ya da çengelli iğne ile takılır, kolye olarak da kullanılmaktadır (Fotoğraf 68).

Fotoğraf 68. : Yedi Delikli Mavi Boncuk

2.3.9.13. Süpürge

Anadolu kadınlarında temizlik denince ilk akla gelen obje süpürge ve süpürgeye, ülkemizde koruyucu olarak bir anlam yüklenmiştir. Geçmişten günümüze kadar gelen halk inancına göre süpürge ev, dükkan vb. mekanların içerisinde ve dışındaki kir, çöp, pislik gibi şeyleri temizlemek için kullanıldığından temizleyici ve koruyucu olduğu inancı ortaya çıkmıştır, giderek de tılsımlı bir güç haline gelmiştir.

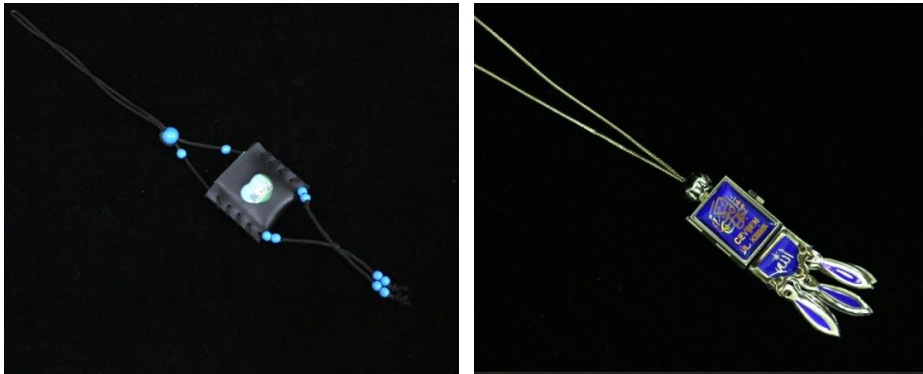
Nazarlık olarak sarı renkli yün ya da orlon ipliklerden süpürgeyi simgeleyen objeler yapılır. Kem gözün ve fenalıkların sokaktan geleceğine inanıldığı için süpürge genelde sokak kapısının arkasını takılır. Evin giriş kapısına ve mutfığa da asılır (Fotoğraf 69).

Fotoğraf 69. : Süpürge (Çalı, 2017)

2.3.9.14. Araçlara Nazardan Korunmak İçin Asılanlar

Araçlara Kur'an-ı Kerim, nazar duası, enam, maşallah, mavi boncuk, göz resimleri, el resimlerinin içine çizilen göz resimleri asılarak nazar değmesinden korunulur (Fotoğraf 70, 71 ve 72).

Fotoğraf 70-71. : Araçlarda Kullanılan Nazarlıklar (Çalı, 2017)

Fotoğraf 72. : Araçlarda Kullanılan Nazarlık (Çallı, 2017)

2.4. Nazarın Etkisinden Kurtulmak İçin Uygulanan Yöntemler

2.4.1. Dini Yöntemler

Anadolu coğrafyasında yaşayan insanlar nazarın etkisinden kurtulmak için öncelikli olarak dini yöntemlere başvururlar. Nazarın hak olduğuna ve nazarın tesirinden kurtulmanın da sadece Allah'tan geldiğine, her şeyin üzerinde Allah'ın olduğuna ve Onun her şeyi koruyacağına inanırlar.

2.4.1.1. Muska

Arapça bir kelime olan “nusha”dan türeyen muska, içinde dinsel veya büyüleyici bir gücün saklı olduğu sanılan, taşıyanı, takanı veya sahip olanı zararlı etkilerden koruyup iyilik getirdiğine inanılan bir nesne, yazılı kağıt vb. hamayıl (T.D.K). “Muska” sözcüğü Latince “Muskaum” dan Arap diline, oradan da Türkçeye geçmiştir. Arap dilinde “taşımak” anlamındaki “hamele” sözcüğünden türediği de iddia edilir (Morris, 1999:10).

Anadolu’da hamail olarak da bilinen muskanın tarihi otuz bin yıl öncesine kadar dayanmaktadır. Tek tanrılı dinler dönemine kadar, tüm ilk uygarlıklarda takının formu hiç değişmemiş olup, hep dinsel sembollerin yüklendiği muska nazarlık ve adak anlamlarıyla kullanılmıştır. Özkarslı’ya göre (2000:126); tılsım ve takı olarak kullanılmış olan muskaların şekli, üst üste gelmiş olan iki eşkenar üçgenden meydana gelen Mühr-ü Süleyman üçgenlerinden birinin kullanılmasından ortaya çıkmış olabilir. Hemen hemen her toplumun nazardan korunmak için muska kullandığına rastlanmaktadır. Ayrıca halk, hastalıkları sağaltma veya düşmandan gelebilecek fenalıkları ve görünmez kazaları önleme amacıyla üstte taşır. Muskanın, taşıyan kişiyi bedensel ve ruhsal olarak güçlendirdiğine, yeteneklerini artırdığına inanılır (Fotoğraf 73 ve 74).

Fotoğraf 73. : Çocuklara Takılan Muska (Çallı, 2017)

Muskalar günümüzde kağıda yazılarak kullanılmaktadır. Fakat eski dönemlerde, kağıt üzerine yazmak yerine deriye yazılırdı. Bunun sebebi ise; deri, kağıda oranla daha dayanıklı bir malzeme olduğu için daha çok tercih edilmiştir. Kağıda yazılan muskaların eskiyip yırtılmasını ve yazıların silinmesini önlemek amacıyla muskayı muşambaya sarıp deri veya madenden yapılmış bir zarf içine yerleştirilir. Genelde üçgen şeklinde yapılır. Muskanın içine genellikle Kur’an Ayetleri, Allah’ın isimleri, peygamber ve melek isimleri yazılır. Bazı muskalarda içinde ne yazılı olduğu bilinmeyen kendine özgü şifrelerle yazılmış yazılardan

yapılmıştır. Bu muskalardeki yazılar, okuyanlar bunu anlayıp da tılsım bozulmasını diye karmaşık şekilde yazılır.

Duran Kömürcü'ye (2005:85) göre, muskanın genellikle mümkün olan hastalıktan korunmak veya tedavi amacıyla yazılarak taşındığını, çoğunlukla üçgen biçimde meşin, teneke, gümüş ve altın kaplar içine konarak boyuna asılarak ya da kola takılarak kullanıldığını ve İslam dünyasında dört köşeli veya kalp biçiminde kaplara da konan muskalarında yaygın olduğunu belirtmiştir.

İnsanların muskaları taşımasının temel gerekçesi, Yaradan'ın ve onun değer verdiği peygamberlerin sözlerinin, onları taşıyanları kötü ruhların etkisinden koruyacağı düşüncesiyle üzerlerinde taşımaktadırlar. Muska sadece insanlara değil evlere, iş yerlerine, arabalara, hayvanlara, bahçeye vb. yaşam alanı ve canlı varlıklar içinde kullanılır. Muska sadece üzerinde taşınması amacıyla yazılmaz, bazen de tılsım yazılı kağıtlar muhafaza edilmeden direk olarak suya atılır. Belirli bir süre bekletildikten sonra bu su nazar değdiğine inanılan kişiye içirilir ve üzerinde tılsım yazan kağıtlar akarsuya bırakılır.

Fotoğraf 74. : Büyüklerin Kullandığı Muska (Çallı, 2017)

2.4.1.2. Nazarın Tesirinden Kurtulmak İçin Abdest Almak

Rasülullah (s.a.v) nazarın etkisinden korunma kurtulmak için okuyup, dua etmenin dışında farklı tedavi yöntemleri de uygulanmış ve tavsiye de bulunmuştur. Göz değmesi isabet eden kişi biliniyorsa, o kişiden abdest alması istenir ve alınan abdestin suyu ile göz değmesi isabet eden kişi guslederek iyileşir (Kuzey, 2007: 53).

Selman-ı Farisi; içlerinde Amr b. Avf, Huzeyfe b. Yeman, Numan b. Mukarrin ile Ensardan altı kişinin bulunduğu takıma ayrılmış bulunuyordu. Kendisi, çok güçlü, kuvvetli idi. Hendek kazma işinde bilgili ve becerikli idi. Yalnız başına on kişinin kazdığı yeri kazardı. Cabir b. Abdullah “Selman’ın kendisine ayrılan beş arşın uzunluğunda, beş arşın derinliğindeki yeri vaktinde kazıp bitirdiğini görürdüm” der. Bunun için, Kays b. Ebî Sa’saa’nın ona gözü değmiş, Selman-ı Farisi’nin birdenbire yere yıkıldığı görülmüştü. Ne yapmak gerektiği, Peygamberimizden sorulmuş, Peygamberimiz de “Kays b. Sa’saa’ya uğrayınız. Selman için bir kaptan abdest alsın. Abdest suyu ile Selman yıkansın. Su kabı, Selman’ın arkasında baş aşağı çevrilsin!” buyurmuştu (Güzel, 2005:39).

Nazarı değen kişi biliniyorsa, onun guslettiği sudan ve abdest aldığı sudan alınarak nazar değen kişinin başına ve arkasından bir defa dökülür, bu abdest suyu nazarın etkisini gidererek kişiyi nazardan kurtarır.

2.4.2. Kurşun Dökme/Döktürme

Göz değmenin (nazarın) etkisi ağırsa, bu etkiden kurtulmak için kurşun dökülür. Eski Türklerde kurşun dökme yoluyla hastalıkların, nazarın tedavi edildiğinin yazılı kaynaklara mevcut olduğu belirtilmiş ve bu uygulama esnasında kullanılan ekmek ve tuzun hayvana atılması ile hastalık olarak kabul edilen nazarın hayvana nakledileceği inancından söz etmiştir. Bu inancın “göçürme, çevirme” adı altında Eski Türklerde, “dzulikgargahu” adı ile de Moğollarda yaşamakta olduğunu belirtmiştir. Bundan başka, ateşin kurşun veya demir ile kurşun ise su ile temas neticesinde hastalığın tedavi edildiği inancı; demir, ateş ve suyun kutsallığına ait inançların varlığını göstermektedir. Ayrıca, Eski Türklerde soğanın yola atılmasında ise, acıların rakibe geçmesi amaç ve inancı taşır. Muhtelif Türk zümrelerinde “kut, kuyma” (Kut Dökme), Başkurlarda ise “kurt, Kuyu” adı ile adlandırılan kurşun dökme uygulamasında amaç ve inanç, hastalık getiren veya hastanın ruhunu alıp götüren kötü ruhların elinden kurtarılıp vücuda iadesini sağlamak ve hastalıkları iyileştirmektir (Araz, 1995:178). Kut koyma, insana musallat olan kötü ruhların etkisini ortadan kaldırmaya yönelik olarak çok eski dönemlerde uygulanan sihir kökenli bir ritüeldir (Çelik, 1974:156).

Anadolu insanı genelde nazar inancını kabul eder ve söz konusu inanca yönelik bazı tedbirler alma yoluna gidildiği gerçektir. Nazarın etkisinden kurtulmak için yapılan uygulamaların en başında gelenlerinden birisi de kurşun dökme işlemidir.

Halkın sık sık başvurduğu çarelerin arasında yer alan kurşun dökmek için belli bir gelenek ve yöntem vardır. Şaman inancından kalan bu adet, günümüzde özellikle yaşlı ilerlemiş ve tecrübeli kadınlar tarafından yapılmaktadır. Bu kadınlar ocaklı ve izinli kimselerdir. Ocaklı demek; kurşun döken kadının ailesinin geçmişten bu yana bu işle uğraşmış olmasıdır. İzinli demek; kurşun döken kadından bu işlemi kendisinin de yapabilmesi için izin (destur ya da el) almış olmasıdır.

Kurşun dökme uygulamasında yer ve zaman önemlidir. Nazara gelen kişinin en çok kullandığı alanda yapılması, gündüz ve namaz vakitleri arasında dökülmelidir. Gece kurşun dökülmez. Kurşun dökme işlemi nazarın etkisine göre farklı günlerde olmak üzere 3 defa dökülebilir.

Kurşun dökmek için kullanılacak malzemeler:

Kurşun parçası

Kurşun eritmek kepçesi

Geniş ve derin su kabı

Örtü

I. Uygulama Yöntemi:

Bir kepçe içine kurşun parçası konulur. Kepçe içinde kurşun, ateş üzerinde eritilir. Eritme işlemi yapılırken bir yandan da derin bir kabın içine su ve demir para konulur. İçinde su olan kaptaki eleğe konulur ve eleğin içerisine soğan, tuz, üzerlik, ekmek, iğne ve ayna konur. Kurşun dökme işlemi ikindi namazında sonra, gün batarken veya gün doğarken yapılmalıdır ve kıbleye dönülür.

Nazara gelen kişi bir oturtulur ve üzerine örtü kapatılır. Örtünün üstünde elek tutulur ve eriyen kurşun içine dökülür. Kurşun dökme sırasında “Benim elim değil, Ayşe Fatma Anamızın eli” denmesi usuldendir.

Daha sonra kurşunun aldığı şekle bakılır ve kurşun döken kişi çeşitli yorumlar yaparak kurşun dökme işlemi sonlandırılır. En son olarak eleğin içinde bulunan kaptaki su nazara geldiğine inanılan kişiye bir yudum içirilir ve yine su ile kişinin yüzü yıkanır. Geriye kalan su toprağa dökülür. Ekmek köpeğe yedirilir ve para da yola atılır.

II. Uygulama Yöntemi:

Nazar değdiği inanan kişi ortaya oturtulur ve başının üzerine bir örtü örtülür. Kurşun eritilirken bir yandan da üzerlik yakılır ve dualar okunur. Nazar değen kişi ile birlikte ev halkı da ateşe atılmış olan üzerliğin tütsüsünün dumanından faydalanması sağlanır. Eriyen kurşun su dolu kap içerisine dökülür ve şekil alan kurşun parçası yorumlanır ve kurşun dökme işlemi bitirilir.

Bu işlem sırasında;

“Elem tere fiş, kem gözlere şiş, üzerlik çatlсын, nazar eden patlсын” tekerlemesi söylenir.

Duran Kömürcü (2005: 54-55) kurşunun dökülme safhasını şu şekilde aktarmıştır: Kurşun kepçeye konduktan sonra ateş üzerine konur, kurşun eridikten sonra hastanın başı ve üzeri örtü ile örtülür. Madeni tase konan su içine, erimiş olan kurşun dökülür. Dökülürken de kurşunu dökenin besmele çekmesi ve “Benim elim değil, Ayşe Fatma Anamızın eli” demesi usulü vardır. Kurşun tekrar eritilip bu işlem iki üç kere daha tekrar edilir (Fotoğraf 75). Kurşunun döküldüğü su, hastanın alnına, bileklerine, avuçlarına, üzerine ve ayaklarına serpilir. Son olarak suyun içine ekmek doğranır ve bu ekmek dört yol ağzında köpeklere verilir. Tastaki su ise cin ve perilere ikram için bir köşeye serpilir.

Fotoğraf 75. : Kurşun Dökme

Antalya ve çevresinde nazar değdiği düşünülen çocuklara kurşun dökülür. İşlem sırasıyla şu şekilde gerçekleştirilmektedir: Büyük bir kabin içine iğne, para ve

anneninin getirdiği hediye kurşunun döküleceği kabın içindeki suya atılır ve eritilmiş olan kurşun suya dökülür. Bu işlem üç defa tekrarlanır. Kurşun parçalarının bir kısmı bez parçasına sarılarak yol ayırımına atılır ve kurşun dökülen su temiz bir yere dökülür. Suyun içindeki parayı kurşun dökme işlemi yapan kadın, başka bir çocuğa vermek şartıyla parayı alır. İğneyi kurşun dökene kadın kırar ya da atar, bu şekilde işlem tamamlanmış olur.

Ocak olan kadın, kurşun tavaasına bir miktar katran ve kurşun koyarak ocakta ısıtılır. Hasta yatırılarak üzeri örtülür ve üstüne tutulan su kabına tavadan kurşun dökülür. Bu birkaç kere tekrarlanır. Kurşunların soğuk su içinde aldığı şekillere bakılarak nazarı değen erkek veya kadın, ev içinden veya dışından olduğu tahmin edilir. “Allah şifalar versin, gözleri soğulasıcalar” diye hayır duası okunur. Kurşunlu sudan hastaya üç yudum içirilir (Şahhüseyinoğlu, 2000: 58).

Görüldüğu gibi, kurşun dökme işleminin, farklı yerlerde birbirine benzer şekillerde gerçekleştirildiği belirtmiştir. Uygulama sırasında, Kur’an ve dualar okunmasının yanı sıra, katran, üzerlik otu ve tuzun yardımcı maddeler olarak bir arada kullanılması ve ateşe atılmasıyla nazarı yok ettiğine inanılmaktadır. Kurşun dökme, nazara inanan insanlar için sıkıntının sebebini ortaya çıkarma ve manevi yönden tedavi etme yoludur, kişiye iç ferahlığı ve ruh hafifliği verir. Kurşunun demir maddeden yapılmış olması bu inancın Türklerde kutsal olan demiri kullanması hatırlatır. Kurşunun bir nevi manyetik olan oluşturarak negatif enerjiyi toplanmasıyla bilimsel olarak kurşun dökme nazarın olumsuz etkilerini ortadan kaldırdığına, yok ettiğine inanılır.

Kurşun dökme işleminden sonra dökülen kurşundan bir parça alınıp boncukla çengelli iğne veya ipe takılarak nazarlık olarak kişilerin üzerinde taşıdığı görülmektedir.

2.4.3. Tütsü Yakmak/Yaktırmak

Tütsü yapmak, tütsülemek kokulu madde yakmak anlamına gelmekle beraber eski dönemlerden buyana sadece Türk toplumlarında değil dünya üzerinde yaygın olarak görülen hastalık sağaltma, nazardan ve çeşitli kötülüklerden korunmak için yapılan bir pratiktir. Tütsü yapmak için kullanılan malzemelerin ateşte yakılarak dumanının nazar için tüttürülmesidir.

Tütsü yapmak için kullanılan maddeler şunlardır:

1-Üzerlik, çörekotu, kuru karanfil, Kabe süpürgesi, günlük (hepsi bir arada)

2-Tuz, biber, soğan ve sarımsak kabukları, mavi kağıt parçaları (hepsi bir arada)

3-Nazarı değdiğinden şüphe edilen kimsenin saçından, elbisesinden, ayakkabısından gizlice alınan birer parça (hepsi bir arada)

4-Nazarı değdiğinden şüphe edilen kimsenin yalnız elbisesinden ve yalnız ayakkabısından gizlice birer parça (ayrı ayrı)

5-Yalnız tuz yahut üzerlik

6-Nazarı değdiğinden şüphe edilen kimsenin oturduğu evin sokak kapısı eşliğinden kesilen yonga (Bayrı, 1986:12-13).

Kötülüğü uzak tutmayı sağlayan çörek otu, üzerlik, soğan kabuğu, amber, tuz, kuru karanfil gibi bitki parçaları ve tohumları kullanılmaktadır. Anadolu insanı, nazardan korunmak amacıyla veya nazara geldiğine inanılan kimsenin nazarının kötü etkisinden kurtulması için, nazarı degen kişinin evinin kapı eşliğinden ya da kıyafetinden, saçından, ayakkabısından, bulaşık yıkamakta kullandığı süngerinden gizlice alınan bir parçanın yakılarak tütsüleme yapılır. Gizlice yakılan bu nesnelere sayesinde nazardan kurtulacağına inanılır. Tütsüleme, üzerlik tütürme eski Türklerdeki ateşin temizleyicilik ve koruyuculuk işlevine günümüzde de inanılmaktadır (Ertem, 2009:35) (Fotoğraf 76).

Fotoğraf 76. : Üzerlik Otu (Çallı, 2017)

Tütsü yapmak sadece Türk kültürüne özgü bir uygulama olmakla birlikte Şamanlarda kötü ruhları kovmak için bu işleme başvururlardı (Fotoğraf 77).

Fotoğraf 77. : Şamanlarda Üzerlik Tüttürme

Harput' ta da genellikle kırsal kesilmede canlı bir şekilde tütsüleme pratiğinin uygulandığından, bu işlem yapılırken de nazarı değdiğiinden şüphe edilen kişilerin adlarının tek tek ve yüksek sesle çağırılarak, ocağın yanmakta olan kızgın alevine bir tuz atılarak yapıldığını, bununla canlı ve cansız herhangi bir varlığı etki eden nazar kuvvetinin ortadan kaldıracağı düşüncesinin olduğunu ifade etmiştir (Araz, 1995:176).

Ak göz kara göz

Mavi göz yeşil göz

Hangisi nazar etmişse

Onların nazarını boz

Üzerliksin havasın

Kamu derde devasın

Allah seni yaratmış

Cümle bela savasın

Ey üzerlik üzerlik

Gitsin kemlik, gelsin güzellik

Üzerlik esen bir havasın

Her bir derde devasın

Allah seni bizler için yaratmış

Kaza, bela her ne varsa savasın

Derdim bak, gör ey biçare

Sonra koş, git kucağa

Üzerlik say ocağa

Bir, iki, üç oldu yedi

Kaza bela bu evden gitti (Çıkman, 1997:57).

Üzerlik ateşe atılırken:

Gelsin üzerlik, gitsin nazarlık

Üzerlik bin bir erlik

Üzerliğin ateşte yakılması sırasında:

Çatır çatır çatlasın

Çatırtısı patlasın

...a nazar edenin

İki gözü patlasın

Üzerliğin Tüttürülmesi sırasında:

Eş eşikten

Beş beşikten

Yassı dilden

Yaman gözden

Allah saklaya

Bir başka tekerleme ise:

Üzerliksin havasın

Her sayrıya devasın

Arslan Ali Mürteza'nın zülfikarın kurtaransın

Bizi yavuz dilden, kem gözden

Cinlerin, perilerin, devlerin şerlerinden

Emin eyleyen sensin (Akalin, 1993:258-259).

2.4.4. Tuz Patlatmak/ Okutmak/ Çevirmek

Eski Türk inanışlarına göre Anadolu insanı tuzu kutsal kabul etmektedir. Evliyaların ve nebilerin genelinin çoban olduğuna, bu yüzden gezerlerken otları tadarken tuzu bulduklarına ve nazara karşı doğadan çareler aradıkları söylenir.

Anadolu'da nazarin etkisinden kurtulabilmek için başvurulan uygulamalardan bir de tuz okutma pratiğidir. Tuz genelde "ocaklı" olarak bilinen yaşlı bir kadın tarafından tavanın içersine bir miktar konduktan sonra ateş üzerinde ısıtılır. Isıtılan

tuz, nazar değdiğine inanılan kişinin başı üzerinde içi su dolu derin bir kabın içine dökülür. Dökme işlemi sırasında tuz ne kadar çok ses çıkarırsa o kadar çok da nazarın değdiğine inanılmaktadır. “Tuzun nazardan korunma amacıyla farklı kullanımları da mevcuttur. Örneğin çocuk doğar doğmaz kem gözlerden ve nazardan korunmak için ateşin üzerinde tuz çatırdatarak üç kez döndürülür” (Çelik, 1998:303).

Tuz çevirme pratiği yapılırken ateşten alınarak nazara gelen kimsenin başı üzerinde çevrilirken “Üç İhlas suresi ile birlikte bir Fatıha suresi” okunması ve ardından da “Benim elim değil, Fatma Anamızın eli” söylenerek tamamlanır.

Varsak Türklerinde bir tavaya tuz konarak iyice ısıtılır. Ayrıca başka bir kaba da su konur, nazar değen kişinin üzerine serpilir. Tuz bu suyun içine dökülür, tuz dağılarak sesler çıkarır ve böylece nazarın gittiğine inanılır (Gökbel, 1998: 156). Nazar değdiği düşünülen kişinin kurtulabilmesi için bir tutam tuz avuca alınır, kişinin başı üzerinde üç kere dolaştırılır. Daha sonra o tuz ateşe atılır, ateşte yanan tuz “çat çat” çatırdatarak ses çıkarır. Bu çıkan ses, nazar eden kişinin kötü ruhudur.

Bu yapılan uygulamaların, insanları nazar ve nazarın etkilerinden koruyacağına inanılır. Anadolu’da tuz okutma, patlatma ya da çevirme pratiklerin günümüzde eskisi kadar sık yapılmadığı görülmektedir.

2.4.5. Ziyaret Yeri

Arapça toprak manasına gelen “türab” kelimesinden türemiş olan türbe sözcüğü, “velilerin yattığı kutlu mezar” anlamına gelmekle beraber, halk dilinde yalnız veli zatların mezarları için değil, aynı zamanda padişah gibi abidevi kişilerin mezarları için de kullanılan bir kavramdır (Kandemir, 2011: 62). Anadolu’da farklı tarihi devirlerde farklı uluslar yaşamış, kültür ve medeniyetlere ev sahipliği yapmıştır. İnsanoğlu dilek ve umutlarına ulaşabilmek, var olan ya da var olduğuna inandığı korkularından kurtulmak için çok farklı adetlere başvurmuştur. Anadolu’ da halkın zaman zaman gidip ziyaret ettiği ziyaret yerleri yaygındır ve sayısı oldukça fazladır. Bu ziyaret yerleri genelde bir amaç için ziyaret edilir.

Isparta’da Uluğbey yolu üzerinde bağ ve bahçelerin arasında bulunan Hasan Dede bir mezardır ve etrafı ağaçlıktır. Hasan Dede’ nin kötülöklere karşı koruyucu olduğuna inanılır. İnsanlar bu amaçla gidip dua etmektedirler. Önceki yıllarda mezarın

etrafında bulunan ağaçlara bez ve çaput asılırken günümüzde bu adet yok olmuştur. Hasan Dede hala bir dua yeri olarak insanlar tarafından ziyaret edilmektedir.

2.4.6. Ateşle Söndürme

Anadolu toplumlarında ateş söndürmede öncelikli amaç, nazarın kimden kaynaklandığını belirlemektir. Bunun bulunmasından sonra, tedavi amacıyla, birtakım pratiklere başvurulmasıdır. Dinsel ve büyüsel işlemlerin birlikte ortaya koyulduğu söz konusu işlemler, genelde şu şekilde yapılmaktadır. Geniş bir kabın içine su koyularak, yanmakta olan ocaktan alınan köz parçaları, Kur'an okunarak, o gün eve gelenler arasında nazarı değdiği düşünülen kişilerin ismi tek tek söylenerek suya atılır. Ancak, bu sırada, hangi közün kimin ismine atıldığının akılda tutulması önemlidir. Sözü edilen közlerden hangisi daha çok ses çıkartır ya da suyun dibine çökerse, o kişinin nazarının değdiğine inanılır. Bu belirlemeden sonra, ikinci aşamaya geçilir. Bu aşamada içine köz parçalarının atıldığı su, üç gün peşi sıra gelecek şekilde nazar değdiğine inanılan kişiye içirilir ya da yüz ve ellerine sürülür. Üçüncü günde kalan su, içerisindeki köz parçalarıyla beraber arkaya bakmadan nazar değdiğine inanılan kişi tarafından geriye doğru savrulur. Közün nazarı yok edici bir obje olarak düşünülmesi, nazarı degen kişinin gözünün kömür gibi kara olabileceğinin istenmesiyle alakalı olabilir. Burada, dua ile beraber suyun da bir araya getirilmesinin amacı, doğüstü güçlerin yardımını almasının yanı sıra, suyun temizleyici etkilerinden de faydalanma arzusuyla açıklanabilir.

III. BÖLÜM

3. ANADOLU İNANCINA GÖRE NAZARLA İLGİLİ ANLATILAR

3.1. Deyimler, Atasözleri, Özlü sözler, Tekerlemeler

Acın nazarı ekmekçiyi kurutur.

Alevi köz öldürür, güzeli göz öldürür.

Kötü göz evleri boşaltır, mezarları doldurur.

Dert gezer, illet gezer, itikattadır nazar.

Ak gözden kendini sakın.

Yıldızı alçak olana, çabuk nazar değer.

Elin gözü taşı eritir.

Nazar deveyi kazana, insanı mezara götürür (Turan, 2001:322).

Fettan insanın sözünden ziyade gözüne bakmalı.

Çiğ sözden, kem gözden sakın.

Kötü gözden Allah saklasın.

El adamı göz ile yer (Özkarlı, 2000:23).

Nazardan kurtarmak için işlem yapılırken aşağıdaki tekerlemeler okunur:

“Altmış adı

Yetmiş gıdı

Seksen memeli cudi

Doksan sürücü

Onların günahı seni tutsun

Çatla patla çık”

“Ak göz, mavi göz

Ala göz, tirşe göz

Sarı göz, kara göz

Altmış, yetmiş, çıkmış gitmiş”

“Kara göze

Azara bozara

Göz edenin

Gözleri bozara” (Kaya, 2004:624).

3.2. Maniler, Türküler, Ninniler, Şiirler

“Yavrum gitme ovaya

Tutar seni kolcılar

O fidan boylarını

Nazar eden yolcular

(Sevdiğim ovaya gitme

Kolcu denen görevli seni yakalar

O fidan gibi boyuna

Yolcuların nazarı değer)”

“Ne oldi sana yavrum

Oy çarpıldun çarpıldun

Nazar ettiler seni

(Sevdiğim ne oldu sana

Oy çarpıldım çarpıldım

Nazar ettiler seni

Bu durumlara düştün)”

“Yavrum gider koyuna

Beyaz yönden gociği

Takacağım yaruma

Bi nazarlık boncuği

(Sevgilim koyunları gütmeye gidiyor
Gocuğu beyaz yündedir
Takacağım sevgilime
Bir nazar boncuğu)”(Eyuboğlu, 2014:90).

“Yarumun gidişinde
Kuruma bak kuruma
Nazar ederler seni
Çok çelimli yürüme

(Sevdiğimin gidişindeki
Kurumlanmaya bak
Kurumlanmaya
Nazar ederler seni
Çok çalimli yürüme)” (Eyuboğlu, 2014:91).

“Altınları takındım
İki yana bakındım
Nazar degecek diye
Nişanlıma okundum”
“Kebabı köz öldürür
Sürmeyi göz öldürür
Yiğidi kılıç kesmez
Bir kötü söz öldürür”
“Bahçelerde üzerlik
Mevla'm vermiş güzellik
Pembe yanak üstüne
Mavi gözler nazarlık” (Kaya, 2004:624).

“Bir dalda iki kiraz

Biri al biri beyaza

Yarime nazar değmiş

Aman hoca muska yaz”

“Bayırdan düze geldim

Bahardan güze geldim

Birliğimiz bozuldu

Galiba göze geldim” (Turan, 2001:323).

“Kem nazardan sakınıp sade yüz ver de bize

Gör ne müşküller açar, güller açar siyretimiz” (Araz, 1995:168).

Çayda Çıra Türküsü;

“Çayda çıralar yakın

Çıkın yola bakın

Hak nazardan saklasın

Kem göz değmesin sakın” (Araz, 1995:168).

“Sevgili halam kızı

Yaralı koydu bizi

Değdi bize galiba

Şu Fatma'nın kör gözü” (Araz, 1995:168).

Harput çevresinde uzun hava şekliyle okunan adı belirsiz bir halk türküsü;

“Dedim, gözlerine olmuşum meftun,

Dedi, ne sırdır bu, kar etmez efsun?

Dedim, kimdir beni eyleyen Mecnun?

Dedi o zalimin yadigarıdır” (Araz, 1995:163).

“Nazar etsen yer u gök Dûzah' u Cennet sende

Ar u Kursiyy u melek sendedir elbet sende

Hoşça bak zatına kim zübde-i alemsin sen

Merdüm-i dîde-i ekvan olan Adensin sen” (Birgül, 2012:1115).

3.3. Nazar Hakkında İnanışlar

Nazarın aşırı kıskançlık ve çekememezlikten kaynaklandığına inanılır.

Özellikle renkli gözlerin nazarın değdiğiine, “Gözü olanın gözü çıksın, Kem gözlü, Kenafir gözlü gibi” sözlerle nazardan korunulacağına inanılır.

Kendisine nazar değmesinden korkan kişinin içinden “Maşallah” derse nazardan korunacağına inanılır.

Yeni doğan çocuğa nazar değmesinden korumak için “Maşallah-Barekallah-Tebarekallah” denilirse nazardan korunacağına inanılır.

Çay içilirken çay bardağının kırılması, o aile bireylerinin kaza ve kötülüklerden kurtulacağına inanılır.

Bir kişiye nazar değdiğini anlamak için nazar sureleri okunur eğer okuyan kişi esnerse nazar değdiğiine inanılır.

Nazardan kurtulmak için bir kişi bir parça ekmek, tuz, şeker ve suyu 7 gün boyunca nazar duası okuduğu takdirde nazardan korunacağına inanılır.

Bazı insanların yıldızının düşük olduğuna (nazara karşı hassas) inanılır.

Nazar degen kişinin kendi kendine okuma yada başka bir metotla iyileşemeyeceği mutlaka bu konu da tecrübeli kan bağı olmayan bir kişiden yardım alması gerektiğine (Kan bağı olan kişinin nazar duası okurken etkili olması için okuyan kişinin yanına bıçak koyması gerekir) inanılır.

Bölgedeki halk inancına göre eğer çocuğa nazar değdiyse çocuk sürekli ağlar. Nazar degen büyük bir insan ise üzerinde bir ağırlık olur ve hastalanır, iştahsızlanır. Nazardan kurtulmak için genelde bu adetler yapılır :

-Nazar degen kişiye kurşun dökülür, suyuyla yüzü yıkanır ve suyu içirilir.

Biraz suya :

“Akgöz, kara göz, sarı, mavi, yeşil, ela göz

İnne fiş inne fiş inne fiş

Kara yılanın sütünü yoğurt mayalamışım

Ye de çatla, patla, çık”

Diye bir dua okunarak, her renkteki göz için suya bir kömür parçası atılıp çalkalanır. Bu suyla yıkanır, biraz da içilerek kalanı ateşe dökülür (Kılıç, 2011: 218).

Dört yol kavşağının ortasında yerden 3 tane çöp alınır daha sonra çöpler yakılır ve yanan ateşin üzerine üzerlik konularak tütsü yapılır veya ateşin üzerine tuz konularak çocuk üzerinden atlatılır. Nazar eden kişinin gözü burada patlatıldığına inanılır.

Nazarı degen kimselerin giysisinin üzerinden bir düğmesi ya da üzerindeki elbiselerinden bir parçası haberi olmadan alınarak nazar değdiğine inanılan hayvana yedirilir.

Nazarı ya da hastalığı iyileştirmek için başkasından el almış kişi üç hayvan kaburga kemiğinin üzerine Arap harfleriyle birincisine berakış, ikincisine betakış, üçüncüsüne etakış yazar ve bunları dumansız korun üzerine bırakır ve o sudan nazar değdiğine inanılan kişiye içirilir.

Türkiye’de bebeği yaşamayan kadınlara ve çocuklara yapılacak koruyucu uygulamalarda Kurt’dan yararlanma inancı vardır. Nazarlığa kurt dişi ve tırnağı takılır. Bebek kurt derisinin altından geçirilir. Cesur olması istenilen erkek çocukların burun ve kulak deliğinden kurt kılı geçirilir. Çocukların kurutulmuş kurban gözü ile olduğu gibi, kurt gözü ile de banyo yaptırıldığı olur. İçerisinde kurt dişi, postu, tırnağı olan nazarlıklar beşik ve salıncağa asılır (Kılıç, 2003:328).

Hayvanları nazardan korumak için boyunlarına çan bağlanır. Çan ses çıkardıkça dikkati kendi üzerine çekeceğine ve hayvanın bu şekilde nazardan korunacağına inanılır.

Killi toprak sulandırılarak çamur haline getirilir ve daha sonra hayvanların alınlarına sürülür.

Nazarı kuvvetli olan misafirlerin ayakkabı ölçüleri gizlice bir ip yardımıyla alınır ve onlar gittikten sonra bu ip yakılarak evin her köşesinde dumanı ile tütsü yapılır.

Diyarbakır yöresinde süttten kesilen kadınlar süt muskası takarlar. Bu muska ince, gümüş, üstünde ayetler bulunan ve ortasında taş olan bir boyun takısıdır. Bunu takan bayanın kem gözden korunacağına inanılır.

Bahçe ve tarladaki ağaçlara nazar değmesini önlemek amacıyla ölmüş kaplumbağa kabuğu ya da bir parçası bağlanır.

Hanelere nazar değmesin diye üzerlik tohumlarıyla buğday başaklarından yapılan kolyeler asılır.

Evlerin sokak kapılarına at nalı asılır. Otu ve balmumunun konduğu bir küçük kesecik tavana asılır (Günay, 2001:409).

Yedi kapı eşiğinden gizlice toplanan parçalarla nazar değdiğine inanılan çocuğa tütsü yapılır.

Yoğurt, süt ve ağız ev dışından birisine verilirken nazar değmesin düşüncesiyle çörek otu ya da kömür atılır (Gökçe, 1978:39).

Yörük halkı nazar değmesin diye gök renkli boncuk ya da iç çamaşırına kara çalı takarlar. Feke yöresinde çocuklara kara çalı adı verilen bitkiden bir parça takılır (Karakaş, 2005:84).

Nazar değip değmediğini anlamak için tahranın sapı ateşte iyice kızdırdıktan sonra derin bir kabın içi su ile doldurulur. Nazar değen kişinin üzerine bir çarşaf örtülür. Tahranın sapı suya değdiği zaman şiddetli patlama olursa nazar değmiş olduğuna inanılır.

Nazara gelen kişi için bir tutam tuza üç İhlas bir Fatiha okunur ve tuz ocağın üzerine atılır.

Gelinlere nazar değmesin diye gelinin yanağına kara(siyah) sürülür.

Vücut yapısı büyük olanlar ile dişleri seyrek olan kişilerin nazarı değer. Nazar değmesin diye bir kimseye tükürüğü yalattılır ya da kalçasını kaşması söylenir (Cin, 2004:122).

Cam eşyanın kırılmasıyla nazarın da kırıldığına inanılır.

Bebeklerin beşiğine soğan, makas, ayna konulur.

Nazar değmesin diye hayvanların boynuna mavi boncukla beraber karaçalı ve kör dikenden süs yapılarak takılır.

Nazara geldiği için uyumayan bebeğe hocaya gidip uyku muskası yaptırılır.

Yılanın omurilik kemiğinden bir parça bir muska içerisinde bulundurulursa nazardan korunulacağına inanılır.

Yılanın deri değiştiren geride bıraktığı yılan gömleğinin de nazara karşı çok etkili olduğuna inanılmaktadır. Yılan gömleğinden bir parçanın evde saklanması, yılan gömleğinden bir parçanın kolye olarak takılması hatta muska kılıfı olarak kullanılması, süte nazar değmesini önlemek için ocakta kaynatılan sütün ateşine yılan derisi (gömleği) atılması gibi inanışlara rastlanmaktadır.

Çocukları nazardan korumak amacıyla bir mercan, mavi boncuk, bal mumu ve küçük bir altın ile birlikte çocuğun alnındaki bir tutam saça takılır. Bebeklerin beşiğine gümüş takılar konulur, nazarın gümüş olan takılara değeceğine bu şekilde bebeğin nazardan korunacağına inanılır.

Evde sirke bulundurmanın nazara karşı iyi geldiğine inanılır. Kadınlar evi temizledikleri suya biraz sirke katarak nazarı uzaklaştırdıklarına ve sirkenin banyo suyuna konulması ile kişinin nazardan arınacağına inanırlar.

Kurumuş tavuk dışkisından küçük bir parça ile çörek otu tohumu kese içine konulur ve muska şeklinde dikilerek çocuğun sağ omzuna takılır.

Hane sahibinin adı Mehmet olan kapı eşikliğinden ya da yedi farklı eşikten yonga alınıp nazar değen çocuklara yonga ateşte yakılarak tütsü yapılır.

Hane sahibinin bulaşık yıkamakta kullandığı süngerden yada bezden haberi olmadan bir parça koparılır ve koparan kişi kendi evinde kopardığı parçayı çocuğuna nazar değmesin diye yakar yapılır.

Yönü kibleye bakan 7 farklı çeşmeden su alınır, nazar değen çocuk bu toparlanan sularla yıkanır yapılır.

IV. BÖLÜM

4. KİŞİSEL YORUMLAR VE UYGULAMALAR

Medeniyetlerin beşiği olan Anadolu'da insanoğlu var olduğu günden bu yana birçok farklı dine inanmış ve inandığı dinin geleneklerini sürdürerek yaşam mücadelesini devam ettirmektedir. Geçmişten gelen bu izler günlük yaşamımızda sürekli karşımıza çıkmaktadır. Hemen hemen her insanın evinde nazar inancından dolayı kullanılan nazarlıklara rastlanmaktadır.

Tez çalışmasının I. bölümünde nazar ile ilgili genel bilgilere, II. bölümde Anadolu nazar inancına ve nazardan korunma-kurtulma pratiklerinde kullanılan nazarlıklara, III. bölümde ise nazar ile ilgili anlatılara yer verilmiştir. Bu bölümde Anadolu coğrafyasında kullanılan nazarlıkların seramik yüzeyler üzerine uygulama çalışmalarından bahsedilmektedir.

Nazarlık olarak kullanılan takı çalışmaları yapılırken Ankara Etnografya Müzesinde sergilenmekte olan muska ve hamailer örnek olarak şekillendirilmiştir. Takılardaki boyut ve renk müzede yer alan takılardan esinlenerek yapılırken desenleri ise birebir seramik yüzeylere aktarılmıştır.

Çalışmalar döküm çamuru kullanılarak elle şekillendirilmiştir. Plaka yöntemi kullanılarak müzedeki muska ve hamailerin boyutlarına göre kesilen formların yüzeyleri düzeltilip kurutmaya bırakılmıştır. Kuruyan çalışmalar 900 °C de bisküvi pişirimi yapıldıktan sonra canlılık kazanmak üzere sırlanarak 1020 °C de fırınlanmıştır (Fotoğraf 78, 79, 80, 81 ve 82).

Fotoğraf 78. : Seramik Yüzey Üzerine Uygulanan Muska Takı (Çallı, 2017)

Malzeme: Döküm Çamur

Yapım Şekli: Elle Şekillendirme

Teknik: Serigrafî Baskı, 900 °C

Yapım Tarihi: 2017

Fotoğraf 79. : Seramik Yüzey Üzerine Uygulanan Muska Takı (Çallı, 2017)

Malzeme: Döküm Çamur

Yapım Şekli: Elle Şekillendirme

Teknik: Serigrafî Baskı, 900 °C

Yapım Tarihi: 2017

Fotoğraf 80. : Seramik Yüzey Üzerine Uygulanan Muska Takı (Çallı, 2017)

Malzeme: Döküm Çamur

Yapım Şekli: Elle Şekillendirme

Teknik: Serigrafî Baskı, 900 °C

Yapım Tarihi: 2017

Fotoğraf 81. : Seramik Yüzey Üzerine Uygulanan Muska Takı (Çallı, 2017)

Malzeme: Döküm Çamur

Yapım Şekli: Elle Şekillendirme

Teknik: Serigrafî Baskı, 900 °C

Yapım Tarihi: 2017

Fotoğraf 82. : Seramik Yüzey Üzerine Uygulanan Muska Takı (Çallı, 2017)

Takıdaki Tılsımın Arapça Okunuşu: Ya men latif yezel ultuf bina fima nezele, ente'l-gaviy neccina (veya) buhhina an gahar el yevme'z-zulel.

Türkçe Meali: Ey yok olmayan(tükenmeyen, sonu olmayan) Latif! İnen şeyde bize(Kuran) lutfet, sen güçlüsün, bizi gölgeler gününün(ölümün gelmesi) ele geçirmesinden bizi kurtar veya bize yumuşak ol.

Malzeme: Döküm Çamur

Yapım Şekli: Elle Şekillendirme

Teknik: Serigrafî Baskı, 900 °C

Yapım Tarihi: 2017

Pişen formların yüzeylerine serigrafî tekniği ile aktarılmak üzere desenler hazırlanmıştır. Desenler hazırlanırken öncelikle aktarılacak olan resim seçilir ve düzenlemesi yapılarak film haline getirilen görüntü emülsiyonu sürülmüş olan ipek elekten oluşan kalıp üzerine yapıştırılmıştır ve ışık altında pozlandırılmıştır. Banyo işleminden sonra iş olan alanlardaki emülsiyon çözünür ve iş olmayan alanlarda sertleşmiş emülsiyon bulunur. Görüntünün dışında kalan alanlar (çerçeve kenarları) koli bandıyla ya da kağıtla kapatılır. Kalıp, serigrafî tezgahına yerleştirilir. Baskı yapılacak kağıt görüntü alanından daha büyük kesilerek kalıp altına basılacak materyal yerleştirilir. Kalıbın üzerindeki mürekkebi çekmek için, görüntü alanından daha büyük bir rakle seçilir. Baskıda kullanılacak boya önceden bir kap içerisinde hazırlanır ve

boya kalıbın üzerine ve görüntünün dışına dökülür, kalıp yavaşça kağıdın üzerine bırakılır ve iki elle kavranan rakle yardımıyla boya transfer edilir. Deneme baskılarda istenilen sonuçlar elde edildikten sonra asıl baskıya geçilir ve baskı işlemi bitince kalıbın üzerindeki fazla boya kutusuna geri alınarak baskı işlemi bitirilmiştir. Son olarak baskıların üzerine aynı işlem sırasıyla lak sürülerek kurumaya bırakılmıştır.

Kuruyan baskıları su dolu bir kabın içerisine atılır ve birkaç dakika bekledikten sonra suyun içerisinden alınır ve sırlı seramik yüzey üzerine yapıştırılmıştır. Yüzeyde hava kalmamasına dikkat edilerek sırasıyla bütün çalışmalara bu işlem uygulanmıştır ve baskıları yapıştırılan çalışmalar tekrardan fırınlanmıştır. Fırından çıkan ürünler takı aparatlarıyla birleştirilerek kullanıma hazır hale getirilmiştir (Fotoğraf 83, 84 ve 85).

Fotoğraf 83. : Seramik Yüzey Üzerine Uygulanan Hamail Takı (Çallı, 2017)

Malzeme: Döküm Çamur

Yapım Şekli: Elle Şekillendirme

Teknik: Serigrafi Baskı, 900 °C

Yapım Tarihi: 2017

Fotoğraf 84. : Seramik Yüzey Üzerine Uygulanan Hamail Takı (Çallı, 2017)

Malzeme: Döküm Çamur

Yapım Şekli: Elle Şekillendirme

Teknik: Serigrafi Baskı, 900 °C

Yapım Tarihi: 2017

Fotoğraf 85. : Seramik Yüzey Üzerine Uygulanan Hamail Takı (Çallı, 2017)

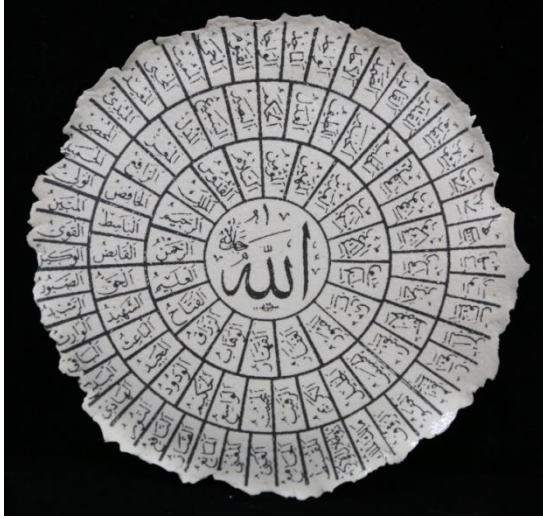
Malzeme: Döküm Çamur

Yapım Şekli: Elle Şekillendirme

Teknik: Serigrafi Baskı, 900 °C

Yapım Tarihi: 2017

Daire şeklindeki çalışmalar yapılırken de döküm çamuru kullanılmıştır. Çamur deri sertliğinde iken plaka yöntemi 0,5 cm kalınlığında açılarak daire şeklinde kesilir ve daire şeklindeki çamurun kenarları inceltilerek şekil verilmiştir. Kuruyan çalışmaların bisküvi ve sır pişirimi yapıldıktan sonra serigrafi tekniği ile baskıları yapılmıştır. Baskı işlemi tamamlanınca çalışmalar tekrar fırınlanmıştır (Fotoğraf 86, 87, 88, 89 ve 90).

Fotoğraf 86. : Seramik Yüzey Üzerine Uygulanan Esmâül Hüsna (Çallı, 2017)

Malzeme: Döküm Çamur

Yapım Şekli: Elle Şekillendirme

Teknik: Serigrafî Baskı, 900 °C

Yapım Tarihi: 2017

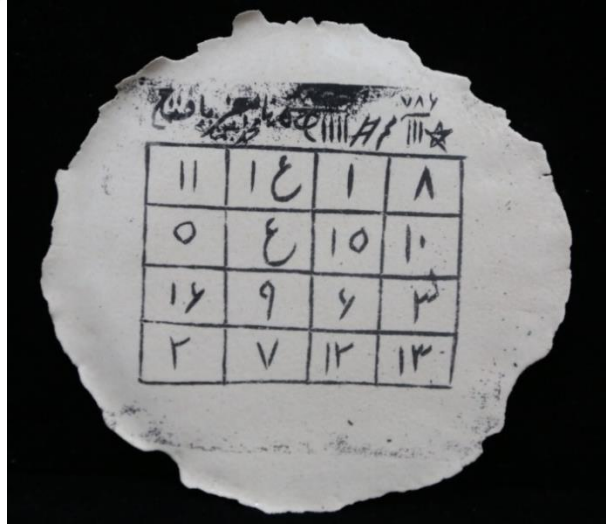
Fotoğraf 87. : Seramik Yüzey Üzerine Uygulanan Süleyman'ın Mührü (Çallı, 2017)

Malzeme: Döküm Çamur

Yapım Şekli: Elle Şekillendirme

Teknik: Serigrafî Baskı, 900 °C

Yapım Tarihi: 2017

Fotoğraf 88. : Seramik Yüzey Üzerine Uygulanan Muska Örneği (Çallı, 2017)

Malzeme: Döküm Çamur

Yapım Şekli: Elle Şekillendirme

Teknik: Serigrafî Baskı, 900 °C

Yapım Tarihi: 2017

Fotoğraf 89. : Seramik Yüzey Üzerine Uygulanan Vefk Mühürü (Çallı, 2017)

Malzeme: Döküm Çamur

Yapım Şekli: Elle Şekillendirme

Teknik: Serigrafi Baskı, 900 °C

Yapım Tarihi: 2017

Fotoğraf 90. : Seramik Yüzey Üzerine Uygulanan Vefk Mührü (Çallı, 2017)

Malzeme: Döküm Çamur

Yapım Şekli: Elle Şekillendirme

Teknik: Serigrafi Baskı, 900 °C

Yapım Tarihi: 2017

Üzerinde ayet ve surelerin yazılı olduğu çalışmalar döküm çamuru kullanılarak yapılmıştır. Deri sertliğine getirilen çamur plaka yöntemi ile 0,5 cm kalınlığında açılıp ve şekillendirilmiştir. Şekillendirilen çalışmaların üzerine ayet ve sureler yazıldıktan sonra rötüşleme işlemi yapıp ve kurumaya bırakılmıştır. Kuruyan çalışmalar zımparalandıktan sonra yüzeylerine bakır oksit sürülüp ve tekrar kurumaya bırakılmıştır. Kontrollü bir şekilde kurutma işlemi tamamlanınca yüzeydeki fazla olan bakır oksit temizlenip, pişirimi yapılmıştır (Fotoğraf 91, 92, 93 ve 94).

Fotoğraf 91. : Seramik Yüzey Üzerine Uygulanan Felak Suresi Takı (Çallı, 2017)

Malzeme: Döküm Çamur

Yapım Şekli: Elle Şekillendirme

Teknik: Bakır Oksit, 900 °C

Yapım Tarihi: 2017

Fotoğraf 92. : Seramik Yüzey Üzerine Uygulanan Nas Suresi Takı (Çallı, 2017)

Malzeme: Döküm Çamur

Yapım Şekli: Elle Şekillendirme

Teknik: Bakır Oksit, 900 °C

Yapım Tarihi: 2017

Fotoğraf 93. : Seramik Yüzey Üzerine Uygulanan Nazar Ayeti Takı (Çallı, 2017)

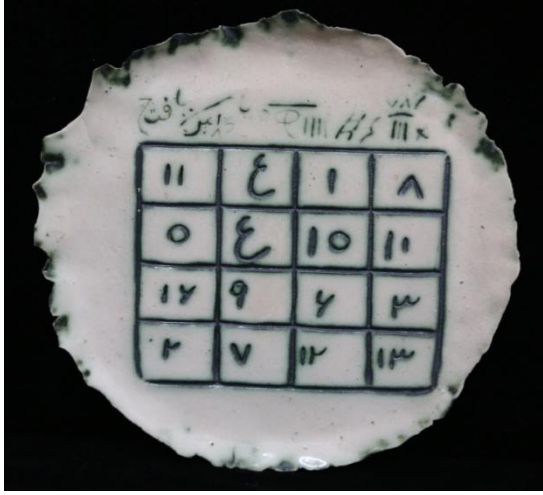
Malzeme: Döküm Çamur

Yapım Şekli: Elle Şekillendirme

Teknik: Bakır Oksit, 900 °C

Yapım Tarihi: 2017

Fotoğraf 95. : Seramik Yüzey Üzerine Uygulanan Muska Örneği (Çallı, 2017)

Malzeme: Döküm Çamur

Yapım Şekli: Elle Şekillendirme

Teknik: Bakır Oksit, 900 °C

Yapım Tarihi: 2017

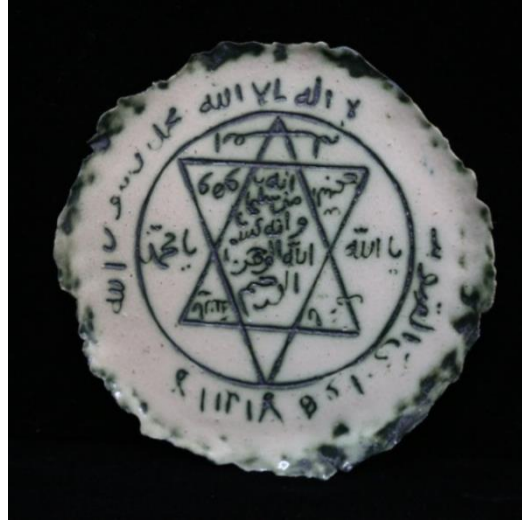
Fotoğraf 96. : Seramik Yüzey Üzerine Uygulanan Muska Örneği (Çallı, 2017)

Malzeme: Döküm Çamur

Yapım Şekli: Elle Şekillendirme

Teknik: Bakır Oksit, 900 °C

Yapım Tarihi: 2017

Fotoğraf 97. : Seramik Yüzey Üzerine Uygulanan Süleyman'ın Mührü (Çallı, 2017)

Malzeme: Döküm Çamur

Yapım Şekli: Elle Şekillendirme

Teknik: Bakır Oksit, 900 °C

Yapım Tarihi: 2017

Çalışmalar cam üzerine serigrafî baskı tekniği ile yapılmıştır (Fotoğraf 98, 99, 100 ve 101).

Fotoğraf 98. : Nazar Ayeti (Çalh, 2017)

Malzeme: Cam

Yapım Şekli: Elle Şekillendirme

Teknik: Serigrafî Baskı, 900 °C

Yapım Tarihi: 2017

Fotoğraf 99. : Esmail Hüsna (Çallı, 2017)

Malzeme: Cam

Yapım Şekli: Elle Şekillendirme

Teknik: Serigrafî Baskı, 900 °C

Yapım Tarihi: 2017

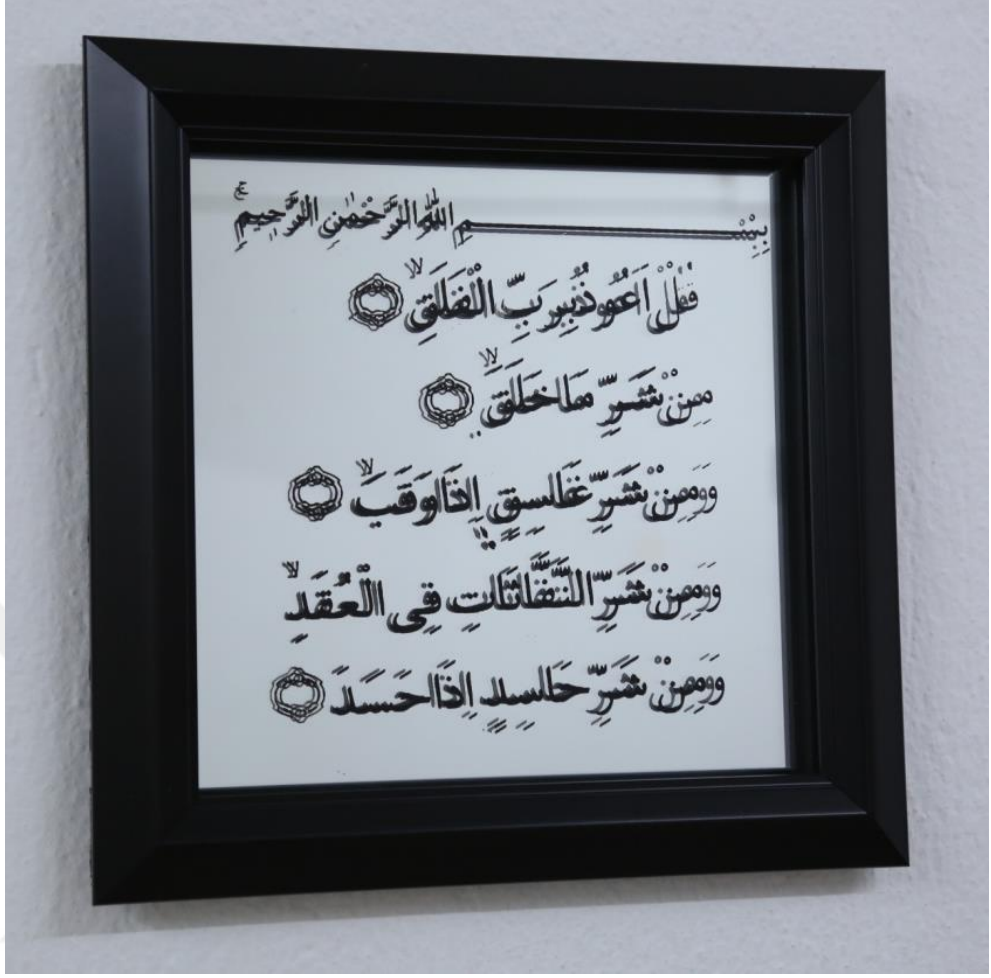
Fotoğraf 100. : Nas Suresi (Çallı, 2017)

Malzeme: Cam

Yapım Şekli: Elle Şekillendirme

Teknik: Serigrafî Baskı, 900 °C

Yapım Tarihi: 2017

Fotoğraf 101. : Felak Suresi (Çallı, 2017)

Malzeme: Cam

Yapım Şekli: Elle Şekillendirme

Teknik: Serigrafî Baskı, 900 °C

Yapım Tarihi: 2017

Çalışmaların yapımında şamotlu çamur kullanılmıştır. Deri sertliğinde iken plaka yöntemiyle açılan çamurun üzerine şekiller çizilip kesilir ve şekillendirilir. Düzeltmeleri yapıldıktan sonra kurumaya bırakılır. Kuruyan çalışmaların yüzeylerine sünger yardımıyla bakır oksit sürülür ve kurumaya bırakılır. Son olarak yüzeydeki bakır oksit temizlenir ve pişirimi yapılır (Fotoğraf 102 ve 103).

Fotoğraf 102. : Seramik Yüzey Üzerine Uygulanan Afgan İdollerini (Çallı, 2017)

Malzeme: Şamotlu Çamur

Yapım Şekli: Elle Şekillendirme

Teknik: Bakır Oksit, 900 °C

Yapım Tarihi: 2017

Fotoğraf 103. : Seramik Yüzey Üzerine Uygulanan Horusun Gözü (Çallı, 2017)

Malzeme: Şamotlu Çamur

Yapım Şekli: Elle Şekillendirme

Teknik: Bakır Oksit, 900 °C

Yapım Tarihi: 2017

Çalışmalar şamotlu çamur kullanılarak elle şekillendirme yöntemiyle yapılmıştır. Şekil verilme işlemi biten çalışmaların rötüşleri yapıldıktan sonra kurumaya bırakılır. Kurutma işleminden sonra bisküvi pişirimi yapılır (Fotoğraf 104 ve 105).

Fotoğraf 104. : Seramik Yüzey Üzerine Uygulanan Lades Kemiği (Çallı, 2017)

Malzeme: Şamotlu Çamur

Yapım Şekli: Elle Şekillendirme

Teknik: Bisküvi Pişirim, 900 °C

Yapım Tarihi: 2017

Fotoğraf 105. : Seramik Yüzey Üzerine Uygulanan Kurt Dişi (Çallı, 2017)

Malzeme: Şamotlu Çamur

Yapım Şekli: Elle Şekillendirme

Teknik: Bisküvi Pişirim, 900 °C

Yapım Tarihi: 2017

Çalışmalar döküm çamuru kullanılarak kalıp yöntemi ile yapılmıştır. Şekillendirilen çalışmaların rötüşleri yapıldıktan sonra kurumaya bırakılır. Kurutma işleminden sonra bisküvi ve sırlı pişirimleri yapılır. Sırlı seramik yüzeye camdan yapılan nazar boncukları monte edilmiştir (Fotoğraf 106).

Fotoğraf 106. : Seramik Yüzey Üzerine Uygulanan Nazar Taşları (Çallı, 2017)

Malzeme: Döküm Çamur

Yapım Şekli: Kalıp Yöntemi İle Şekillendirme

Teknik: 1020 °C Sırlı Pişirim

Yapım Tarihi: 2017

Bu çalışmanın yapımında döküm çamuru kullanılmıştır. Deri sertliğindeki çamur plaka yöntemi ile açılarak şekillendirilir. Yüzeyleri düzeltilen çalışmalar sıratlı boyalarla renklendirilir ve pişirimi yapılır (Fotoğraf 107).

Fotoğraf 107. : Seramik Yüzey Üzerine Uygulanan Tekne Gözü (Çallı, 2017)

Malzeme: Döküm Çamur

Yapım Şekli: Elle Şekillendirme

Teknik: 1020 °C Sırlı Pişirim

Yapım Tarihi: 2017

Bu çalışmanın yapımında kırmızı çamur kullanılmıştır. Deri sertliğinde olan çamur alçı kalıplara basılarak şekillendirilmiştir. Kurutma işleminden sonra bisküvi ve sırlı pişirimi yapılmıştır (Fotoğraf 108).

Fotoğraf 108. : Seramik Yüzey Üzerine Uygulanan Şans Fasulyesi (Çallı, 2017)

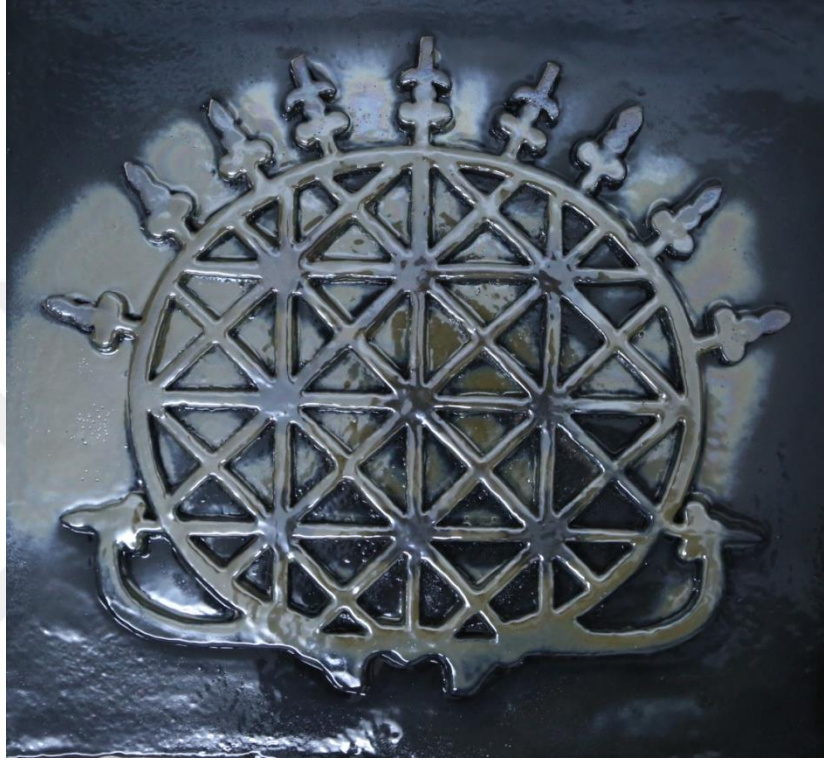
Malzeme: Kırmızı Çamur

Yapım Şekli: Elle Şekillendirme

Teknik: 1020 °C Sırlı Pişirim

Yapım Tarihi: 2017

Çalışmanın yapımında şamotlu çamur kullanılarak elle şekillendirilmiştir. Deri sertliğinde olan çamur plaka yöntemi ile 2,5 cm kalınlığında açılarak kare şeklinde kesilmiştir. Ajur tekniği ile şekillendirilen Hitit güneşi kare şeklindeki çamurun üzerine yapıştırılarak kurumaya bırakılır. Kontrollü bir şekilde gerçekleşen kurutma işleminin ardından bisküvi pişirimi ve sır pişirimi yapılır (Fotoğraf 109).

Fotoğraf 109. : Seramik Yüzey Üzerine Uygulanan Hitit Güneşi (Çallı, 2017)

Malzeme: Şamotlu Çamur

Yapım Şekli: Elle Şekillendirme

Teknik: 1020 °C Sırlı Pişirim

Yapım Tarihi: 2017

Bu bölümde seramik ve cam yüzeyler üzerine uygulanan takılara, muska örneklerine, nazarlıklara, ayet ve surelere yer verilmiştir. Bu uygulamaların yanı sıra Anadolu coğrafyasında nazarlık olarak kullanılan objelerden esinlenerek polimer kil, iğde dalı, meşe palamudu, dokuma, keçe vb. materyaller ile günümüz insanının kullanabileceği nazarlıklar tasarlanmıştır ve bu nazarlıkların görsellerine ekler kısmında yer verilmiştir (Bkz Ekler).

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Kuşaktan kuşağa aktararak günümüze taşınan halk inançlarının gelenek, örf-anane ve adetlerin şekillenmesinde önemli bir yeri vardır, sosyo-kültürel alanda bireylerin ortak değer ve inançlarını yansıttığı için hiçbir değerinin olmadığı düşüncesiyle yok sayılmayacağı gibi halkın gözündeki fonksiyonel değerinden hiçbir şey kaybetmeyecektir. İnsanoğlu ne zaman kendini çaresiz hissetse, doğruluğunu veya yanlışlığını düşünmeden halk inançlarına inandığına tarih şahitlik etmektedir.

Anadolu'nun binlerce yıllık tarihi gelişim süreci incelendiğinde, Anadolu'yu tarihin ilk devirlerinden itibaren yerleşim yeri olarak kullanan Orta Asya bozkırlarından kopup gelen Türkler, eski inanış ve dinlerinden taşıdıkları birtakım büyüsel inanç ve pratikleri Müslüman olup Anadolu'ya yerleşmelerine rağmen bırakmayıp İslamiyet ile bağdaştırmaya çalışmışlar. Bunun sonucunda farklı inançlardan kalan dini ve kültürel etkiler ile Anadolu coğrafyasındaki yerleşim merkezlerinde yaşayan insanların arasındaki halk inançlarının büyük bir benzerliğe sahip olduğu ortaya çıkmıştır.

Toplumumuzda insanlar geçmişten beri başlarına gelen olumsuz herhangi bir duruma bilimsel ve teknolojik açıdan bir çözüm bulamayınca çaresizliklerinin, önüne geçemedikleri veya nedenini bilemedikleri durumların sonucunu nazara bağlamışlardır. Nazar inancının kökeni, Neolitik çağlara kadar dayanmaktadır. Nazarın temelinde aşırı beğenme duygusu ve kıskançlık vardır. Her yaştan, her cinsiyetten ve eğitim durumu ne olursa olsun her insanın içinde nazara karşı bir inanç yer almaktadır. İnsanlar nazarın etkisinden doğaüstü güçlerle ve çeşitli nesnelere kullanmakla kurtulabileceklerini düşünmüşlerdir.

Nazarın etkisinden korunmak için; nazarlık taşımak, muska-hamaylı-cevşen takmak, nazar duası ve maşallah takmak, afsunlama, yıkanmak ve el ve göz resimleri çizmek gibi pratikler yapılmaktadır. Nazarın etkisinden kurtulmak için de; muska-hamaylı-cevşen takmak, kurşun dökme, tütsüleme, tuz patlatma, ateşle söndürme ve ziyaret yeri gibi pratikler yapılmaktadır. Nazarlık olarak en çok kullanılan malzeme göz boncuğu olarak da bilinen mavi boncuktur. Halkın bu pratiklere duyduğu bağlılık geleneklerin toplumu derinden etkilemesinin bir göstergesidir. Pratiklerle ilgili bilgiler kuşaktan kuşağa sözlü olarak günümüze kadar gelmiştir. Bireyler bu gelenekleri

uyguladıkları zaman psikolojik olarak rahatladıklarını, mutluluk ve huzur içinde yaşamlarına devam ettirirler. Aslında bu huzur ve rahatlama duyguları uyguladıkları pratiklerin sonucu olarak oluşan etkiden değil, kişinin pratiği koruyucu ve iyileştirici kabul edip bu düşünceyle ona duyduğu güvenden kaynaklanmaktadır.

Geleneklerine bağlı yaşayan Anadolu insanının kutsal kitabı olan Kuran-ı Kerim’de Yusuf suresi 67. ayeti, Kalem suresi 51. Ayeti, Kehf suresi 39. Ayeti ve Felak suresinde nazar değmesine işaret edilmektedir. Hz. Peygamber (s.a.v.)’in rivayetine göre göz değmesi anlamında “nazar” kavramının olduğuna, nazarın nasıl etki ettiği ve nazarın etkisinden korunmak için yapılması gerekenler hakkında açık ve net bilgiler bulunmaktadır. Nazar konusunda en net ve en doğru bilgiyi bizlere Hz. Peygamber (s.a.v.)’in hadis-i şerifleri bildirmektedir ve nazardan korunmanın en güzel yolunun da Allah’a sığınmak olduğunu açıklamaktadır.

Günümüz insanı tarafından geleneksel kültürün birer sembolü olarak kabul gören nazarlıklar, her gün her an gelişen teknoloji, modern şehirleşme ve küreselleşme ile birlikte kültürel değişim eşliğinde yorum katılarak, yeni tasarımlarda boy göstermeye başlamıştır. Bu nazarlıkların nazardan korunmanın yanında süsleyici ve dekoratif özelliği de bulunmaktadır. Malzeme olarak her geçen gün çeşitlilik artmakta ve nazarlıklar el sanatlarının her kolunda üreilmeye devam etmektedir. İnsanlar nazarlıkları şehir merkezlerinde modern evlerinde, lüks arabalarında, dükkanlarında, çalışma masalarında, çiçek saksılarını süslemede, buzdolaplarında, takılarında, giydikleri kıyafetlerinde dahil olmak üzere pek çok yerde bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde kullanırlar. Kullanım alanının genişlemesinden dolayı nazarlık kullanımının eskiye oranla daha da arttığı görülmektedir.

İnsanlar bazı gerçekler karşısında somut açıklamalar getiremeyerek çare aradıkları, gelenek ve göreneklerine sıkı sıkıya bağlı yaşadıkları sürece nazar inancına ve bu inancın etkisinden korunma ve kurtulma yolundaki pratikleri uygulamaya devam edecektir. Toplumumuzda nazar inancına ve nazarlıklara karşı olan ilgilinin önemli bir yer işgal anlaşılmaktadır.

İyi ve güzel olanı koruma duygusuyla yaşayan insanoğlu var oldukça nazara karşı olan inanç da nesiller boyu onunla birlikte yaşamını sürdürecektir.

KAYNAKÇA

- ABDURRAHMAN H. B. (2006). **Nazar ve Sihir (Korunma Çareleri)**, M. Ömer (ter.), Pamuk Yayıncılık, İstanbul.
- ACIPAYAMLI O. (1978). **Türkiye’de Yağmur Duası Antropoloji (Fizik Antropolojisi-Paleantropoloji-Etnoloji-Prehistorya)**, 8, 74, Ü.Ü Basımevi, Ankara.
- ALTANOĞLU, B. A. (2011). **Düşüncenin Enerjiye Dönüşümü**, 2. Baskı, Ertem Matbaa, Ankara.
- ARAZ, R. (1995). **Harput’ta Eski Türk İnançları Ve Halk Hekimliği**, Atatürk Kültür Dil Ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını No:108, Levent Ofset Matbaacılık Ve Yayıncılık, Ankara.
- BAYRI, M. H. (1986). **İstanbul Folkloru** (2. Cilt), Devlet Tiyatroları Yayınları, Ankara.
- BORATAV, P. N. (2015). **100 Soruda Türk Folkloru (İnanışlar, Töre ve Törenler, Oyunlar)**, 2. Baskı, BilgeSu Yayıncılık, Ankara.
- BULUÇ, S. (1942). **“Şamanizm” Türk Amacı**, İslam Ansiklopedisi, Cilt XI, Sayı 18.
- BÜYÜKÇELEBİ, Ö. (2004). **Nazarın Afetleri Ve Korunma Yolları**, Timaş Yayınları, İstanbul.
- ÇELEBİ, İ. (1997). **İslam’da İnanç Ve İbadet Ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi**, “Nazar Maddesi”, İFAV Yayınları, İstanbul, Diyanet Ansiklopedisi.
- ÇIKMAN, Z. (1997). **Folklorumuzda ve Edebiyatımızda Göz**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- ÇOBANĞOLU, Ö. (1999). **Halk Bilim Kuramları Ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş**, Akçağ Yayınları, Ankara.
- ÇORUHLU, Y. (1998). **Türk Mitolojisinin ABC’si**, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- DEVELLİOĞLU, F. (1986). **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Aydın Kitabevi, Ankara.
- DOĞAN, A. (1999). **Osmanlıca Türkçe Sözlük**, Akçağ Yayınları, Ankara.
- DUNDES, A. (1992). **“Wet And Dry, The Evi Eye: An Essay İn Inddo European And Semitic Worldview.”** The Evi Eye (A Case Book), Universty Of Wisconsin Press.
- ELİADE, M. ve COULIANOI. P. (1997). **Dinler Tarihi Sözlüğü**, A. Erbaş (çev.), İnsan Yayınları, İstanbul.

- ERDEM, M. (2000). **Kırgız Türkleri Sosyal Antropoloji Araştırmaları**, Asam Yayınları:8, Ankara.
- EYÜBOĞLU, İ. Z. (2014). **Anadolu İnançları**, Derin yayınları, İstanbul.
- GÖKALP, Z. (1991). **Türk Uygarlık Tarihi**, İnkılap Kitabevi, İstanbul.
- GÖKBEL, A. (1998). **Anadolu Varsaklarında İnanç ve Adetler**, Atatürk Kültür Ve Turizm Başkanlığı Yayını, Ankara.
- GÜMÜŞHANEVİ, A. Z. (2008). **Ramaüz'ül Ehadis (7101 Hadis)**, Pamuk Yayıncılık, İstanbul.
- GÜNGÖR H. Ve Ü. GÜNAY. (1997). **Başlangıçtan Günümüze Türklerin Dini Tarihi**, Ocak Yayınları, İstanbul.
- GÜNGÖR, E. (1992). **Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik**, Ötüken Neşriyat A.Ş.
- GÜZEL, R. (2005). **Nazar ve Büyüden Korunma**, Çelik Yayınları, İstanbul.
- HANÇERLİOĞLU O. (2000). **İslam İnançları Sözlüğü**, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- HANİ. G. (2003). **Nazar Her Yönüyle Nazar Tahlili**, 1. Basım, Arı Sanat Yayınevi, İstanbul.
- İBNFAZLAN. (1975). **İbn Fazlan Seyahatnamesi**, (hızl.) Ramazan Şeşen, Sebat Matbaası, İstanbul.
- İNAN, A. (1998). **Makaleler Ve İncelemeler C.1 (S.476), C.2 (S.244-253)**, TTK Yayınları, Ankara.
- KAFESOĞLU, İ. (1980). **Eski Türk Dini**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- KALAFAT Y. (1999). **Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri**, 3. Basım, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- KAYA, D. (2004). **Anonim Halk Şiiri**, Akçağ Yayınları, Ankara.
- KÖMÜRCÜ, D. (2005). **Büyü, Fal, Burç, Muska Ve Nazar**, 1. Basım, Şamil Yayınları, İstanbul.
- KÖSEOĞLU, N. (1990). **Türk Dünyası Tarihi Ve Türk Medeniyeti Üzerine Düşünceler**, Ötüken Yayınevi, İstanbul.
- KUŞAT, A. (2003). **Türk Toplumunda Nazar Olgusu Ve Psikolojik Bir Bakış**, Kayseri.
- MORRİS, D. (1999). **Koruyucu Tılsımlar**, M. Harmancı (çev.), İnkılap Yayınları, İstanbul.
- ÖGEL, B. (1971). **Türk Mitolojisi**, 2. Cilt, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.

ÖGEL, B. (1992). **Türk Kültürünün Gelişme Çağları II**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları: 2171, İstanbul.

ÖRNEK, S. V. (1973). **Budunbilim Terimleri Sözlüğü**, 1. Basım, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

ÖZTÜRK, Y. N. (1999). **Kur'an-ı Kerim Meali**, Yeni Boyut Yayınları, İstanbul.

ŞAHHÜSEYİNOĞLU, N. (2000). **Anadolu Halk Kültüründe İnanç Motifleri**, 1. Basım, Ayyıldız Yayınları, Ankara.

TÜRE, A. (2004). **Takılar ve Süs Taşlarında Sembollerin Dili**, Goldaş Kültür Yayınları, İstanbul.

WESTERMARCK, E. (1961). **Nazar Değmesi İnanıcı**, Ş. N. Coşkunlar (çev.), Yeni Matbaa, Ankara.

YAZIR, E. H. (1992). **Hak Dini Kuran Dili**, Eser Neşriyat, İstanbul.

SÜRELİ YAYINLAR

ACIPAYAMLI, O. (1962). **Anadolu'da Nazarla İlgili Bazı Adet Ve İnanmalar**, Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi, 1-2, 1-22.

AMANOĞLU, E. K. (1898). **Nahçıvan'da Eski Türk İnançlarının İzleri (Ağaç Kültü)**, Milli Folklor Dergisi, 5, 38.

BAYRI M. H. (1955). **İstanbul Folkloru: Nazar ve Nazarlık, Türk Folklor Araştırmaları**, 70, 1107-1108.

BİRGÜL, M. (2012). **Şeyh Galip'te Metafizik Buhran: Varlık-Yokluk Ya Da Adem'den Adem'e Varoluş**, Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 7/4, Fall 2012, 1107-1116.

ÇELİK, İ. (1974). **Nazar, Nazarlık Ve İlgili Büyüsel İşlemler**, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Halk Bilim Yıllığı, 155-184.

ERBUĞA, H. (1983). **Nazarın Bilimsel Yönü**, Yankı Dergisi, 635, 52.

KARAÇİZMELİ, M. T. (1995). **Toplumsal Zaaflarımızdan Nazar Boncuğu**, Diyanet Dergisi, 55, 38.

KAZAN, Ş. (2005). **Klasik Türk Şiirinde Nazar: Göz Değmesi**, Milli Folklor Dergisi, 68, 166.

KIRCA, C. (1986). **Din ve Bilim Açısından Nazar**, Diyanet Dergisi, XXII/1.

NAS, Emine 2012. **Konya Yöresi El Sanatlarında Anlam Yüklü Motiflerin Halk Diline Yansıması**, TurkishStudies- International PerisicalForTheLanguages, LiteratureAndHistoryOf TurkishOrTurkic Volume 7/1 Winter2012, P. 1619-1633, Turkey

TOSUNBAŞ, M. (1976). **Çukurova’da Nazardan Korunma Pratikleri**, Türk Folklor Araştırmaları Dergisi, 28, 17, 328

TURAN, F. A. (2001). **Anadolu’daki Nazarla İlgili Adet Ve Uygulamalar**, Kastamonu Eğitim Dergisi, 9, 2, 321-340.

TÜRKMEN, F. Ve Türker, F. (2014). **Geleneklerde ve İnançlarda “Demir”**, Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi\Journal of Turkish World Studies, XIV/1, 1-8.

BİLDİRİLER

AKALIN, Ş.H. (20-22 Kasım 1991). **“Üzerlik”**, II. Uluslar Arası Karacaoğlan Ve Çukurova Halk Kültürü Sempozyumu, Adana, Çukurova Üniversitesi Basımevi, 247-260.

AKPINARLI, F. (1996). **Anadolu’da Nazar ve Nazarlıklar**, I. Türk Halk Kültürü Araştırma Sonuçları Sempozyum Bildirileri, Cilt 1, Ankara.

AYHAN, D. (1981). **“İzmir Cumaovası Görece Köyünde Göz Boncukculuğu”**, I. Uluslar Arası Elsanatları Sempozyumu Bildirileri, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları, 59.

ÇIBLAK, N. (2004). **Halk Kültüründe Nazar, Nazarlık İnanç ve Buna Bağlı Uygulamalar**, Türklük Bilimi Araştırmaları (TÜBAR), 15.

GÖKBUKET, M. (1984). **Anadolu’da Göz ve Nazar Geleneği ve Bununla İlgili Pratiklerin Dokumalara Uygulanması**, I.Uluslararası Elsanatları Sempozyumu, İzmir, 198

GÜNAY, N. (1997). **Yalvaç’taki Halk İnanışlarının Dinler Tarihi Açısından Değerlendirilmesi**, I. Uluslararası Pısiğia Antiocheia Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Yalvaç, 183.

GÜNAY, N. (2001). **Eğirdir’de Yaşayan Halk İnançları, Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Yönleri İle Eğirdir**, 1. Eğirdir Sempozyumu, Eğirdir-Isparta, 409.

ÜNAL, S. (2009). **Nazar Boncuğu Yapımında Mısır Pastası**, International Turkey-Egypt Relation Symposium, Kahire-Mısır.

TEZLER

- AKPINARLI, F. (1987). **Ankara İlinde Nazar ve Nazarlıklar**, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- CİN, F. (2004). **Ceyhan Yörüklerinde Halk Kültürü Araştırmaları**, Yüksek Lisans Tezi, Adana, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı.
- ÇAĞDAŞ, M. (1949). **Sihir, Amulet (Nazarlık-Muska) Ve Bunlarla İlgili İnançlar**, Ankara, Ankara Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Antropoloji Ve Etnoloji Enstitüsü.
- ERTEM, F. (2009). **Dokumalarda Ve Takılarda Görülen Nazar Motifleri**, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü El Sanatları Eğitim Anabilim Dalı Geleneksel Türk El Sanatları Bilim Dalı.
- GÖKÇE, H. (1978). **Kırşehir Ve Çevresinde Halk İnançları**, Yayınlanmamış Bitirme Tezi, Ankara, A.Ü. İlahiyat Fakültesi.
- KANDEMİR, F. (2011). **Karasu Yöresindeki Halk İnançlarının Fertler Üzerindeki Etkileri**, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı.
- KAPLAN, M. (2008). **Geleneksel Tıbbın Yeniden Üretim Sürecinde Kadın**, Doktora Tezi, Ankara, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkbilim (Etnoloji) Anabilim Dalı.
- KARAKAŞ, A. (2005). **Feke Halk Kültürü Araştırması**, Yüksek Lisans Tezi, Adana, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı.
- KILIÇ, H. Ç. (2003). **Türk Kültüründe İnanç Ve İnanışlar**, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- KUZEY, M. (2007). **Kur'an Ve Sünnet'te Nazar**, Yüksek Lisans Tezi, Konya, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı Kelam Bilim Dalı.
- ÖCALAN, F. Z. (2010). **Günümüzde Nazarlık: Formları, Kullanım Alanları ve İşlevleri**, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi.
- ÖZBAĞI, T. (1989). **Ankara İl Merkezinde Yaşayan Kadınlarda Bulunan Geleneksel Gümüş Takılar Üzerinde Bir Araştırma**, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü El Sanatları Eğitim Bölümü.

ÖZKARSLI, Ş. Y. (2000). **Türk Kültüründe Tılsımlı Objeler**, Doktora Tezi, Ankara, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Halk Bilimi.

SOKULLU, Ö. (2003). **Antik Dönem Ege Kültüründe Takı Sanatı-İzmir Arkeoloji Müzesi Takı Koleksiyonundan Örnekler**, Yüksek Lisans Tezi, İzmir, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Tekstil Anasanat Dalı.

ŞAHİN, Ç. (2011). **Nazar-Nazarlıkla İlgili İnanışlar, Uygulamalar Ve Bunların Dini-Mitolojik Kökenleri (Gaziantep Yöresi)**, Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili Ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı.

İNTERNET KAYNAKLARI

<http://www.diyaretislamansiklopedisi.com/cevsen/> (10 Mart 2017).

<Http://www.Tdk.Gov.Tr/> (25 Mart 2017).

http://www.ufukotesi.com/yazigoster.asp?yazi_no=20020721 (2 Nisan 2017).

<http://kuran.diyaret.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/fatiha-suresi-1/ayet-1/diyaret-isleri-baskanligi-meali-1> (6 Nisan 2017).

<http://kuran.diyaret.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/nas-suresi-114/ayet-1/diyaret-isleri-baskanligi-meali-1> (6 Nisan 2017).

<http://kuran.diyaret.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/felak-suresi-113/ayet-1/diyaret-isleri-baskanligi-meali-1> (6 Nisan 2017).

<http://kuran.diyaret.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/ihlas-suresi-112/ayet-1/diyaret-isleri-baskanligi-meali-1> (6 Nisan 2017).

<http://kuran.diyaret.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/bakara-suresi-2/ayet-255/diyaret-isleri-baskanligi-meali-1> (6 Nisan 2017).

EKLER

Ekte yer alan bütün çalışmalar tez kapsamında şahsım tarafından yapılmıştır.

Fotoğraf 110. : Meşe Palamudu Nazarlık (Çallı, 2017)

Fotoğraf 111. : İğde Dalı Kullanılarak Yapılan Nazarlık (Çallı, 2017)

Fotoğraf 112. :Üzerlik (Çallı, 2017)

Fotoğraf 113. : Muska Nazarlık (Çallı, 2017)

Fotoğraf 114. : Püsküllü Muska Nazarlık (Çallı, 2017)

Fotoğraf 115. : Mavi Göz Nazarlık (Çallı, 2017)

Fotoğraf 116. : Güz Motifli Nazarlık (Çallı, 2017)

Fotoğraf 117. : Mavi Göz Motifli Nazarlık (Çallı, 2017)

Fotoğraf 118. : Muska Nazarlık (Çallı, 2017)

Fotoğraf 119. : El Nazarlık (Çallı, 2017)

Fotoğraf 120. : Çorap Nazarlık (Çallı, 2017)

Fotoğraf 121. : Çitlik Dalı Kullanılarak Yapılan Bebek Nazarlığı (Çallı, 2017)

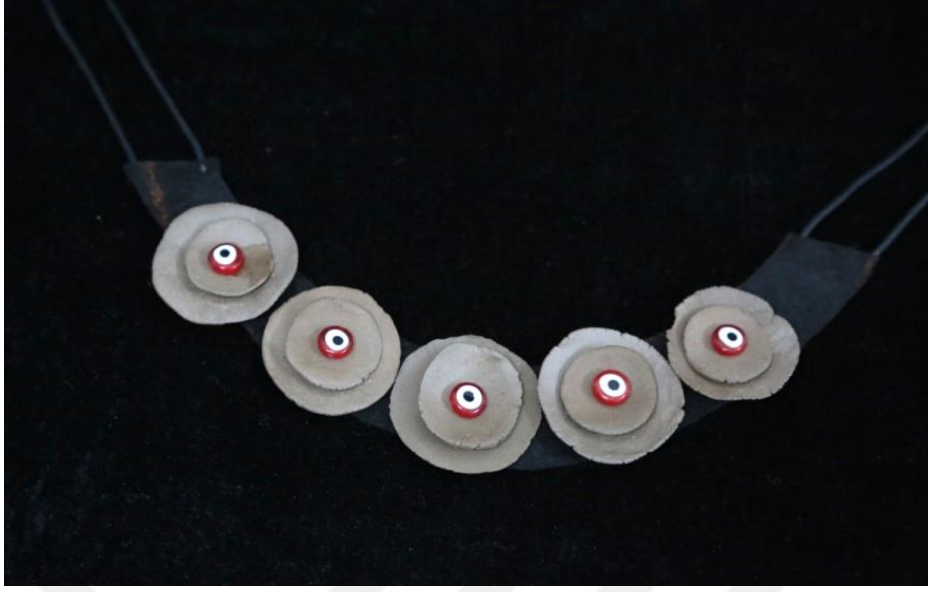
Fotoğraf 122. : Nazar Ayeti Yazılı Fatıma Ana Eli (Çallı, 2017)

Fotoğraf 123. : Nal Kolye (Çallı, 2017)

Fotoğraf 124. : Fatıma Ana Eli Kolye (Çallı, 2017)

Fotoğraf 125. : Kemgöz Kolye (Çallı, 2017)

Fotoğraf 126. : Hamail Kolye (Çallı, 2017)

Fotoğraf 127. : Kengöz Buğday Başakları (Çallı, 2017)

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Ayşe ÇALLI
Doğum Tarihi : 25/10/1987-Isparta

EĞİTİM BİLGİLERİ:

Yüksek Lisans : Süleyman Demirel Üniversitesi-Geleneksel Türk Sanatları
Anasanat Dalı- Tezhip Bölümü 2013-2017
Üniversite : Süleyman Demirel Üniversitesi-Güzel Sanatlar Fakültesi-
Seramik Bölümü-Isparta 2009-2012
Formasyon : Anadolu Üniversitesi-Eğitim Fakültesi-Pedagojik
Formasyon-Eskişehir 2013
Lise : Şehit Ali İhsan Kalmaz Lisesi-Isparta-Fen Bilimleri 2005

KATILIM VE TEŞEKKÜR BELGELERİ:

17-23 Nisan 2008 Süleyman Demirel Üniversitesi Gönen Meslek Yüksek Okulu Köy
Enstitüleri 68. Yıl Kuruluş Bayramı Etkinlikleri
11-13 Haziran 2010 11. Uluslararası Isparta Gül-Halı-Kültür ve Turizm Festivali
06-07 Kasım 2010 Süleyman Demirel Üniversitesi Seramik Bölümü Seramik Sergisi
ve Çalıştayı
8 Mart 2012 Süleyman Demirel Üniversitesi “21. YÜZYILDA KADIN” Seramik
Sergisi
15-18 June 2012, IStype Transmıt 2012 İstanbul Typography Seminars
10 Mart 2014 Süleyman Demirel Üniversitesi “Güzel Sanatlar Enstitüsü Karma
Öğrenci Sergisi”
13-16 Mayıs 2015 Dumlupınar Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi “ Farklı ve
Birlikte III Kütahya” Etkinliği “ Jürili Karma Sergi
02-06 Mayıs 2016 “Selçuklu’dan Bugüne Geometri” Uluslar Arası Jürili Karma
Sergi
20-21 Mayıs 2016 EXPO 12.Antalya Çiçek Festivali Etkinliği

- Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi, Sanat Dergisi, Mayıs 2016- Sayı:29, “Göller Bölgesi Amulet Kültürü” Makale
- Isparta Valiliği İl Kültür Ve Turizm Müdürlüğü, 2016 Isparta Sanat Yılı Etkinlikleri Kapsamında Isparta ve Değerleri Temalı “Isparta Sanat Sergisi”
- “Uluslar arası Türkiye-Çek Cumhuriyeti İlişkileri Sempozyumu” Ana Başlığı Altında, 10-14 Temmuz 2016, Prag, Sözlü Bildiri
- INES 2016 International Academic Research Congress November 3-5, Antalya/Turkey, Sözlü Bildiri
- Serhat Kalkınma Ajansı Tarafından 12.08.2016-25.11.2016 Tarihleri Arasında Düzenlenen Kars’a Ait Hediyelik Eşya Tasarım Yarışması
2. Uluslar Arası Felsefe, Eğitim Sanat Ve Bilim Tarihi Sempozyumu Ve Sergisi, 03-07 Mayıs 2017, Muğla/Turkey, Özet Bildiri
- Uluslararası Diyarbakır Sempozyumu, 02-05 Kasım 2016, Diyarbakır/Turkey, Sözlü Bildiri
- 22-31 Mayıs 2017, Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Geleneksel Türk Sanatları Bölümü II. Uluslararası Jürili 19 Mayıs Karma Sergisi
- 9-11 June 2017, ISType Variation 2017 Istanbul Typography Seminars